

ИКОНОМИКА И УПРАВЛЕНИЕ

*Economics and
Management*

Югозападен университет "Неофит Рилски"
Стопански факултет
Благоевград

“ИКОНОМИКА И УПРАВЛЕНИЕ” е научно списание на Стопанския факултет при ЮЗУ “Неофит Рилски”. В него се публикуват статии по актуални проблеми на икономиката и управлението на глобално, регионално и местно равнище.

Главен редактор

проф. д-р Чавдар Николов

Зам. гл. редактор

доц. д-р Рая Мадгерова

Редакционна колегия

проф. д-р Васил Пехливанов
доц. д-р Георги Л. Георгиев
доц. д-р Георги П. Георгиев
доц. д-р Димитър Димитров
проф. д-р Зоран Иванович
(Университет в Риека, Р. Хърватска)
доц. д-р Людмила Новачка
(Икономически университет –
Братислава, Словакия)
проф. д-р Манол Рибов
проф. д-р Надежда Николова
проф. д-р Бьорн Паапе
(РВТУ-Аахен-Германия)
проф. д-р Пол Леонард Галина
(Бизнес факултет „Улиямс” на Университет
Бишъпс Шербруук, Квебек, Канада)
доц. д-р Стефан Бойнец
(Университет в Приморска
Факултет по мениджмънт – Копер, Словения)
Академик Татяна Константинова
(Директор на Института по екология и
география на Академия на науките, Молдова)
доц. д-р Ченгиз Демир
(Факултет по икономика и административни
науки, Университет ЕГЕ, Измир, Турция)

Отговорен редактор

гл. ас. д-р Десислава Стоилова
доц. д-р Преслав Димитров

Технически редактор и дизайн

Лъчезар Гогов

Chief Editor

Prof. Dr. Chavdar Nikolov

Deputy Chief Editor

Assoc. Prof. Dr. Raya Madgerova

Editorial Board

Prof. Dr. Vasil Pehlivanov
Assoc. Prof. Dr. Georgy L. Georgiev
Assoc. Prof. Dr. Georgy P. Georgiev
Assoc. Prof. Dr. Dimitar Dimitrov
Prof. Dr. Zoran Ivanovic
(University of Rieka, Croatia)
Assoc. Prof. Dr. Ludmila Novacka
(University of Economics -
Bratislava, Slovakia)
Prof. Dr. Manol Ribov
Prof. Dr. Nadejda Nikolova
Prof. Dr. Bjorn Paape
(RWTH Aachen, Germany)
Prof. Paul Leonard Gallina
(Williams School of Business, Bishop's
University Sherbrooke, Québec, Canada)
Assoc. Prof. Dr. Stefan Bojnec
(University of Primorska
Faculty of Management Koper – Slovenia)
Acad. Tatiana Constantinova
(Dir. of the Inst. of Ecology and Geography
of Academy of Sciences of Moldova)
Associate Prof. Cengiz Demir
(Faculty of Economics and Administrative
Sciences EGE University, Izmir, Turkey)

Production Editor

Chief Ass. Prof. Dr. Desislava Stoilova
Associate Prof. Dr. Preslav Dimitrov

Technical Editor & Design

Lachezar Gogov

Основатели:

доц. д-р Рая Мадгерова, проф. д-р Надежда Николова и проф. д-р Чавдар Николов

◆◆◆ 2005 г. ◆◆◆

Списание се разпространява чрез международния книгообмен на Народна библиотека “Св. св. Кирил и Методий” в следните библиотеки и институции: Slavonic and East European Section – Oxford, England; Library of Congress – Washington, USA; United Nations – New York, USA; Square de Meeus – Brussels, Belgium; Российская государственная библиотека – Международный книгообмен – Москва, Россия; Институт научной информации по общественным наукам Академии наук РФ – Москва, Россия.

Адрес на редакцията:

Списание “Икономика и управление”
Стопански факултет при ЮЗУ “Н. Рилски”
2700 Благоевград, ул. “Крали Марко” 2
e-mail: economics_management@abv.bg
тел.: 073/ 885952

Editor's office address:

Magazine “Economics & Management”
Faculty of Economics – SWU “Neofit Rilsky”
2 “Kraly Marko” Street, 2700 Blagoevgrad
e-mail: economics_management@abv.bg
Tel: (+35973) 885952

НАУЧНО СПИСАНИЕ НА СТОПАНСКИЯ ФАКУЛТЕТ
ПРИ ЮЗУ “НЕОФИТ РИЛСКИ” – БЛАГОЕВГРАД ГОД. VI, №3, 2010

JOURNAL FOR ECONOMICS AND MANAGEMENT SCIENCE OF
FACULTY OF ECONOMICS–SOUTH-WESTERN UNIVERSITY –
BLAGOEVGRAD VOL. VI, №3, 2010

СЪДЪРЖАНИЕ

CONTENTS

КЪМ ЧИТАТЕЛИТЕ

1

TO OUR READERS

ДЕМОГРАФСКИ ИЗСЛЕДВАНИЯ

POPULATION STUDIES

ПЕНКА НАЙДЕНОВА
ГЕНОВЕВА МИХОВА

PENKA NAIDENOVA
GENOVEVA MIHOVA

ДЕМОГРАФСКОТО ОСТАРЯВАНЕ –
ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВО НА НОВОТО
СТОЛЕТИЕ

POPULATION AGEING – THE CHALLENGE
OF THE NEW CENTURY

2

ЕВРОПЕЙСКИ СЪЮЗ

EUROPEAN UNION

ГАБРИЕЛА БЕЛОВА

GABRIELA BELOVA

НЯКОИ ПРОБЛЕМИ ВЪВ ВРЪЗКА СЪС
ЗАЩИТАТА НА ЛИЧНИТЕ ДАННИ В
ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ

PROBLEMS RELATED TO THE PERSONAL
DATA PROTECTION IN THE EUROPEAN
UNION

12

НИКОЛАЙ МАРИН

ANTON MARINOV

ВЛИЯНИЕ НА НОВАТА
ПРАВОСУБЕКТНОСТ НА
ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ ВЪРХУ
НЕГОВАТА ПРАВНА СИСТЕМА

THE INFLUENCE OF THE EU'S NEW LEGAL
PERSONALITY ON ITS LEGAL SYSTEM

33

НЕСРИН ДЕМИР
Х. СИМАЙ КАРААЛП

NESRIN DEMIR
H. SIMAY KARAALP

ОБЩЕСТВЕННОТО МНЕНИЕ НА
ГЕРМАНИЯ ЗА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ

PUBLIC OPINION OF GERMANY ABOUT
EUROPEAN UNION

42

ИВАНКА ГЕОРГИЕВАИНТЕГРАЦИЯТА В ИНДУСТРИАЛНИТЕ
СИСТЕМИ, БАЗИРАНА НА ИНТЕРНЕТ
ТЕХНОЛОГИИТЕ

65

IVANKA GEORGIEVAINTEGRATION IN INDUSTRIAL SYSTEMS
BASED ON THE INTERNET TECHNOLOGIES**МЕЖДУНАРОДЕН ТУРИЗЪМ****INTERNATIONAL TOURISM****ТАНЯ ПАРУШЕВА**НОВИ СТРАТЕГИИ ЗА ХОТЕЛСКИ
МЕНИДЖМЪНТ

75

TANYA PARUSHEVANEW STRATEGIES FOR HOTEL
MANAGEMENT**ГЕОРГИ ГЕОРГИЕВ****МАРИЯ ТРИФОНОВА ВАСИЛЕВА**ЕВРОПЕЙСКАТА МРЕЖА ОТ
ЗАЩИТЕНИ ТЕРИТОРИИ ПАН ПАРКС И
РАЗВИТИЕТО НА ТУРИЗМА

83

ГЕОРГИ ГЕОРГИЕВ**МАРИЯ ТРИФОНОВА ВАСИЛЕВА**PAN PARKS - THE INTERNATIONAL
NETWORK OF PROTECTED AREAS AND
TOURISM DEVELOPMENT**ЖУЛИЕТА ТРИФОНОВА**СЪВРЕМЕННИ ТЕХНОЛОГИИ В
БИЗНЕС ТУРИЗМА

97

JULIETA TRIFONOVACONTEMPORARY TECHNOLOGIES IN
BUSINESS TOURISM**ИКОНОМИКА НА
ЗДРАВЕОПАЗВАНЕТО****HEALTH
ECONOMICS****ВЕЛИ МУСОВ**НЯКОИ ПРОБЛЕМИ И ОСОБЕНОСТИ В
СФЕРАТА НА ЗДРАВЕОПАЗВАНЕТО В
БЪЛГАРИЯ

103

VELI MUSOVSOME CHARACTERISTICS AND PROBLEMS
IN HEALTH CARE IN BULGARIA**НОВИ КНИГИ**

108

NEW BOOKS

Настоящият брой на списание "Икономика и управление" се издава с финансовата подкрепа на авторите.

Всяка една от статиите, публикувани в списание „Икономика и управление”, издание на Стопанския факултет на ЮЗУ „Неофит Рилски”, след предварителна селекция от редакционната колегия, се рецензира от двама хабилитирани рецензенти, специалисти в съответното научно направление.

Each of the articles published in the "Economics & Management" Magazine, edition of the Faculty of Economics at the SWU "Neofit Rilski", after preliminary selection by the Editorial board, is a subject of preliminary review by two tenured reviewers, specialists in the respective scientific domain.

Всички права върху публикуваните
материали са запазени.
Възгледите на авторите изразяват
личното им мнение и не ангажират
редакцията на списанието.

Уважаеми читатели,

На Вашето внимание е списание "Икономика и управление". Списанието е печатен орган на Стопанския факултет при Югозападния университет "Неофит Рилски" – Благоевград и издаването му е свързано с по-нататъшното развитие и обновяване на научните изследвания и учебния процес във Факултета в контекста на членството на България към Европейския съюз. Стопанският факултет вече второ десетилетие се изяснява като център за образователна, научна и научно-приложна дейност в Югозападна България.

Тази многостранна дейност на Стопанския факултет определя и целта на настоящото списание "Икономика и управление" - да популяризира научните новости и да удовлетворява потребностите на практиката. Редакционната колегия счита, че в списанието определено място трябва да намерят актуалните проблеми на:

- националната и регионалната икономика;*
- управленските подходи и механизми;*
- европейската интеграция и глобализацията;*
- качеството и конкурентноспособността;*
- икономиката на знанието;*
- икономическият растеж и устойчивото развитие.*

Публикациите в списанието обхващат научни сфери, съответстващи на научната и образователната проблематика и профилирането на специалности в Стопанския факултет – мениджмънт, маркетинг, финанси, счетоводство и контрол, социално-културни дейности, туризъм, социална политика, инфраструктура и други.

Списание "Икономика и управление" се явява среда за среща на мненията и оценките на учени, изследователи и специалисти от сферата на науката и на стопанския живот.

Редакционната колегия се стреми да поддържа високо равнище на научните и научно-приложните разработки и същевременно да предоставя възможност не само на утвърдени и авторитетни български и чуждестранни учени, но и на начинаещи преподаватели и докторанти да публикуват своите идеи. На страниците на списанието могат да споделят свои виждания и специалисти от стопанската практика.

Вярваме, че отговорното отношение на авторите ще съдейства списанието да отговаря на съвременните критерии и изисквания. Списание "Икономика и управление" ще разчита на мненията и препоръките на читателите.

От редакционната колегия

проф. д-р ПЕНКА НАЙДЕНОВА

ЦЕНТЪР ЗА ИЗСЛЕДВАНЕ НА НАСЕЛЕНИЕТО, БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ

доц. д-р ГЕНОВЕВА МИХОВА

ЦЕНТЪР ЗА ИЗСЛЕДВАНЕ НА НАСЕЛЕНИЕТО, БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ

ДЕМОГРАФСКОТО ОСТАРЯВАНЕ – ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВО НА НОВОТО СТОЛЕТИЕ

POPULATION AGEING – THE CHALLENGE OF THE NEW CENTURY

Prof. Dr. PENKA NAIDENOVA

CENTRE FOR POPULATION STUDIES, BULGARIAN ACADEMY OF SCIENCES

Associate Prof. Dr. GENOVEVA MIHOVA

CENTRE FOR POPULATION STUDIES, BULGARIAN ACADEMY OF SCIENCES

Abstract: It is review the recent scientific concepts about population ageing in the global and regional scales and the European programs of research and projects of database and priorities definition regarding the integration of studies and policy – oriented issues of further 15 years. Special information is included of the Bulgarian Academy of Sciences participation in the projects of ageing of the EU according the 7-th framework program of the EU Commission.

Key words: Population Ageing, Global and Regional Scales

Историческият заряд на възрастовото преструктуриране

В своето развитие човечеството е постигнало значителни успехи в усвояването на знания в полза на подобряване условията за своето съществуване. И все пак трудна област в изследванията са именно законите на собственото му възпроизводство. Известно е че демографията като наука обхваща закономерностите на естественото и физическото движение на населението, третирано като статистическа съвкупност и че емпиричните наблюдения почиват на статистическите методи. Вероятно тези методи са причина разработваната информация да очертава вярно важните условия и предизвикателства в развитието на населението.

Твърде странно може да прозвучи, но е вярно, че направляващата движеща сила във възпроизводствения режими и

структурните изменения на населението е не раждаемостта, а смъртността. Разбира се, ако се има предвид нейната балансираща роля във възпроизводствения процес. Характерна историческа истина е, че човечеството мери успеха си в борбата с природата по преодоляване на ранната смъртност и удължаване на човешкия живот. Високата смъртност е свързана с неразвитостта и само преди няколко десетилетия беше емблема на развиващите се страни. Нейното ограничаване е истински успех на човечеството, свързан не само с резултатите в медицинската наука и практика, но и с важни физически и социални параметри на околната среда.

Преодоляването на високата смъртност в глобален мащаб проличава в първите прояви на удължаване на средната продължителност на живота в развиващите се страни, достигаща през

столетията едва около 28 години. Успех е ограничаването на ранните умирения, особено сред мъжете, на майчината и детската смъртност, бидейки с вероятност при 10 раждания да оживеят 3 деца. Това става в средата на XX век, докогато развиващите се страни или т.нар. район Юг с две трети от населението на земята имаха естествен прираст едва 0,4 %, а развитите - един или повече. Само за едно десетилетие след 1950 г., след като темповете на прирастите на населението в развитите и развиващите се страни се изравниха, последните достигнаха прираст до 2 %. Най-висок естествен прираст се очертава към седемдесетте години – до 2,3%. Характерна особеност е, че в развиващите се страни спадналата до 20‰ смъртност кореспондира с традиционно високата и непроменяща се раждаемост от 40 - 42 ‰. В течение на близо половин век обаче смъртността спада с по-високи темпове спрямо раждаемостта, така че нарастването на населението не е само ускорено, но и по преценка на много специалисти – експоненциално и безкрайно растящо. Известен е през седемдесетте и осемдесетте години повикът за спиране на растежа поради опасност от изчерпване на ресурсите, неомалтусианските теории за границите на растежа и политиката на ООН за планиране на семейството и фактическо ограничаване на раждаемостта. Независимо от това населението в развиващите се страни продължава да нараства ускорено, докато в развитите страни при ограничена и ниска смъртност раждаемостта системно спада и в много страни това води до и под линията на репродуктивното равнище. Става така, че поради по-голямата продължителност на живота тук, броят на населението се задържа до известна степен, но естественият прираст е нисък или нулев, в резултат на което развиващите се страни имат все по-голям дял в общия брой на населението в света, съответно глобалният темп на

прираст се определя от народите на тези страни. Не е трудно да се проследи този уникален и дълъг процес, ако се има предвид, че към 1950 г. населението на земята възлиза на 2.5 млрд., от които 33% в развитите страни /само в Европа 22%/, а към края на настоящото десетилетие – на 7 млрд., от които 20% в развитите страни (нарастването на Европа е от 550 до 850 млн. без да се отчита приносът от имиграцията на континента). И ако високият темп на прираста на населението в развиващите се страни все още тревожи специалистите и международните организации с вероятността населението на света скоро да достигне критичните 10 млрд., при ограничените и невъзстановими ресурси, то неговите ниски равнища и отрицателни стойности на естествен прираст повдигат въпроса как, с какво и пред какви перспективи е човечеството при все по-ограничаващата се смъртност и нарастване на средната продължителност на живота, но при ниска раждаемост. Това означава възрастово преструктуриране с тенденция на все по-голямо участие на старите и остаряващите кохорти. Промяната на модела на възпроизводствения режим е последица от победата над ранната смъртност, но тук тя влошава възрастовите съотношения, защото не е паралелна на запазването, ако не на повишаването на равнището на раждаемостта. Все пак познанията за законите на човешкото възпроизводство и за биологичния свят въобще, както и от науката демография, са достатъчен и сигурен ориентир в преценката на бъдещето на възпроизводствения потенциал и устойчивост на човешката популация. Без да се аргументира тук с необходимите пропорции между поколенията, може просто да се каже, че няма нация или територия с бъдеще, ако няма младо население. Освен това наличието на повече лица в нетрудоспособна възраст, които с напредване на годините естествено се

оттеглят от трудово участие и имат висока заболяемост, а и контингент, който се нуждае от постоянни грижи от битово и медицинско естество, означава нарастващи нужди от социални фондове, здравни и други услуги, от заети лица за обслужване, създаване на специализирана домашна среда и т.н. Преодоляването на високата смъртност в глобален мащаб проличава в първите прояви на удължаване на средната продължителност на живота в развиващите се страни, бидейки едва около 28 години. Успех е ограничаването на ранните умиряния, особено сред мъжете, на майчината и детската смъртност, бидейки с вероятност при 10 раждания да оживеят 3 деца. Това става в средата на XX век, докато развиващите се страни или т.нар. район Юг с две трети от населението на земята имаха естествен прираст едва 0,4 %, а развитите - един или повече. Само за едно десетилетие след 1950 г. след като темповете на прирастите на населението в развитите и развиващите се страни се изравниха, последните достигнаха прираст до 2 %. Най-висок естествен прираст се очертава към седемдесетте години – до 2,3%. Характерна особеност е, че в развиващите се страни спадналата до 20%о смъртност кореспондира с традиционно високата и непроменяща се раждаемост от 40 - 42 %о. В течение на близо половин век обаче смъртността спада с по-високи темпове спрямо раждаемостта, така че нарастването на населението не е само ускорено, но и по преценка на много специалисти – експоненциално и безкрайно растящо. Известен е през седемдесетте и осемдесетте години повикът за спиране на растежа поради опасност от изчерпване на ресурсите, неомалтусианските теории за границите на растежа и политиката на ООН за планиране на семейството и фактическо ограничаване на раждаемостта. Независимо от това населението в развиващите се страни продължава да нараства ускорено, докато в развитите

страни при ограничена и ниска смъртност раждаемостта системно спада и в много страни това става до линията под репродуктивното равнище. Става така, че поради по-голямата продължителност на живота тук, броят на населението се задържа до известна степен, но естественият прираст е нисък или нулев, в резултат на което развиващите се страни имат все по-голям дял в общия брой на населението в света, съответно неговият темп на прираст се определя от народите на тези страни. Не е трудно да се проследи този уникален и дълъг процес, ако се има предвид, че към 1950 г. населението на земята възлиза на 2.5 млрд., от които 33% в развитите страни /само в Европа 22%/, а към края на настоящото десетилетие – на 7 млрд., от които 20% в развитите страни (нарастването на Европа е от 550 до 850 млн. без да се отчита приносът от имиграцията на континента). И ако високият темп на прираста на населението в развиващите се страни все още тревожи специалистите и международните организации с вероятността населението на света скоро да достигне критичните 10 млрд., при ограничените и невъзстановими ресурси, то неговите ниски равнища и отрицателни стойности на естествен прираст повдигат въпроса как, с какво и пред какви перспективи е човечеството при все по-ограничаващата се смъртност и нарастване на средната продължителност на живота, но при ниска раждаемост. Това означава възрастово преструктуриране с тенденция на все по-голямо участие на старите и остаряващите кохорти. Промяната на модела на възпроизводствения режим е последица от победата над ранната смъртност, но тук тя влошава възрастовите съотношения, защото не е паралелна на запазването, ако не на повишаването на равнището на раждаемостта. Все пак познанията за законите на човешкото възпроизводство и за биологичния свят въобще, както и науката демография, са

достатъчен и сигурен ориентир в преценката на бъдещето на възпроизводствения потенциал и устойчивост на човешката популация. Без да се аргументира тук с необходимите пропорции между поколенията, може просто да се каже, че няма нация или територия с бъдеще, ако няма младо население. Освен това наличието на повече лица в нетрудоспособна възраст, които с напредване на годините естествено се оттеглят от трудово участие и имат по-висока заболяемост, а и контингент, който се нуждае от постоянни грижи, от битово и медицинско естество, означава нарастващи нужди от социални фондове, здравни и други услуги, от заети лица за обслужване, за създаване на специализирана домашна среда и т.н.

Споменатото придизвикателство, свързано с остаряването, също така разделя страните от двете световни групи. Развитите страни са със сравнително младо население, а остаряващи са развитите страни. Още в 80-те години на изминалия век населението над 65 години в развитите страни е 11 % при 23 % участие на младите групи до 14 годишна възраст, докато в развиващите се страни възрастните са 4 % при 39-40 % население до 14 години. Всъщност сред стареещите страни тези от Европа продължават да остаряват най-бързо, така че понастоящем населението им над 65 години надхвърля 16 %. Сред него фигурира и населението на България, и то на първо място в Европа с 17,2 % и на пето място в света. И така, неподготвена, все още деструктурирана от преживения преходен период и с най-ниското икономическо равнище страна в ЕС, България застава пред сериозното и неотменимо предизвикателство на демографското остаряване. Макар че сред много обществени среди и политици се третира като изненадващо, то е закономерно явление. В крайна сметка разпространението му в глобален мащаб все още се определя от

числовите съотношения и различията във възпроизводствения режим на развитите и развиващите се страни. С други думи процесът на остаряването е неизбежно свързан с характера на осъществявания през столетия демографски преход на народите, регионите и света.

Демографският преход и неговия краен продукт

Извървяният път от човечеството по посока на разширяващо се възпроизвеждане и устойчивост на индивида и популацията се дължи на сложни биологични и социални процеси, различно проявяващи се по време и места на преживяване от населението. Промяната на режима на естествения прираст, чийто резултат е стабилизираното население, се означава като демографски преход. Според известния френски демограф Буржоа Пиша обикновено той е обясняван като последица от намаляването на смъртността, което настъпва по-рано от това на раждаемостта. Впоследствие намалението на раждаемостта изпреварва това на смъртността. Според последните изследвания тези явления не са типични за Франция, където раждаемостта започва да спада едно столетие по-рано от смъртността. Освен там, тази особеност се проявява и в други страни. Промяната на съотношенията между раждаемостта и смъртността, както е известно, е класическото представяне на последователността на този преход, изразен в четири последователни етапи. Първият от тях обикновено се представя като примитивен по типологизацията на френския демограф Л. Анри, който въвежда понятието и периодизацията на прехода. Така този първи етап се представя като неконтролирано време на висока раждаемост и смъртност. Вторият се очертава като период на висока раждаемост и понижаваща се смъртност в резултат на напредъка на знанията и технологичното развитие. Третият се

приема като време на едновременно намаление на раждаемостта и смъртността, което постепенно води до уеднаквяването на темповете им и стабилно население. Четвъртият етап е достигнат когато се осъществява нулев растеж (Тотев, А.Ю., 1992). По мнението на английския изследовател Х. Коул преходът има два етапа – най-типично изразени в Западна Европа. Първият той нарича малтусиански, защото препоръчва намаление на раждаемостта, което да се осъществява чрез ограничаване на брачността, а вторият – нео-малтусионски при намаление на раждаемостта в рамките на брака (Коул, Х. и др., 1974). Очевидно е, че тук непълнотата идва от липсата на съпоставяне между двата процеса – раждаемост и смъртност. Известно е, че в много страни, и от една голяма група от западни автори, настоятелно се поддържа тезата за решително въздействие върху брачните двойки за ограничаване на раждаемостта. Всъщност тези проблеми тук не представляват специален интерес. Споменаването им идва да покаже, че в стремежа посредством демографската политика да се постигне балансирано развитие на населението в света и то при растящо равнище на благосъстоянието на всички народи, твърде голямо внимание се отделя на ограничаване на растежа на населението при все по-голямо неравновесие между развитите и развиващите се страни по численост на населението /а и по икономическо равнище/.

Проблемът е не само обаче в числените съотношения, а и в неравновесието по отношение на възрастовите структури. То доскоро беше пренебрегвано в световната, а и в националните демографски политики. И ако този проблем също изисква научно изясняване, би трябвало да се има предвид не само казаното досега за демографския преход, а предвижданията за неговия краен резултат.

Впечатляващо е, че в научната литература се стига само до етапа на развитието на човечеството, когато най-сетне ще се стигне до инфлексната точка – нарастването ще спре, за да премине в спад на броя на населението и равновесно развитие при нулев или слаб демографски прираст. Най-общо казано, според глобалните модели и проекции за измененията в броя на населението върхът на прираста ще бъде достигнат към 2150-2200 г. при 9.5-10 млрд. население на земята. В продължение на следващите 100 години ще се осъществява слаб и спадащ темп на естествения прираст от 1 до 0.5 %, а от 4000 до 8000 г. ще има нулев прираст. Всичко това изглежда идеалистично – футуристично, за да не го наречем повърхностно. Не са убедителни вижданията, че към средата на XXI век ще се постигне средна плодовитост от 2.07 деца на една жена при раждаемост 13 % и смъртност 7-14 %. Сякаш се изпускат предвид две неща – каква е представата за възрастовата структура на бъдещите хилядолетия и може ли наистина човечеството да замръзне в тях на едно и също възпроизводствено равнище.

Твърде малко внимание се обръща на промените във възрастовата структура като фактор за промените на режима на възпроизводство. Предполага се, че към 2050 г. населението до 15 години ще съставлява 20 % от общия брой на населението на света при 20 % население над 60 години. Средната възраст ще нарасне от 36.5 години на 43. Прогнозата към 2150 г. е, че младото население ще спадне до 17 % при 30 % на лицата над 60 години. Това е една отправна точка, свързана с предизвикателството на остаряването и последиците от него. Видно е, че демографският преход на развиващите се страни се прогнозира като се симулира моделът на развитите страни, макар това да не отговаря на случващото се в техния свят. А ако действително тези 80 % от световното

население в Третия свят следват сегашния репродуктивен модел на развитите страни би трябвало да си дадем сметка за какъв възрастов състав става въпрос и доколко не само старите, а и застаряващите кохорти при раждаемост под репродуктивното равнище ще стесняват възпроизводствения потенциал, така че човешката популация постепенно да намалее и отпадне. Би трябвало съответно да се отговори на въпроса дали развиващите се страни трябва да следват модела на демографския преход на сега развитите страни, като се има предвид че в много от тях при едновременния спад на раждаемостта и смъртността се получи не само нулево равнище, а и дългогодишен отрицателен прираст. Тук би било уместно да отбележим, че именно благодарение на опита у нас един от известните ни демографи – проф. М. Минков - пръв прозря опасността от това явление и предизвикателството на стареенето. То не е толкова свързано с преразпределение на ресурсите, колкото със стесняване на възпроизводствения потенциал за дълъг период, който нарече пета фаза на демографския преход (Минков, М., 1999). Видимо тази концепция за развитието на населението в дългосрочна перспектива е далече по-реалистична от предположението, че за няколко хилядолетия напред ще се задържи слаб темп на прираст на населението. Много от анализите на развитите страни, излизайки от формално аналитични модели и концепции не съзряха истинската природа на породеното от стареенето предизвикателство, подготвящо нова своеобразна демографска съдба на земята.

Политики за възрастните

Демографското остаряване е съвременно предизвикателство с много измерения. То не само е осъзнато сравнително по-късно, но и решенията се търсят откъснато и с различна

протяжност във времето. Засега то се третира главно като заплаха пред развитите страни. Така изследователите в Северна Америка още преди няколко десетилетия обръщат внимание на процеса и разполагат с значителни научни заключения за последствията му, докато в Европа възрастното население става много по-късно обект на проучвания, политика и управление. Фактът, че страната ни е на едно от първите места по остаряване на населението не само на континента, но и в световен мащаб е не само тревожен, но и отговорен. В обстановката на бърз демографски преход, довел до демографска криза само за 5-6 десетилетия и обезлюдяване на цели селища, той не може да се посреща все така с констатации без сериозни противодействия. Вярно е, че е налице един сериозен правителствен документ – Стратегия за демографското развитие на РБългария (2006-2020 г.), който дава реалистична оценка на демографската ситуация и предвижда мерки за преодоляване на отрицателните въздействия от възрастовото деформиране. Подчертава се опасността от все по-голямо демографско натоварване, изразено във все по-голям брой на лицата над 65 години спрямо 100 лица от активно население (16-65 годишно). Възниква въпросът за разпределение на ресурсите за издръжка на населението, за заетостта и ограниченията на социално-осигурителната система. Подмладяването на състава на работната сила при това би трябвало да се съвместява с възможностите и насърчаването на трудовата активност на възрастното население. Всички подобни предизвикателства изискват в отговор на Стратегията за демографско развитие не само целесъобразна политика, но и устойчивост в провеждането ѝ. Всъщност и двата момента или липсват, или в недостатъчна степен стоят в центъра на вниманието на управляващите

институции. В някои случаи може да се говори за осъзнаване на необходимостта от последователна демографска политика, включително по отношение на възрастното население, но при липсата на ресурси или координиране и при най-пълно разбиране или научно разработване на проблемите, политиката и практиките си остават непълни и неефективни, а в някои случаи – и противоречащи едни на други.

Не може да се отрече, че политическите или научните среди и широката общественост имат известна осведоменост по отношение становището и политиката на ЕС съобразно процеса на застаряването, който е най-интензивен именно в Европа. Известни са постановките за т.нар. активно остаряване, когато се събират в обща платформа приоритетите за осигуряване на стареене в добро здраве, активизиране на трудовата и културната дейност на възрастните, отстраняването на социалното им изключване и осигуряването на задоволителни материално - битови условия. И все пак нищо не показва, че се зачита комплексният характер на проблемите на стареенето. Вниманието засега е съсредоточено главно към реформата на социално-осигурителната система, макар че самият проблем нито е нов, нито му се търси решение за пръв път (Златанов, С., 2007). Някак ведомствено самостоятелно и като че ли с обвинителна нотка към възрастните се разтягат в ефира и въпросите за здравното обслужване, да не говорим за изхранване, цени, транспортни и битови услуги. В същност предизвикателството си остава, виждано главно в опасността от недостиг на средства и липса на млади поколения. В дългосрочния план на демографския преход обаче, то все още стои откъснато от проблема за естественото възпроизводство на човешката популация. Осъзнатата дейност на хората и политиката за собствената им възпроизводствена

среда всъщност е обективна необходимост в глобален мащаб, а в противодействието на процеса на остаряването не може да не се разчита на развитието на научните знания за демографските процеси и взаимните действия на нациите в осъществяването на глобалната и регионалните демографски стратегии.

Научно изследователски направления и проекти

Амбицията на звеното към БАН – Институт за изследване на населението и човека, като партньор на два текущи проекта по стареенето на Европейската комисия е не само да осъществява задачите им на национално равнище, а и да извършва научни изследвания в тази област и най-вече - да проявява инициатива за координиране на изследванията по стареенето у нас и утвърждаване на сътрудничество между изследователи от различни области с оглед на въвеждане на интердисциплинарни проучвания, включително с оглед да се подпомагат компетентните органи в формулиране и провеждане на политики и практики, свързани с възрастното население и с клонящите към остаряване генерации.

Много голямо значение при ориентацията в подобна дейност има опитът и знанията, произтичащи от изпълнението на споменатите два проекта, в които участва досегашния Център за изследване на населението, на когото от юли, 2010 г. официален правопреемник е Институт за изследване на населението и човека при БАН. Проектите са по Седма рамкова програма на ЕС до началото на 2009 г. и продължение на проекта ERA-AGE – европейско изследователско пространство по стареенето. Първият ERA-AGE 2 се отнася до изграждането на информационна база данни за извършените изследвания по стареенето. Вторият, наименован Пътна карта на изследванията по стареенето FUTURAGE е предназначен да очертае

основните приоритети, които следва да залегнат в бъдещите изследвания по стареенето. Това се осъществява по пътя на избрани методологически подходи, главният от които се състои в класификацията на темите и приоритетите в еднородни области, които в последствие се интегрират по елементи на цялата система. По този начин се формира т. нар. окончателна или завършена пътна карта на изследванията и приоритетите по стареенето. Основната концепция е, че тази завършена карта на изследванията е необходима като израз на стареенето не само като биологичен, но и като социален процес, зависещ и от околната среда. В съответствие с това първоначално в проекта са дефинирани 4 основни области, всяка със специфични теми и приоритети. Идентификацията на тези приоритети става като във всяка страна се провеждат консултации с подбран брой специалисти с участието на изпълнителите на проекта по страни, нещо което е направено и у нас. Тези приоритети се обсъждат на специални научни семинари от страна на изследователи, както и от политици, имащи отношение към политиката за възрастните, обобщават се от специално насрочени научни съвети, след което се подготвят като част от пътната карта. Ръководител на двата проекта е екип от университета в Шефилд, Великобритания, оглавяван от проф. по социология Алън Уокър.

В процеса на работата научните области се разширяват, но все пак главните са очертани още при съставянето на проекта. Първата от тях е посветена на биогеронтологията, биологията и биомедицината. Тук са разграничени 12 ключови приоритета с много специфичен характер и много важно място в пътната карта.

Втората тематична област, чието научно ръководство по проекта се възлага на Италианския институт по здравето и стареенето, Анкона, се

отнася до социалните и икономическите ресурси, като темите са групирани в няколко групи. Тяхното интегриране става с помощта на 99 въпроса, които взаимно се допълват и общо представят проблематика от няколко изследователски области. На първо място са въпросите за възрастните поколения, представени като лица, оказващи услуги или трудово заети и лица, които се нуждаят от грижи и специфични услуги. Включени са и социалните параметри на имиграционните групи, участващи на пазара на труда като възрастно население в страната – приемник, нуждаещо се от специфични грижи, включително отчитайки традиционните особености и битови нужди. Обръща се внимание също на проявите на насилие и социална изолация на възрастните, на здравните услуги за тях и приспособяването им към съвременното технологично равнище на околната социална и домашна среда.

Друга основна тема засяга взаимовръзката между околната среда и възрастните. Означава се обикновено като геронтология на околната среда, имаща социални и домашни параметри. Приоритетна област, която предстои да бъде изяснена е предпочитанието на възрастните да остават в домашна обстановка, вместо да ползват специализирани старчески домове и здравни заведения.

Друга тематична област е активното стареене и здравословното остаряване. Тук се изяснява разбирането за активно остаряване. Позицията на самите възрастни хора по отношение на изследванията, политиките и практиките за тях. В процеса на изпълнението на проекта също бе идентифицирана като самостоятелна тематична област моделът на достъп до информацията за изследванията по стареенето и отношението към процеса от страна на самите възрастни.

Национални параметри на предизвикателството на стареенето

В един период от десет години у нас действително нарасна управленският и политическият интерес към проблемите и фактите на застаряване на нацията. Приета Стратегия за демографското развитие на страната за периода 2006-2020 г., направиха се изменения в социално-осигурителната система, явиха се закони и законодателни разпоредби в защита на възрастните, направи се значителна крачка по обгрижването на значителен контингент нуждаещи се. Търсят се, също така, форми за преодоляване тежестите от икономическата криза и обедняването, както и за хармонизиране на междупоколенческите отношения. Засилва се и научно изследователската работа в тази област, дори при известни опити за интегриране на проучванията. Тематиката присъства в не по-малко от 20 научно-изследователски институти и университети. Обучават се, макар и все още недостатъчен по брой контингент от специалисти – изследователи и обслужващи лица.

Въпреки това проблемът не е обхванат цялостно и в достатъчна степен - именно защото не се вижда като основно демографско предизвикателство на съвременното от гледна точка на твърде сериозните материално финансови, здравни и трудови затруднения на възрастните хора у нас, както и на бъдещето - от гледище на възрастовото деформиране, недостига на млада работна сила и ресурси за поддържане и възпроизводство на населението. Споменатите проекти имат определен принос в полза на преодоляване на последиците от това предизвикателство. От гледна точка на политиката и практиките ползата е в осъзнаване на връзката между политиките за отделните възрасти и за взаимозависимостта между споменатите области, т.е. не може да се мери ефективността само по политиката за здравето, или отделно за доходите, отделно за инфраструктурата.

Затова и научно изследователските области се нуждаят от координация, интегриране на усилията на специалисти от различни научни направления и задължително обвързване на социалните и икономическите ресурси с реалните потребности - и в теорията, и в практиката.

Нито една теоретична концепция за предизвикателствата обаче, не може да изпълни предназначението си, ако в дадена страна няма политическа воля за търсене на решения и за реални мерки за преодоляване на негативните последици от тези предизвикателства. Затова проектите на Европейската комисия включват мероприятия и предвиждат разходи за дейности насочени към въздействие върху управленските и политическите органи и лица в европейските страни с оглед те да осъзнаят предизвикателствата от стареенето и да съдействат да се въвеждат адекватни политики.

Необходимо е обаче и още нещо - да се осмисли фактът, че предизвикателствата, а оттам и приоритетите в политиката за населението, както и в научните изследвания не могат да бъдат еднакви за всички страни и че общо, ако не се осъзнаят последиците им за продължителен времеви хоризонт и за мащаба на цялото световно население, остаряването може сериозно да оцети развитието на човешката популация. И логично следва въпросът: подобна опасност не е ли равностойна, или дори по-силна от една предполагаема ядрена война? Основание има и да се запитаме, дали човечеството има сили да достигне до демографското си себепознание. И дали в отговора му не се съдържа залогът за намиране на решение на стареенето като основно демографско и социално-икономическо предизвикателство, което съпътства новото столетие.

Литература:

Михова, Г. Политиката за възрастните хора – европейски и национални приоритети. В: сб. „Стареене и здраве“, сборник от научна конференция, Варна, 15 май, 2009 г., с. 9-24.

Найденова, П., Г. Михова. Ключови приоритети в изследванията по стареенето. В: сб. „Втори национален форум на изследователите по стареенето на населението“, София, 10 май, 2010, ЦИН при БАН, 2010.

Преса, Р.. Речник по демография, София, 2006. Превод от френски език.

Уокър, А., Дж. Кук. Европейски научни приоритети по стареенето. В сб. „Първи национален форум на изследователите по стареенето на населението“, София, 7 април, 2007. ЦИН при БАН, с. 48-81.

Project ERA-AGE 2 European Research Area on Ageing 2, Seventh Framework Programme of the Commission of the European Communities, <http://era-age.group.shef.ac.uk/>

Project Futurage A Roadmap for Ageing Research, Seventh Framework Programme of the Commission of the European Communities, <http://futurage.group.shef.ac.uk/>

доц. д-р ГАБРИЕЛА БЕЛОВА

ЮГОЗАПАДЕН УНИВЕРСИТЕТ „НЕОФИТ РИЛСКИ“, БЛАГОЕВГРАД

НЯКОИ ПРОБЛЕМИ ВЪВ ВРЪЗКА СЪС ЗАЩИТАТА НА ЛИЧНИТЕ ДАННИ В ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ

PROBLEMS RELATED TO THE PERSONAL DATA PROTECTION IN THE EUROPEAN UNION

Associate Prof. Dr. GABRIELA BELOVA

SOUTH-WEST UNIVERSITY "NEOFIT RILSKI", BLAGOEVGRAD

Abstract: The development of the European integration increases the importance of personal data protection of European citizens. The author traces back the legislation of personal data protection to the current practice of the European Court of Justice and the European Court of Human Rights. She also examines the functions and the competences of the European Data Protection Supervisor as one of the newest bodies of the European Union. The new development of personal data protection in accordance with the Lisbon Treaty is also examined. Recently, both European institutions and Member States show exceptional activity in suggesting new measures related to data base, sources of information, the duration of its storage and the ways in which it would be transferred. In any case, however, there is a delicate balance between privacy and other fundamental rights and democratic principles, as well as the considerations related to the protection of public order and security.

Key Words: protection of personal data, privacy, European Data Protection Supervisor

Защитата на личните данни е сравнително нова тема, която се свързва предимно с развитието на информационните технологии, даващо възможност за бързо обработване на огромни бази с лична информация и пораждащо опасения от злоупотреби. Подписването на споразумение между Европейския съюз и САЩ през м. юли 2010 г. относно достъпа до банкова информация бе постигнато след сериозни промени вследствие на възражения и изразена загриженост от страна на Европейския парламент. Основното настояване на евродепутатите бе споразумението да бъде в съответствие с изискванията на Лисабонския договор и особено на Хартата за основните права, както и Съединените щати да се съобразят напълно с европейските стандарти за защита на личните данни и да се намери правилния баланс между антитерористичните мерки и правата и свободите на гражданите. В свои

изказвания европейският комисар по вътрешните работи г-жа Сесилия Малстрьом подчертава, че европейските граждани трябва да знаят как техните лични данни се съхраняват и обменят, а също така, че Европейският съюз за първи път приема един дългосрочен и всеобхватен подход по тази проблематика¹.

Всъщност, правото на лична неприкосновеност е признато за основно човешко право. Защитата на личните данни, като аспект на правото на неприкосновеност намира приложение в най-разнообразни сфери от нашия живот и това понякога води до сложни въпроси и поражда неподозирани проблеми. Често се налага да се търси баланс между личната неприкосновеност и други основни човешки права и демократични принципи. Разграничаването на личната сфера от интереса на обществото все

¹EU lists data-sharing policies for the first time', eu observer.com, 20.07.2010

по-често води и до сблъсък между защитата на личната неприкосновеност и обществената сигурност. "Претеглянето" на интересите и намирането на баланс между тях изискват не само демократична култура, но и изграждането на общи правила и стандарти, които да ни водят в преценката¹.

Защитата на личните данни придобива нарастваща популярност с развитието на европейската интеграция. Преди всичко защото е свързана с необходимостта да се решават все по-конкретни практически проблеми за свободното движение на хора, услуги стоки и капитали в страните членки на Съюза.

1. Защитата на личните данни като основно човешко право

Както бе посочено, защитата на личните данни обикновено се свързва с правото на лична неприкосновеност. Неприкосновеността на личността е уредена в Член 8 на Конвенцията за защита човешките права и основни свободи, подписана на 4 ноември 1950 г. в рамките на Съвета на Европа. Член 8 е озаглавен „**Право на зачитане на личния и семейния живот**” и гласи следното:

1. *Всеки има право на неприкосновеност на личния и семейния си живот, на жилището и на тайната на кореспонденцията.*

2. *Намесата на държавните власти в упражняването на това право е недопустима, освен в случаите, предвидени в закона и необходими в едно демократично общество в интерес на националната и обществената сигурност или на*

¹ Следва да се има предвид, че първият закон за защита на личните данни е изготвен и приет в германската провинция Есен на 7 октомври 1970 г. През 70-те години на XX век започват да се приемат и национални закони – сред "пионерите" в Европа са: Швеция (1973), ФРГ (1976), Франция (1978), Дания (1978), Норвегия (1978), Австрия (1978) и Люксембург.

икономическото благосъстояние на страната, за предотвратяване на безредици или престъпления, за защита на здравето и морала или на правата и свободите на другите.

Чл. 6 от Договора за създаване на Европейската общност (ДЕО)² забранява всякаква дискриминация, основаваща се на националността, а член 8 от провъзгласената в Ница през м. декември 2000 г. Харта на основните права на европейските граждани вече е озаглавен „**Защита на личните данни**” и има следното съдържание:

1. *Всеки има право на защита на личните му данни.*

2. *Тези данни трябва да се ползват лоялно, за конкретни нужди със съгласието на заинтересованото лице или на друго законно основание, предвидено в закона. Всеки има право на достъп до събраните за него данни, както и да иска поправки в тях.*

3. *Спазването на тези правила подлежи на контрол от страна на независим орган.*

Самият факт на обособяването на защитата на личните данни в самостоятелен текст говори, че това представлява отделно фундаментално човешко право, различаващо се от неприкосновеността на личността, която е уредена в Чл.7 от Хартата³. В полза на самостоятелността на защитата на данните може да бъде приведен и възприетият от Съда на Европейските общности подход по обединени дела C-465/00, C-138/01 и C-139/01 *Rechnungshof* с предмет три преюдициални запитвания. Правото на защита на данните включва всички лични данни и **не е ограничено само до личния и семейния живот** на индивида, а напротив обхваща и въпроси, свързани с **работата и доходите му**. Съдът

² Подписан в Рим на 25 март 1957 г., в сила от 1 януари 1958 г.

³ Чл. 7 от Хартата буквално повтаря текста на Чл.8 на ЕКПЧ, че всеки има право на неприкосновеност на личния и семейния си живот, на жилището и на тайната на кореспонденцията.

приема, че въпросните данни по делата по главното производство относно доходите на служителите в някои структури, представляват лични данни по смисъла на член 2, буква а) от Директива 95/46, тъй като става дума за „информация, свързана с идентифицирано или подлежащо на идентификация лице“. Тяхното регистриране и използване от въпросната структура, както и тяхното предаване на Rechnungshof и включването им от него в доклад, предназначен да бъде съобщен на различни политически инстанции и широко разпространен, представлява обработване на лични данни по смисъла на член 2, буква б) от упоменатата директива. СЕО решава, позовавайки се на решения на Европейския съд по правата на човека, че терминът „личен живот“ не следва да се интерпретира рестриктивно и че „никаква важна причина не позволява от него да се изключат професионалните дейности“¹.

Международноправните документи, свързани със защитата на личните данни, не са твърде много на брой, поради което по-важните от тях все пак биха могли да бъдат посочени:

- **Конвенция № 108 на Съвета на Европа** от 28.01.1981 г. за защита на лицата при автоматизираната обработка на лични данни². Към Конвенцията е приет допълнителен протокол относно контролните органи и трансграничните потоци от данни³. В рамките на Съвета на Европа действат и редица препоръки и резолюции на Комитета на министрите, свързани със защита на личните данни в различни области като застраховането,

статистиката, медицинските данни, телекомуникации, плажежни и други операции, трудова заетост, социално осигуряване и др.⁴

- **Основни насоки относно електронната обработка на личните данни**, приети от Общото събрание на ООН на 14 декември 1990 г.

- **Препоръка /ръководни принципи относно основните насоки за защитата на личната неприкосновеност и трансграничните потоци на лични данни**, приета от Съвета на **Организацията за икономическо сътрудничество и развитие** на 23 септември 1980 г.

В рамките на **Европейския съюз** основната разпоредба от първичното право, регламентираща защитата на личните данни, е **член 286, ДЕО**, който гласи:

От 1 януари 1999 г. актовете на Общността относно закрилата на физическите лица при обработването на личните данни и свободното движение на тези данни се прилагат спрямо институциите и органите, създадени по или въз основата на този договор.

Преди датата по § 1 Съветът, съгласно процедурата по чл. 251, създава независим контролен орган, отговорен за контрола по прилагането на тези актове на Общността спрямо институциите и органите на Общността и приема други релевантни разпоредби, в зависимост от случая.

Сред вторичното право на Общността, безспорно би следвало да бъде изведена на преден план приетата на 24 октомври 1995 г. е приета **Директива 95/46/ЕО** на Европейския парламент и на Съвета от 24 октомври 1995 г. за защита на физическите лица при обработването на лични данни за свободното движение на тези данни. Именно тази директива вземат под внимание всички държави, приели своите национални закони за защита на

¹ Вж. Европейски съд по правата на човека., Решение по дело Amann/Швейцария от 16 февруари 2000 г., Recueil des arrêts et décisions 2000-II, § 65, и Решение Rotaru/Румъния от 4 май 2000 г., Recueil des arrêts et décisions 2000-V, § 43.

² Ратифицирана със закон, приет от 39-о Народно събрание на 29.05.2002 г. - ДВ, бр. 56 от 7.06.2002 г. Издадена от Министерството на вътрешните работи, обн. ДВ, бр. 26 от 21.03.2003 г., в сила от 1.01.2003 г.

³ CETS 181.

⁴ Напр. No R (2002) 9, No R (99) 5, No R (97) 18 и др.

личните данни след 1995 г., независимо от тяхната географска принадлежност, превръщайки я в единствения световен стандарт в посочената област. През 2003 г. Европейската комисия публикува първия си доклад по прилагането на директивата¹. Друг приет в рамките на ЕС акт е **Директива 2002/58/ЕО** на ЕП и Съвета за обработване на лични данни и защита неприкосновеността в електронния съобщителен сектор, както и правилата, свързани с Шенгенското пространство, Европол и Евроюст.

2. Директива 95/46/ЕО

Директива 95/46/ЕО си поставя за цел осигуряване на висока степен на защита на личните данни като част от правото на личен живот на индивидите, приемайки, че е невъзможно нито ограничаването, нито забраната на свободното движение на лични данни между държавите-членки. Директивата се отнася както за публичния, така и за частния сектор. По смисъла на Член 2 на Директива 95/46/ЕО терминът „**лични данни**“ означава всяка информация, свързана с **идентифицирано** или **подлежащо на идентификация лице**; като за подлежащо на идентифициране лице се смята това лице, което може да бъде идентифицирано, пряко или непряко, по-специално чрез идентификационен номер или един или повече специфични признаци, отнасящи се до неговата физическа, физиологическа, психологическа, умствена, икономическа, културна или социална самоличност. Налице е едно разширително тълкуване, излизащо извън традиционното разбиране за лични данни като трите имена на физическото лице, ЕГН или номер на документ за самоличност.

Също толкова широко е дефинирано и понятието за „**обработване на лични данни**“ – обработване означава всяка операция или набор от операции, извършвани или не с автоматични

средства, прилагани към личните данни, като **събиране, запис, организиране, съхранение, адаптиране или промяна, извличане, консултиране, употреба, разкриване** чрез **предаване, разпространяване или друга форма на предоставяне на данните, актуализиране или комбиниране, блокиране, изтриване или унищожаване**².

Държавите-членки обаче предвиждат, че обработването на лични данни може да се извършва, само ако:

- съответното физическо лице е дало **недвусмислено** своето **съгласие** за това; или

- обработването е необходимо за **изпълнението на договор**, по който съответното физическо лице е страна, или за да се предприемат стъпки по искане на съответното физическо лице преди сключването на договора; или

- обработването е необходимо за спазването на правно задължение от **администратора** на личните данни; или

- обработването е необходимо, за да бъдат защитени **жизнено важни интереси** на съответното физическо лице; или

- обработването е необходимо за изпълнението на задача, която се осъществява в **обществен интерес** или при упражняване на официалните правомощия, които са предоставени на администратора или на трето лице, на което се разкриват данните; или

- обработването е необходимо за целите на **законните интереси**, преследвани от администратора или от трето лице/лица, на които се разкриват данните, с изключение на случаите, когато пред тези интереси имат преимущество интереси, свързани с основните права и свободи на съответното физическо лице, които изискват защита в съответствие с Директивата.

¹ COM/2003/0265 final

² Чл. 2 Директива 95/46/ЕО

Основен принцип на Директивата е събираните личните данни:

- да бъдат адекватни, релевантни, и да **не са прекомерни по отношение на целите**, за които се събират и/или обработват допълнително. Събирането на лични данни се извършва с оглед на **конкретни, ясно формулирани и законни цели** и да не бъдат допълнително обработени по начин, който е несъвместим с тези цели. Допълнителната обработка на данните за исторически, статистически или научни цели няма да се разглежда като несъвместима, при условие че държавите-членки предоставят необходимите гаранции за това;

- да бъдат **точни** и при необходимост **да се актуализират**; трябва да се предприемат всички възможни разумни стъпки, за да се гарантира, че данни, които са неточни или непълни по отношение на целите, за които са събрани, или за които се обработват допълнително, се изтриват или поправят;

- да бъдат във форма, която позволява идентифицирането на съответните физически лица за срок не по-дълъг от необходимия за целите, за които тези данни са събрани или обработени допълнително.

Директива 95/46/ЕО забранява обработването на т.нар. **специални лични данни** (*sensitive data*), разкриващи расов или религиозен произход, политически идеи, религиозни или философски убеждения, членство в професионални съюзи, като и обработването на данни, свързани със здравословното състояние и половия живот. Изключенията от тази забрана са в случаите, когато:

- съответното физическо лице е дало изричното си **съгласие** за обработването на такива данни;

- обработването е необходимо за изпълнението на **задълженията на администратора** в областта на трудовото законодателство;

- обработването е необходимо за **защита на жизнените интереси** на съответното или на друго физическо лице;

- обработването се извършва при изпълнение на законосъобразната дейност на **организация с нестопанска цел** (фондация, сдружение или друга организация с нестопанска цел, с политическа, философска, религиозна или профсъюзна цел, при условие че обработването е свързано единствено с членовете на тази организация или с лица, които поддържат редовни контакти с нея във връзка с нейните цели, и че данните не се разкриват на трети лица без съгласието на съответното физическо лице);

- обработването е свързано с данни, които са направени **публично достояние** от съответното физическо лице, или са заведени правни искове.

С оглед на тяхното съдържание и начин на упражняване правата на индивидите по отношение на личните данни могат да бъдат разграничени като право на **информираност**, право на **възражение** и право на **достъп**. Правото на информация означава, че всяко физическо лице има право да получи от администратора ясна и достатъчна информация в разбираема форма относно данните, които се обработват. Правото на възражение се упражнява от физическите лица пред администратора срещу обработване на личните им данни. В тези случаи, ако то е основателно, личните данни не могат повече да бъдат обработвани.

Индивидите също така имат право на достъп в разумен срок от време до информация или потвърждение за това, дали отнасящи се до него данни се обработват, както и информация най-малкото за целите на тази обработка, категориите данни и получателите или категориите получатели, на които данните се разкриват. В резултат на упражняване на правото си на достъп до отнасящи се до съответните физически лица данни, индивидите могат да

поискат заличаване, коригиране или блокиране на лични данни от администратора, когато обработването им не отговаря на изискванията на Директива 95/46/ЕО.

На тези права на индивидите кореспондират задълженията и отговорността на администратора за сигурността и поверителния характер на обработването на личните данни, както и за уведомяването на **надзорния орган** в съответната държава членка. Всяка държава-членка предвижда, че на нейната територия един или повече държавни органи отговарят за контрола на прилагането на разпоредбите, приети за защита на личните данни на индивидите. Тези органи се ползват с **пълна независимост** при упражняване на функциите, които са им възложени. Обхватът на компетенциите на надзорните органи на държавите членки е очертан в чл. 28 от Директива 95/46/ЕО, но „пълна независимост“ означава липса на каквито и да е възможности за контрол от страна на националните правителства.

Вътре в рамките на Европейския съюз обработването на личните данни се осъществява при условията на свободно движение на данните, но също така и висока степен на защита и хармонизирани правила. **Предаването (трансфер) на лични данни**, които са подложени или предназначени за обработка към трети страни извън Европейския съюз е възможно само ако въпросната трета страна гарантира адекватна степен на защита на личните данни¹. Достатъчният характер на степента на защита, предоставяна от трета страна, се преценява в светлината на всички обстоятелства, свързани с операцията по предаването на данни или набор от операции по предаване на

данни; специално внимание се обръща на характера на данните, целта и продължителността на предлаганата операция или операции по обработката им, на страната по произхода и страната по крайното местоназначение, на законовите правила, както общи, така и секторни, които са в сила във въпросната трета страна, както и на професионалните правила и мерките за сигурност, които се спазват в тази страна. Европейската комисия може да вземе решение за наличие на адекватна защита на обмена на личните данни с трети страни, каквито след 2000 г. са взети по отношение на Аржентина, Канада, Швейцария².

С оглед преодоляването на различията относно неприкосновеността на личността между Европа и Съединените щати, от Европейската комисия и от Търговския департамент на САЩ бе разработена т.нар. *Safe Harbor* рамка за сътрудничество. Включването в тази рамка удостоверява, че съответната американска компания или организация предоставя достатъчна степен защита на личните данни, съответстваща на изискванията на Директива 95/46/ЕО. В резултат на положените усилия бе прието и Решение за адекватност 2000/520/ЕО от 26.07.2000 г. на Европейската комисия, касаещо Съединените щати.

3. Практика на CEO по отношение на Директива 95/46/ЕО

Сравнително наскоро през 2006 г. **Съдът на Европейските общности** имаше възможност да се произнесе относно споразумение между ЕС и САЩ относно предоставянето на лични данни на пътниците при самолетни пътувания (PNR Agreement). Терминът **PNR (Passenger Name Record)** включва данни относно имената на пътниците; дестинацията; детайли, свързани с издаването на билета; агенцията, през

¹ Zerdick, Thomas "Protection of Personal Data" Brussels 7-8 September 2006 "Croatia and Turkey: Screening Chapter 23 – Judiciary and Fundamental Rights" http://ec.europa.eu/justice_home/fsj/privacy/index_en.htm

² Commission Decision 2003/490/EC; 2002/2/EC; 2000/518/EC.

която се закупува билетът; лицето/компанията, извършваща резервацията. Първоначално Международната асоциация за въздушен транспорт (IATA) определя рамките и съдържанието на тези данни, като те се предоставят само при самолетните пътувания. Впоследствие PNR данните започват да се използват и при резервиране на хотели, рент-а-кар и други дейности. След събитията от 11 септември 2001 г. PNR данните включват пълните имена на пътниците (дотогава практиката е да се използва фамилното име и инициалите на собственото), паспортните данни (националност, номер на паспорта и дата на изтичане), както и датата, и мястото на раждане. Разширяването на обхвата на PNR данните предизвиква загрижеността на редица неправителствени организации относно неприкосновеността на личността, тъй като данните могат да съдържат домашен и служебен адрес, телефонни номера, данни от кредитни карти, инвалидност – т.е. данни от медицински или финансов характер, които според европейските стандарти би трябвало да се ползват с определена степен на защита. В САЩ със събирането, трансфера и запазването на данните се занимава специална структура - Бюро за митническа и гранична защита към новосъздадения Департамент за вътрешна сигурност (Department for Homeland Security). През 2004 г. американската администрация започва да преговаря с Европейската комисия относно подписването на споразумение за трансфер на PNR данни (US - EU PNR Agreement)¹. Европейската комисия счита, че нивото на защита при трансфера на PNR данните ще съответства на изискванията на Директива 95/46/ЕО², тъй като данните ще бъдат събирани и използвани само с оглед на "превенция и борба с тероризма и свързаните с него

престъпления, други сериозни престъпления, включително организираната престъпност, които са транснационални по своята същност". По силата на това споразумение европейските авиокомпании трябва до 15 минути след излитането на въздухоплавателното средство да предоставят PNR данните на компетентните американски власти, а за неизпълнение на своето задължение заплащат глоба от 5 хиляди долара за информацията за всеки пътник. Европейският парламент инициира съдебно производство пред СЕО, като счита, че решението³ е прието от Комисията при превишаване на пълномощията ѝ (*ultra vires*) и нарушава основни принципи, възприети в Директива 95/46/ЕО като неприкосновеността на личността и защитата на личните данни. С решение от 30 май 2006 г.⁴ СЕО обявява за недействително решението на Съвета⁵ за сключването на споразумението между ЕС и САЩ относно трансфера на PNR данните, както и решението на Европейската комисия за наличие на адекватна защита на трансферираните данни⁶. Решението на Съда започва с позоваване на разпоредбата на Чл. 8 от ЕКПЧ, касаеща неприкосновеността на личния и семейния живот⁷. СЕО приема, че споменатото споразумение следва да бъде сключено не въз основа на общата транспортна политика на Съюза (която спада към общността стълб), а трансферът на PNR данните се извършва с оглед на дейности, причислявани към втория и третия

¹ <http://ec.europa.eu/idabc/en/document/2596/362>

² Directive 95/46 EC

³ [Commission Decision 2004/535/EC](#) of 14 May 2004. За повече информация вж. Elspeth Guid & Evelin Brower, The Political Life of Data: the ECJ Decision on the PNR Agreement between the EU and the US, July, 2006, Centre for European Policy Studies, available at <http://www.libertysecurity.org/IMG/pdf/1363.pdf>.

⁴ Решение по обединените дела [Case C-317/04](#) и [Case C-318/04](#)

⁵ [Council Decision 2004/496/EC](#) of 17 May 2004

⁶ [Commission Decision 2004/535/EC](#) of 14 May 2004.

⁷ Следва да се има предвид, че ЕС все още не е страна по ЕКПЧ.

стълб, а именно “обществена сигурност, отбрана и наказателноправно сътрудничество”; следователно Директива 95/46/ЕО е неприложима, тъй като Чл.3, ал.2 изрично изключва приложението ѝ по отношение на втория и третия стълб и ограничава трансфера на данните само до общностния стълб. Според CEO споразумението ЕС – САЩ не е сключено на подходящото правно основание, което от своя страна поставя въпроса за неотложното премахване на стълбовата архитектура на Съюза, което се очаква да стане факт с влизането в сила на Лисабонския договор.

Безспорно, решението по т.нар PNR – дела, постановяващо анулирането на споразумението за трансфер на данни на пътници по презокеанските полети към Департамента за вътрешна сигурност на САЩ, е един от най-ярките и последни по време примери за ангажираността на Съда на Европейските общности със защитата на личните данни. CEO обаче е имал възможността да се произнесе и преди това по преюдициално запитване в рамките на производството срещу **2-жа Lindqvist**, която е обвинена в нарушение на шведското законодателство относно защитата на лични данни, като е публикувала на нейния интернет сайт лични данни на известен брой лица, които работят като доброволци в енория на Протестантската църква на Швеция¹. CEO достига до редица важни заключения, като например, приема, че фактът на упоменаване на интернет страница на различни лица и тяхното идентифициране по име или по друг начин, например чрез посочването на техния телефонен номер, или на информацията относно техните условия на труд и хобита, **съставлява „пълна или частична обработка на лични данни с автоматизирани средства”** по смисъла на член 3, параграф 1 от Директива 95/46/ЕО. Такова обработване на лични

данни **не се обхваща от никое от изключенията** в член 3, параграф 2, т.е. случаите по обработването на данни, отнасящи се до обществената сигурност, отбраната, държавната и при дейности на държавата в областта на наказателното право. Упоменаването на факта, че лице е наранило своя крак и е на половин работен ден от медицински съображения, представлява **специални лични данни** относно здравето по смисъла на член 8, параграф 1. Не е налице **„предаване (на данни) на трета страна”** по смисъла на член 25 от Директива 95/46/ЕО, когато лице в държава-членка качи лични данни на интернет страница, която се съхранява при неговия hosting provider, който е установен в тази държава или в друга държава-членка, като така прави тези данни достъпни за всеки, който се свърже с интернет, включително хора в трета страна.

По обединени дела C-465/00, C-138/01 и C-139/01 **Rechnungshof** с предмет три преюдициални запитвания², CEO приема, че разпоредбата на Член 6, параграф 1, буква в и член 7, букви в и д от Директива 95/46/ЕО не се противопоставят на национална регламентация, при условие че бъде установено, че широкото огласяване не само на размера на годишните доходи, когато те надвишават определен таван, на лица, които са служители на структури, подчинени на контрола на Rechnungshof, но също и на имената на тези, които получават упоменатите доходи, е необходимо и съобразено с целта за добро управление на публичните финанси, което препращащите юрисдикции следва да проверят. Цитираните разпоредби от Директива 95/46/ЕО са директно приложими и в това отношение на тях може да се позовава частно лице пред националните юрисдикции, за да отклони прилагането на норми от вътрешното

¹ Case C-101/01 Bodil Lindqvist, решение на CEO от 6 ноември 2003 г.

² Cases C-465/00, C-138/01 и C-139/01 Rechnungshof, решение от 20 май 2003 г.

право, които противоречат на тези разпоредби.

4. Европейският надзорен орган по защита на данните¹ – един от най-новите органи на съюза

Включването на фигурата на Европейския надзорен орган по защита на данните към органите на Европейския съюз се основава на разпоредбата на чл. 286, ДЕО, която предвижда създаването на независим контролен орган, отговорен за контрола на обработката и движението на личните данни в рамките на ЕС, а също така на Регламент (ЕО) 45/2001 на Европейския парламент и на Съвета от 18 декември 2000 г. относно защитата на лицата по отношение на обработката на лични данни от институции и органи на Общността и за свободното движение на тези данни²; на Решение 1247/2002/ЕО от 1 юли 2002 г. относно статута и общите условия, регулиращи изпълнението на задълженията на Европейския надзорен орган по защита на данните³ и на Решение 2004/55/ЕО на Европейския парламент и на Съвета от 22 декември 2003 г. за определяне на независим надзорен орган, предвиден в член 286 от ДЕО⁴.

Постът на Европейския надзорен орган по защита на данните (ЕНОЗД) е създаден през 2001 г. Основното му задължение е да контролира всички институции на ЕС да зачитат правото на личен живот на хората. Когато институциите на ЕС обработват личните данни, те трябва да зачитат правото на лицето на личен живот. Европейският супервайзор следи всички аспекти на обработка на личните данни.

“Обработката”, както вече бе посочено, обхваща дейности като събирането на информация, записването и съхраняването и, обработката,

изпращането и или разкриването на достъпа до нея, както и блокирането, заличаването или унищожаването на данни. На институциите и органите на ЕС не се разрешава да обработват лични данни, разкриващи расовия или етнически произход, политическите убеждения, религиозните или философски вярвания, както и членството в синдикални организации. Те нямат право да обработват данни за здравето или за сексуалния живот, освен ако не са необходими за целите на здравеопазването. Данните се обработват от специалист, положил клетва за опазване на професионалната тайна.

Европейският надзорен орган по защита на данните работи със служителите за защита на данни към всяка институция на ЕС, за да осигури прилагането на правилата за секретност. През 2009 г. г-н Петер Йохан Хъстинкс беше повторно назначен за европейски супервайзор за защита на данните, а г-н Джовани Бутарели замени Хоакин Баио Делгадо на поста помощник-супервайзор.

В посочения по-горе **Регламент (ЕО) 45/2001** от 18 декември 2000 г. е записано, че Член 286 от Договора изисква актовете на Общността относно защитата на лицата по отношение на обработката на лични данни и свободното движение на такива данни да се прилагат спрямо институциите и органите на Общността. Регламент 45/2001 именно е правният инструмент, който да осигурява на физическите лица законно приложими права и създава независим надзорен орган, който да отговаря за наблюдението и контрола на обработката на лични данни от тези институции и органи. Основната задача на Европейския надзорен орган по защита на данните е **да контролира институциите и органите на Общността**, тъй като изрично в преамбюла е записано, че мерките не следва да се прилагат спрямо органи, които са установени извън рамките на

¹ European Data Protection Supervisor (EDPS)

² Official Journal L 8, 12.01.2001

³ Official Journal L 183, 12.07.2002

⁴ Official Journal L 12, 17.01.2004

Общността, а Европейският надзорен орган по защита на данните не следва да е компетентен да наблюдава и контролира обработката на лични данни от такива органи. Докато за всяка институция и орган на Общността е въведено задължението да назначи най-малко едно длъжностно лице за защита на данните, което да гарантира вътрешното прилагане на разпоредбите на Регламент 45/2001, както и че операциите по обработка няма вероятност да засегнат неблагоприятно правата и свободите на субектите на данни¹. Същевременно ЕНОЗД има специфични контролни правомощия по отношение на EURODAC (които позволяват сравнение на пръстови отпечатъци на кандидати за право на убежище) в съответствие с Чл. 20 от Регламента, уреждащ статута на EURODAC². Подобни задачи за Европейския надзорен орган по защита на данните се предвиждат и относно други информационни системи, свързани с Пространството на свобода, сигурност и правосъдие.

Освен изключително важните контролни правомощия Европейският надзорен орган по защита на данните изпълнява и функции на **консултация** и **сътрудничество**. По-специално, институциите и органите на Общността информират Европейския надзорен орган по защита на данните при съставяне на административни мерки във връзка с обработката на лични данни. При приемане на законодателно предложение във връзка със защитата на правата и свободите на лицата по отношение на обработката на лични данни, Комисията провежда консултации с Европейския надзорен орган по защита на данните. Широкото тълкуване на правомощията на Европейския надзорен

орган по защита на данните проличава във формулировката на Чл.41, §2 от Регламент 45/2001, където е записано, че той консултира **ВСИЧКИ** институции и органи на Общността по **ВСИЧКИ** въпроси, касаещи обработката на лични данни. Този подход е потвърден и от CEO в решенията му по т.нар. PNR-дела³.

В рамките на задължението за **сътрудничество**, операции по обработка, които поради своето естество, обхват или цели има вероятност да представляват специфични опасности за правата и свободите на субектите на данни, се подлагат на **предварителна проверка** от страна на Европейския надзорен орган по защита на данните.

В съответствие с Чл. 27, §2 такава опасност могат да представляват следните операции:

а) *обработка на данни, свързани със здравето и предполагаеми престъпления, престъпления, присъди или мерки за неотклонение;*

б) *операции по обработка, които са предназначени за оценка на аспекти на личността на субекта на данните, включително неговите/нейните способности, ефективност и поведение;*

в) *операции по обработка, позволяващи връзки между данни, които се обработват за различни цели и които не са предвидени в националното или общностно законодателство;*

г) *операции по обработка с цел изключване на лица от право, облага или договор.*

Предварителните проверки се извършват от Европейския надзорен орган по защита на данните след получаване на нотификация от съответното длъжностно лице за защита на данните, което в случай на съмнение относно необходимостта от извършване

¹ Чл. 24 от Регламент 45/2001

² Council Regulation (EC) No 2725/2000 of 11 Dec. 2000 concerning the establishment of "EURODAC" for the comparison of fingerprints for the effective application of the Dublin Convention, O.J. 2000, L 316/1.

³ Решение на CEO от 30 май 2006 г. по обединени дела C-317 & 318/04, *European Parliament v. Council and Commission*.

на предварителна проверка се консултира с Европейския надзорен орган по защита на данните.

Европейският надзорен орган по защита на данните представя становището си в срок от два месеца след получаване на нотификацията. Когато сложността на въпроса го изисква, този срок може с решение на Европейския надзорен орган по защита на данните да се удължи с още два месеца. При отсъствие на представено становище до края на двумесечния или евентуално удължен срок, становището се счита за положително.

Изключително важни с оглед защитата на основните човешки права са предвидените в Чл. 32 на Регламент 45/2001 възможности за **съдебна защита**. Всяко физическо лице, без да се засягат останалите средства за съдебна защита, може да подаде жалба до Европейския надзорен орган, ако счита, че са нарушени правата му по Член 286 от ДЕО, вследствие на обработка на негови лични данни от институция или орган на Общността. При отсъствие на отговор от Европейския надзорен орган в срок от шест месеца, жалбата се счита за отхвърлена. Решенията на Европейския надзорен орган по защита на данните могат се обжалват пред Съда на Европейските общности. Всяко лице, което е претърпяло вреда в резултат на незаконна операция по обработка или всякакво несъвместимо с настоящия регламент действие, има право на обезщетение за нанесените вреди в съответствие с Чл. 288 ДЕО.

Като обобщение, в случай, че субект на данните счита, че европейска институция или орган е обработвала личните му данни в противоречие с Регламент 45/2001, той може да предприеме едно от следните действия:

- да сезира Първоинстанционния съд да отмени атакуваното решение в срок от два месеца от публикуването на решението или от съобщаването му на ищеца или при липса на такова – от деня, в който

ищецът е узнал за него (Чл. 230, ДЕО §4 и 5);

- да подаде жалба до Европейския омбудсман срещу действие, представляващо лошо администриране в двегодишен срок (Чл. 2, пар. 2 от Статута на Европейския омбудсман);

- да подаде жалба до Европейския надзорен орган, ако счита, че са нарушени правата му вследствие на обработка на негови лични данни от институция или орган на Общността (Чл. 32, §2 от Регламент 45/2001). Впоследствие няма пречка да бъде сезиран ПИС при условията, посчени по-горе или да бъде подадена жалба до Омбудсмана;

- субектът на данните може да се обърне към длъжностното лице за защита на данните, след което няма пречка да се премине към едно от горепосочените възможни средства за защита;

- субектът на данните може да се обърне към самата европейска институция или орган, след което няма пречка да се премине към едно от горепосочените възможни средства за защита.

Както е известно, Европейският надзорен орган по защита на данните не попада в списъка на институциите, изброени в Чл. 7, ДЕО, следователно от чисто формална гледна точка той не би могъл да бъде окачествен като "институция" на Общността. Внимателният прочит на Чл. 47 от Регламент 45/2001, сочи, че Европейският надзорен орган по защита на данните може:

а) да дава съвети на субектите на данни при упражняване на техните права;

б) да сезира контролиращия орган при твърдение за нарушение на разпоредбите, уреждащи обработката на лични данни, и при необходимост да отправя предложения за изправяне на това нарушение и за подобряване на защитата на субектите на данни;

в) да разпорежда удовлетворяването на молби за упражняване на определени права във връзка с данни, когато такива молби са били отхвърлени в нарушение на разпоредбите на членове от 13 до 19;

г) да отправя предупреждения и мъмрене до контролиращия орган;

д) да разпорежда коригиране, блокиране, заличаване или унищожаване на всички данни, които са били обработени в нарушение на разпоредбите, уреждащи обработката на лични данни, както и уведомяване за тези действия на трети страни, пред които са били разкрити данните;

е) да налага временна или постоянна забрана за обработка;

ж) да сезира съответната институция или орган на Общността, а при необходимост и Европейския парламент, Съвета и Комисията;

з) да сезира Съда на Европейските общности при предвидените в Договора условия;

и) да взема участие в заведени пред Съда на Европейските общности дела.

Освен това, Европейският надзорен орган по защита на данните има право да получава от институция или орган на Общността цялата информация, която е необходима за неговите разследвания, както и при основателни съмнения да има достъп до всички помещения, в които институция или орган на Общността осъществява своята дейност. В допълнение, неговият бюджет фигурира в отделна позиция в раздел VIII на общия бюджет на Европейския съюз, а по въпроси, касаещи персонала, Европейският надзорен орган по защита на данните има същия статут, както институциите на Общността. От гореизложеното е видно, че макар ЕНОЗД да е само орган, обемът на неговите правомощия го доближава в значителна степен до статута на институциите на Европейския съюз. Особено важно е да бъде отбелязана привилегираната позиция, която Регламент 45/2001 създава за

Европейския надзорен орган по защита на данните по отношение на участието му в съдебните производства (вж. букви „з“ и „и“ на Чл. 47, § 1). На практика с разпоредбата на Чл. 47, §1 на Регламент 45/2001 са постигнати същите правни последици, предвидени по отношение на европейските институции и Европейската централна банка в Чл. 230, ДЕО¹. Очевидно, за Съда на Европейските общности формалният статут на институция не е решаващ за гарантирането на възможността да бъде сезиран от Европейския надзорен орган по защита на данните.

В правната литература неведнъж е поставян въпросът за точния статут на Европейския надзорен орган по защита на данните, без обаче да е получаван ясен отговор. Изследователите по-скоро са склонни да приемат, че това е *sui generis* орган; той не е нито агенция, нито регулаторен орган, нито омбудсман, нито съдебен орган². Европейският надзорен орган по защита на данните определено не може да бъде определен като агенция, тъй като агенциите обикновено притежават контролни правомощия по отношение на вътрешния пазар, а не по отношение на европейските институции. В правото на Общността понятието „регулаторен орган“ се свързва с либерализирането и конкурентността в определени сектори на вътрешния пазар, които са били монополизирани, като телекомуникациите и енергетиката.

¹ Чл. 230, ДЕО §2 и 3 гласят съответно:

Съдът е компетентен да правораздава по дела, заведени от държава членка, Европейския парламент, Съвета или Комисията на основание на некомпетентност, съществено процедурно нарушение, нарушение на този договор или на норма по неговото прилагане или злоупотреба с власт.

Съдът е компетентен да правораздава при същите условия по дела, заведени от Сметната палата и от ЕЦБ за защита на техните правомощия.

² HIJMANS, Hielke THE EUROPEAN DATA PROTECTION SUPERVISOR: THE INSTITUTIONS OF THE EC CONTROLLED BY AN INDEPENDENT AUTHORITY, *Common Market Law Review*, 43, pp. 1313–1342, 2006.

Възможността пред Европейския надзорен орган по защита на данните да се подават жалби го доближава до статута на омбудсмана, но както изтъкват някои автори, този орган не е алтернатива на съдебната защита на индивидите, а е част от нея, включително и посредством правото му да сезира Съда на Европейските общности. Европейският надзорен орган по защита на данните едва ли може да бъде характеризиран като съдебен орган, въпреки, че се доближава до условията, формуирани по делото *Dorsch Consult*¹. Там е записано, че за да определи дали органът, отправил преюдициалното запитване е юрисдикция по смисъла на Чл. 234, ДЕО, CEO взема предвид редица фактори, между които дали съответният орган е създаден по законов ред, дали е постоянен, дали юрисдикцията му е задължителна, дали процедурата е *inter partes*, дали спазва върховенството на закона и дали е независим. Точно правомощията на Европейския надзорен орган по защита на данните да сезира CEO и да взема участие в заведени пред Съда дела обаче са доказателство за това, че той не е чисто съдебен орган, тъй като един съдебен орган по дефиниция не би могъл да се намесва в производството пред друг правораздавателен орган, нито да го сезира като страна по дадено дело. Европейският надзорен орган по защита на данните в съответствие с Чл. 47 от Регламент 45/2001 може да се явява в няколко качества пред CEO: да се намесва в заведени пред CEO дела, да сезира Съда и да бъде ответник по дела, заведени пред CEO. Досегашната практика свидетелства единствено за случаи на намеса/участие в заведени пред Съда дела. Така например, със свое решение от 17 март 2005 г. по т.нар.

PNR - дела² CEO позволява на Европейския надзорен орган да се намеси в подкрепа на позицията на Европейския парламент, а през 2006 г и по делото, свързано с Директива 2006/24/ЕО на Европейския парламент и на Съвета за запазване на данни, създадени или обработени, във връзка с предоставянето на обществено достъпни електронни съобщителни услуги или на обществени съобщителни мрежи³.

В допълнение към всичко казано дотук, няма никакви изисквания Европейският надзорен орган по защита на данните да бъде съдия или юрист, напротив той трябва да изпълнява и редица задачи от друго естество, но неговата независимост не трябва да подлежи на съмнение и той се избира между лица, за които е признато, че притежават необходимите опит и умения, за да изпълняват функциите на ЕНОЗД.

5. Защитата на личните данни според Договора от Лисабон

Накрая, едва ли е възможно настоящото изложение да претендира за изчерпателност, без да се посочи уредбата на защитата на личните данни в съответствие с Договора от Лисабон, подписан на 13 декември 2007 г. В съответствие с **Чл. 16 от Договора за функционирането на Европейския съюз**:

Всеки има право на защита на личните му данни.

Европейският парламент и Съветът, като действат в съответствие с обикновената законодателна процедура, определят правилата за защита на физическите лица по отношение на обработката на личните данни от страна на институциите, органите, службите и

¹ Case C-54/96, *Dorsch Consult*, [1997] ECR I-4961, решение от 17 септември 1997 г.

² Решение на CEO от 17 март 2005 г. по обединени дела C-317 & 318/04, *European Parliament v. Council and Commission*.

³ C-301/06 Ирландия срещу Европейския парламент и Съвета на Европейския съюз

агенциите на Съюза, както и от държавите членки при извършване на дейности, които попадат в обхвата на правото на Съюза, както и по отношение на тези данни. Спазването на тези правила е предмет на контрол от страна на независими органи.

Правилата, приети въз основа на настоящия член, не засягат специфичните правила, предвидени в чл. 39 от Договора за Европейския съюз.

Член 39 от ДЕС гласи следното:

В съответствие с Чл.16 от Договора за функционирането на Европейския съюз и чрез дерогация от §2 от него, Съветът приема решение, с което се определят правилата за защита на физическите лица по отношение на обработката на личните данни от държавите членки при извършване на дейности, попадащи в обхвата на настоящата глава, както и по отношение на свободното движение на тези данни. Спазването на тези правила е предмет на контрол от страна на независими органи.

Безспорно, редица са положителните моменти в новата правна уредба. На първо място, самият факт, че защитата на личните данни е припозната като основно човешко право в първичното законодателство на Европейския съюз, е от изключително значение. Освен това, усещане за повишена легитимност внася и текстът на Чл. 16, ДФЕС, според който правилата за защита на индивидите по отношение на обработката на личните данни се предвижда да се приемат в съответствие с обикновената законодателна процедура – т.е. в съответствие с процедурата по съвместно вземане на решение при по-активното участие на Европейския парламент. Фактът, че по силата на Чл.6, ДЕС Европейският съюз ще се присъедини към Европейската конвенция за защита правата на човека и основните свободи (ЕКПЧ) също има положително влияние, тъй като основните права, както са гарантирани от ЕКПЧ и както

произтичат от общите конституционни традиции на държавите членки, се превръщат в част от правото на Съюза в качеството им на общи принципи. В **Декларация № 20**, приложена към Заключителния акт на междуправителствената конференция, се посочва, че при всяко приемане на правила за защита на личните данни въз основа на Чл. 16 от ДФЕС, които биха могли да окажат пряко влияние върху **националната сигурност**, това следва надлежно да се вземе предвид. А в **Декларация № 21** е записано, че специфични правила за защита на личните данни и за свободно движение на тези данни **в областта на съдебното сътрудничество по наказателноправни въпроси и полицейското сътрудничество** въз основа на Чл. 16 ДФЕС могат да се окажат необходими поради специфичното естество на тези области.

6. Защита на личните данни в пространството на свобода, сигурност и правосъдие

Необходимо е да се направи уточнението, че проблемите, свързани със събирането и обработката на личните данни от правоприлагащите национални органи остава извън обхвата на Директива 46/95/ЕО. Член3, §2 от Директивата гласи:

Настоящата директива не се прилага за обработването на лични данни:

при извършване на дейности, извън приложното поле на правото на Общността, например дейностите, предвидени в Дял V и Дял VI от Договора за Европейския съюз, и във всички случаи при дейности по обработването на данни, отнасящи се до обществената сигурност, отбраната, държавната сигурност (включително икономическото благосъстояние на държавата, когато процесът на обработка е свързан с държавната сигурност) и при

дейности на държавата в областта на наказателното право.

През 2006 г. в своето становище за обмяна на информация въз основа на принципа на наличност¹ Европейският надзорен орган подчертава неотложната необходимост за изграждане на правна рамка за защита на личните данни в пространството на свобода, сигурност и правосъдие, включително т.нар ШИС-II (Шенгенска информационна система-II) и предложенията, отнасящи се до Визовата информационна система. Представители на правната теория дори твърдят, че „когато Европейският съюз въведе правила за защитата на данните в полицейския сектор, те, в условията на глобализацията, ще отговарят на твърде ниски стандарти“². Работата на Европейския съюз през последните пет години се основава на т.нар. „принцип на наличност“, при който правоприлагащ орган от една държава-членка по време на изпълнение на служебните си задължения може да получи информация, когато такава е налична, от друга държава-членка.

През 2008 г. вече е прието Рамково решение на Съвета за защита на личните данни, обработвани в рамките на полицейското и съдебното сътрудничество по наказателноправни въпроси³, в което са дадени допълнителни гаранции по отношение на обработката на личните данни в третия стълб. Проучване на общественото

мнение през същата година, извършено от Евробарометър показва, че въпреки, че европейските граждани като цяло (64%) са загрижени за сигурността на личните им данни, но едва една трета (29%) знаят, специфични данни, като расова принадлежност или етнически произход, се ползват с особена защита⁴.

В съобщение на Комисията от 10 юни 2009⁵, даващо оценка на състоянието в пространството на свобода, сигурност и правосъдие от 2005 г. досега, е записано, че ЕС насърчава спазването на правото на защита на личните данни и на личния живот, като в същото време признава необходимостта правоприлагащите органи да обменят съответната информация в борбата срещу тероризма и престъпността. Насърчава се развитието на технологии за подобряване на защитата на личния живот⁶ с цел създаването на информационни системи, които свеждат до минимум събирането и използването на лични данни.

Пакет от предложения на Комисията от 2008 г. определя новите етапи по пътя към интегрирано управление на границите: система за влизане/излизане⁷, която подава автоматични известия, когато дадено лице пресрочи визата си, система за наблюдение на южните и източните външни граници на ЕС (известна като EUROSUR)⁸ и оценка и бъдещо развитие на FRONTEX⁹. За целите на сигурността бяха определени условията за достъп до

¹ Opinion of EDPS of 28 February 2006 on the Proposal for a Council Framework Decision on the exchange of information under the principle of availability (COM (2005)490 final), OJ C 116, 17.05.2006, p. 8

² Hayes, Ben "A Failure to regulate: data protection and ethnic profiling in the police sector in Europe", in "Ethnic profiling by Police in Europe", ed. Open Society Justice Initiative, 2005 Вж. също и Eleni Kosta, Fanny Coudert & Prof. Jos Dumortier "Data Protection in third pillar: in the aftermath of the ECJ decision on PNR data and the data retention directive" BILETA 2007 Annual Conference, Hertfordshire, 16-17 April

³ Council Framework Decision 2008/977/JHA of 27 November 2008 on the protection of personal data processed in the framework of police and judicial cooperation in criminal matters, OJ L 350, 30.12.2008.

⁴ The Gallup Organization (2008), "Data Protection in the European Union. Citizens' perceptions", Eurobarometer, p.5

⁵ COM(2009) 263 окончателен

⁶ Communication from the Commission to the European Parliament and the Council on Promoting Data Protection by Privacy Enhancing Technologies (PETs)', COM(2007) 228 final. e), OJ L 105, 13.4.2006, p. 1.

⁷ 'Preparing the next steps in border management in the Europe an Union', COM(2008) 69 final.

⁸ 'Examining the creation of a European border surveillance system (EUROSUR)', COM(2008) 68 final.

⁹ Report on the evaluation and future development of the FRONTE

ВИС¹, която съдържа информация за всички лица, кандидатстващи за краткосрочен престой в ЕС.

Обменът на информация и на разузнавателни сведения бе опростен. Включването на **Конвенцията** от Прюм в законодателството на ЕС² осигури непряк достъп до базите данни на държавите-членки за пръстови отпечатьци и ДНК информация и пряк, контролиран достъп до данните за регистрация на превозни средства. Това може значително да подобри полицейското сътрудничество в рамките на ЕС, като предоставя на съответните органи информация за това какви данни са налични. Инициативата изисква събиране, съхранение и обмен на файлове с ДНК анализ и пръстови отпечатьци. Използването на биометрични данни при правоприлагането обаче води до специфични рискове за субектите на данни и изисква допълнителни предпазни мерки, за да се защитят техните права.

Следва да се има предвид, че ШИС I и II, EURODAC, ВИС, както и информационните системи на Европол и Евроюст, са централизирани европейски системи. Така например, Шенгенската информационна система представлява обща база данни, създадена и използвана от държавите, участници в Шенгенското пространство. ШИС се състои от централна система в Страсбург и свързани с нея системи с

национални данни на държавите-членки, които се използват за въвеждане на данни и извършване на справки. Приема се, че към момента ШИС съдържа близо 15 милиона сигнали, въвеждани от участващите държави. ШИС не е централен регистър на лицата, живеещи на територията на ЕС/Шенген, а съдържа данни (сигнали) за определени издирвани/контролирани лица и стоки с оглед запазването на Шенгенското пространство като територия на свобода, сигурност и правосъдие.

Всяка национална ШИС предоставя чрез автоматизирано търсене достъп на компетентните власти и органи до сигнали, касаещи издирвани/контролирани лица или стоки, с цел изпълнение на задачи в областта на граничния контрол, издаването на визи, разрешения за пребиваване, свидетелства за управление на МПС, митническият режим, полицейските и съдебните дейности, както и за защита на обществената ред и националната и европейска сигурност³.

На заседание на Съвета "Правосъдие и вътрешни работи", проведен в

me, OJ L 210, 6.8.2008, p. 12.

¹ Council Decision 2008/633/JHA of 23 June 2008 concerning access for consultation of the Visa Information System (VIS) by designated authorities of Member States and by Europol for the purposes of the prevention, detection and investigation of terrorist offences and of other serious criminal offences, OJ L 386, 29.12.2006, p. 89.

² Council Decision 2008/615/JHA of 23 June 2008 on the stepping up of cross-border cooperation, particularly in combating terrorism and cross-border crime, OJ L 210, 6.8.2008, p. 1 and Council Decision 2008/616/JHA of 23 June 2008 on the implementation of Decision 2008/615/JHA on the stepping up of cross-border cooperation, particularly in combating terrorism and cross-border crime.

³ Лицата, чиито данни се въвеждат в ШИС, са:

1. Лица, за които има молба за арест по силата на Европейска заповед за арест или екстрадиция;
2. Чужденци, на които е отказано влизане на територията на държавата;
3. Безследно изчезнали лица или лица, които в интерес на тяхната сигурност или за предотвратяване на заплахата е необходимо да бъдат поставени временно под полицейска охрана по молба на компетентен орган или компетентен съд на договарящата страна;
4. Данните за свидетели и лица, които са призовани в съдебен процес във връзка с наказателно производство, за да свидетелстват за деяния, за които са преследвани или за лица, на които следва да се връчи присъда или призовка за явяване с цел извършване на наказание, свързано с лишаване от свобода;
5. Данните за лица за извършване на скрито наблюдение и специален контрол.

Министерство на вътрешните работи на Република България е централният орган, който ще администрира и отговаря за експлоатацията и функционирането на националната Шенгенска информационна система. МВР е и ведомството, което ще контролира въвеждането и обработката на личните данни в ШИС.

Люксембург, на 4 и 5 юни 2009 г., България (заедно с Румъния), в специално изявление, декларира намерението си да се присъедини към ШИС-I+ чрез SISone4ALL (ШИС "Една за всички"), като едновременно с това продължи подготовката за преминаването от ШИС-I+ към ШИС-II заедно с останалите държави-членки.

Въпреки, че всички посочени в изложението информационни системи са част от пространството на свобода, сигурност и правосъдие, някои от тях като ШИС и EURODAC са предмет на първия наднационален стълб, докато информационните системи, свързани с полицейското и правосъдно сътрудничество, спадат към обхвата на третия стълб. Това предполага различия в начина на вземане на решения, което се очаква да бъде преодоляно с влизането в сила на Договора от Лисабон и отпадането на стълбовата архитектура на Европейския съюз.

Друг съществуващ проблем са съществуващите различия на субектите с право на достъп до отделните информационни системи. По отношение на някои бази данни и механизми е възможен достъпът и обмяната на информация (при определени условия) с трети страни или международни организации. Държавите членки имат право да определят и съобщат на Секретариата на Съвета своите компетентни органи, които ще имат право на достъп до информационните баз данни. Практиката на отделните държави обаче се различава значително – т. напр. Латвия посочва в списъка на компетентните органи с право на достъп дори капитаните на плавателни съдове под латвийски флаг.

Различията по отношение на участващите държави най-ярко проличават на примера на ШИС. Исландия и Норвегия са страни по ШИС¹,

¹ По съображения за запазването на Северния паспортен съюз чиито държави членки станаха

докато България, Румъния и Кипър все още не са участнички по споразумението, а Великобритания и Ирландия, които също не са част от Шенгенското пространство, имат разрешен достъп до полицейското и наказателноправното съдържание на ШИС. През м. декември 2008 г. и Швейцария също се присъедини към Шенгенското пространство. Очаква се в скоро време, след привеждането на своите компютърни системи съобразно изискванията на ШИС, Лихтенщайн също да се присъедини към Шенген. По отношение на ШИС решенията се приемат в съответствие с процедурата по съвместно вземане на решения, с участието на Съвета и Европейския парламент. И докато страните, нечленувачи в ЕС, са ангажирани в работата на Съвета посредством т.нар. смесени комитети, то в работата на Европейския парламент Исландия и Норвегия не са представени. Великобритания и Ирландия участват в работата на Европейския парламент, независимо от факта, че правителствата им са лишени от правото на глас в Съвета на ЕС поради неучастието им в общата визова и миграционна политика².

7. Преглед на съдебната практика относно защитата на личните данни

А. Делото Huber - C-524/06

Интересна е практиката на CEO по въпроси, свързани със защитата на личните данни. Съдът е имал възможност да се произнесе в решението си по делото *Huber*³, като постановява:

част от Шенгенското пространство, с изкл. на Фарьорските острови.

² Geyer, Florian "Taking Stock: Databases and Systems of Information Exchange in the Area of Freedom, Security and Justice", Challenge: Liberty and Security Research Paper No 8, May 2008

³ Решение на CEO от 16 декември 2008 г. по дело C-524/06 (преюдициално запитване от Berverwaltungsgericht für das Land Nordrhein-Westfalen).

При всяко положение съхранението и обработването на поименни лични данни в рамките на регистър като централния регистър за чужденците за статистически цели не могат да се приемат за необходими по смисъла на член 7, буква "д" от Директива 95/46. Член 12, параграф 1 ДЕО следва да се тълкува в смисъл, че не допуска с оглед на целта за борба с престъпността държава-членка да създаде система за обработване на лични данни специално за гражданите на Съюза, които не са граждани на тази държава-членка.

В своето заключение по посоченото дело генералният адвокат П. Мадуро дори отива по-далеч, твърдейки, че национална база данни, съдържаща информация изключително за граждани на Съюза и на трети страни, но не и на собствени граждани на държавата членка, може да бъде окачествена като дискриминационна и в нарушение на Общностното право. "В действителност, правоприлагането и борбата с престъпността по принцип са легитимни основания в правото на Общността. Това, което държавата-членка не може да прави, е избирателно да ги прилага срещу граждани на ЕС, живеещи на нейната територия, но не и срещу своите собствени граждани. Ако наличието на централен регистър е от изключително значение за политиката на държавата членка, той трябва да включва всяко лице, живеещо на съответната територия, без оглед на неговата националност. Не е допустимо, компетентните национални органи да заявяват, че борбата срещу престъпността изисква систематична обработка на лични данни на граждани на ЕС извън собствените граждани. Предположението, че тези граждани биха представлявали по-голяма заплаха за сигурността и са по-скланни да извършват престъпления в сравнение

със собствените граждани, също така е напълно неприемливо."¹

Б. Съдебна практика на СЕО и съдебните органи на държавите членки по повод Директива 2006/24/ЕО

Съдебните органи на държавите членки също проявяват активност, в частност Конституционният съд на Федерална република Германия. В поредица от решения през м. февруари и март 2008 г. Съдът в Карлсруе ограничава или отменя действието на някои особено чувствителни по отношение защитата на личните данни закони². На 27 февруари 2008 г. Конституционният съд обявява за противоконституционен новият закон на провинция Северен Рейн-Вестфалия, който позволява проследяване на персонални компютри и ползването на Интернет услуги; на 11 март той отменя разпоредбите в Есен и Шлезвиг-Холщайн, даващи възможност за автоматична идентификация и пазене на номерата на автомобили, получени от видеокамери за контрол на движението по пътищата, както и тяхното сравняване с други полицейски бази данни; в същия ден Конституционният съд временно отменя някои положения на новия федерален закон, който въвежда в действие Директива 2006/24/ЕО³.

Както е известно, с Директива 2006/24/ЕО бяха предвидени нови ограничения с оглед гарантирането, че "данните са достъпни за разследването, разкриването и преследването на сериозни престъпления, както те са определени в националното право на всяка държава". Създадени бяха задължения за запазване на т.нар.

¹ Заключение на Генерален адвокат П. Мадуро от 3 април 2008 г. по дело C-524/06 Heinz Huber v. Bundesrepublik Deutschland.

² 1 BvR 370/07; 1 BvR 2074/05; 1 BvR 256/08.

³ Директива 2006/24/ЕО на Европейския парламент и Съвета от 15 март 2006 г. за запазване на данни, създадени или обработени, във връзка с предоставянето на обществено достъпни електронни съобщителни услуги или на обществени съобщителни мрежи и за изменение на Директива 2002/58/ЕО.

трафични данни - данни, необходими за проследяване и идентифициране на източника на съобщението, на местоназначението на съобщението, датата, времето и продължителността на съобщението, вида съобщение и съобщителното оборудване на ползвателите. Приемането на директивата беше трудно. През 2004 г. Франция, Германия, Швеция и Великобритания предложиха рамково решение за запазване на данните, но не беше постигнато единодушие сред държавите членки. Затова беше предложена директива, която можеше да бъде приета (както и стана) без единодушие. Ирландия обаче атакува Директивата пред Съда на ЕО. В иска се твърдеше, че директивата няма правно основание в договорите, защото директивите се използват само за хармонизиране на националните мерки в полза на укрепването на единния вътрешен пазар, докато тук става дума за борба с тероризма.

В решението си по дело C-301/06¹ Съдът на Европейските общности приема, че Директивата има годно правно основание, тъй като урежда само запазването на данните (което подлежи на хармонизиране), без да включва репресивна намеса на властите (дейност по третия стълб):

Тази директива не хармонизирa нито въпроса за достъпа до данните от страна на компетентните национални органи в областта на наказателното преследване, нито този относно използването и обмена на тези данни между посочените органи. Тези въпроси, които по принцип попадат в обхвата на дял VI от Договора за ЕС, са изключени от обхвата на разпоредбите на Директива 2006/24.

Съдът не приема твърдението на Ирландия, подкрепяна от Словакия, според което: *“Директива 2006/24 не*

може да се основава на Член 95 ДЕО, тъй като нейният „център на тежестта“ не засяга функционирането на вътрешния пазар, а има за единствена или поне за главна цел разследването, разкриването и преследването на престъпления.”

Важно е да се отбележи, че Съдът изрично указва в решението, че *“подадената от Ирландия жалба се отнася само до избора на правно основание, а не до евентуално нарушение на основните права, което произтича от съдържащата се в Директива 2006/24/ЕО намеса в упражняването на правото на лична неприкосновеност.”* Този въпрос не е предмет на разглеждане в съдебното решение.

Директивата предизвиква съпротива и по време на транспонирането ѝ в национални мерки, включително и в България. Наредба № 40 на МВР от м. януари 2008 година привежда в българското законодателство горепосочената Директива. Според нея т.нар. предприятия, предоставящи обществени електронни мрежи и услуги, са длъжни да запазват данните за всяко мобилно повикване: дата и час, място и страни по комуникацията, както и за всяко електронно съобщение (чрез интернет). Достъп до данните трябва да имат МВР, органите на досъдебното производство и съдът – за целите на наказателното производство, както и службите за сигурност и обществен ред – за целите на националната сигурност. На 11 декември 2008 г. Върховният административен съд на Република България в петчленен състав като касационна инстанция се произнесе по жалбата срещу Наредба № 40 за категориите данни и реда, по който се съхраняват и предоставят от предприятията, предоставящи обществени електронни съобщителни мрежи и/или услуги, за нуждите на националната сигурност и за разкриване на престъпления. Решението на ВАС приема аргументите, че в Наредба № 40

¹ Дело C-301/06 - Ирландия срещу Европейския парламент и Съвета.

не са предвидени гаранции срещу злоупотребата с данните при предоставянето им на държавните органи и отменя изцяло разпоредбата на Чл. 5 на Наредбата, в който се регламентира възможността за предоставяне на достъп до събраните от операторите данни за потребителите. ВАС приема, че нормата на Чл. 5 не поставя никакви ограничения по отношение данните, до които се разрешава достъпът чрез компютърен терминал, а изразът “за нуждите на оперативно-издирвателната дейност” е твърде общ и не дава гаранции за спазване чл. 32, ал.1 от Конституцията на Република България, че личният живот на гражданите е неприкосновен. Така формулираният текст не поставя условия, препятстващи злоупотреба с възможността да се нарушават конституционно гарантирани права на гражданите. Не е предвидено препращане към специалните закони Наказателно-процесуален кодекс, Закон за специалните разузнавателни средства, Закон за защита на личните данни, в които са конкретизирани предпоставките за допускане достъп до определени данни, свързани с личния живот и личните данни на отделната личност. Върховният административен съд счита, че текстът на чл.5 от Наредба № 40/2008 г. противоречи на разпоредбата на чл.8 от ЕКПЧ. Също така липсва яснота по отношение гарантиране правото на защита срещу незаконна намеса в личния и семейния живот на гражданите, което обуславя противоречието на нормата с чл.8 от ЕКПЧ, с текстове от Директива 2006/24/ЕО, с чл.32 и чл.34 от Конституцията на Република България.

В проведените през м. юни 2009 г. избори за европейски парламент, Директива 2006/24 отново се оказва в центъра на вниманието чрез позицията на шведската “пиратска” партия (успяла да излъчи един евродепутат), която се обяви против Директивата и в защита на личното пространство на гражданите.

Буквално дни преди изборите (в края на м. май) Европейската комисия заведе дело срещу Швеция за невъвеждане в срок на Директива 2006/24. Някои шведски политици съзряха в това възможност да поставят под въпрос съвместимостта на Директивата с Европейската конвенция за правата на човека. Те се съмняват доколко запазването на данни е съвместимо с нуждите на едно демократично общество и подчертават факта, че и други страни (Австрия, Гърция, Ирландия, Холандия и Полша) също не бързат да изостават с въвеждането на Директивата.

В. Практика на ЕСПЧ

Новите тенденции, свързани с ограничаването на съхранението на пръстови отпечатъци на индивидите, могат да бъдат открити в решението на ЕСПЧ в Страсбург по делото *S. & Marper v. the United Kingdom*¹. Европейският съд по правата на човека ограничава правото на европейските правителства да съхраняват неограничено генетичен материал, генетични профили и пръстови отпечатъци на лицата, обвинени в извършване на престъпление, но неосъдени впоследствие. Голямото отделение (*Grand Chamber*) на ЕСПЧ, състоящо се от 17 съдии, с единодушно решение от 4 декември 2008 г. заключава, че разпоредбите на Закона за полицията и доказателствата в наказателното производство (*Police and Criminal Evidence Act*) на Великобритания, които позволяват неограничено във времето съхранение на ДНК профили, клетъчни проби и пръстови отпечатъци, нарушават разпоредбата на Чл. 8 на Конвенцията за защита правата на човека и основните

¹ *S. and Marper v. the United Kingdom*, Judgment of 4 December 2008. Жалбоподателите С. и Майкъл Марпър са британски граждани, родени съответно през 1989 и 1963 г., и живущи в Шефилд, Великобритания. Случаят касае съхранението на пръстови отпечатъци, клетъчни проби и ДНК профили на жалбоподателите от страна на властите след прекратяване на наказателен процес срещу тях и сваляне на обвинението.

свободи, касаеща неприкосновеността на личния живот. Съдът още подчертава, че съхраняването на данни на неосъдени лица може да нанесе особени вреди в случаите на непълнолетни, предвид значението на бъдещото им развитие и интеграцията им в обществото. Такъв е случаят на първия жалбоподател. Според ЕСПЧ е недопустимо посочените лични данни да се съхраняват неограничено без оглед на обстоятелствата, дали лицето е оправдано, дали е непълнолетно, малолетно и др. ЕСПЧ още изтъква, че нивото на вмешателство в личния живот може да бъде различно, като съхраняването на данни от клетъчни проби е особено обезпокоително, взимайки предвид факта, че те са най-богати по съдържание на генетична и здравна информация.

В заключение Съдът смята, че всеобхватният и неограничен характер на властта да се запазват пръстови отпечатьци, клетъчни проби и ДНК профили на лицата, заподозрени, но неосъдени, не създава необходимия баланс между конкуриращи се частни и обществени интереси и че Великобритания е престъпила всякакви приемливи граници в това отношение. Следователно, събирането и съхранението на данни в случая представлява непропорционално вмешателство в личния живот на жалбоподателя и не може да бъде считано за необходимо в демократичното общество.

Интересен е фактът, че преди решението на ЕСПЧ по делото *Marper* в България Комисията за защита на личните данни (КЗЛД) в две свои решения¹ е установила нарушения от страна на органите на МВР при съхраняване на данни от полицейски регистрации. И в двата случая

полицейската регистрация² не е била снета, въпреки че е отпаднало основанието за нейното съхраняване. И в двете свои решения КЗЛД счита обработването на лични данни от страна на МВР за незаконосъобразно и е задължила МВР да унищожи полицейските регистрации на жалбоподателите.

В заключение, авторът си позволява да отбележи изключителната активност както на европейските институции и органи, така и на държавите членки по проблеми, свързани със защитата на личните данни. Внесени са и редица предложения за нови мерки, които да бъдат предприети, касаещи базите данни, видовете информация, продължителността на нейното съхраняване, начините за нейното предоставяне. Но основното, за което би следвало да се държи сметка е как тази архитектура на виртуална сигурност се отразява върху основните човешки права и върху демократичността на държавите членки.

¹ Решение № 8 от 21.03.2007 г. и Решение № 16 от 05.07.2006 г.

² Полицейската регистрация представлява вид обработване на лични данни за определени лица - български и чужди граждани и лица без гражданство, срещу които е започнало наказателно преследване за извършено умишлено престъпление от общ характер. Номерът от полицейския регистър, с който е осъществена регистрацията, се пренася върху изготвените карта за регистрация и дактилоскопна карта. Редът и условията за извършване на полицейска регистрация се определя с Наредба за реда за извършване на полицейска регистрация, издадена от МВР, в сила от 29.01.2004 г.

гл. ас. д-р НИКОЛАЙ МАРИН

ЮГОЗАПАДЕН УНИВЕРСИТЕТ „НЕОФИТ РИЛСКИ“, БЛАГОЕВГРАД

ВЛИЯНИЕ НА НОВАТА ПРАВОСУБЕКТНОСТ НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ ВЪРХУ НЕГОВАТА ПРАВНА СИСТЕМА

THE INFLUENCE OF THE EU'S NEW LEGAL PERSONALITY ON ITS LEGAL SYSTEM

Chief Assistant Prof. Dr. NIKOLAY MARIN

SOUTH-WEST UNIVERSITY "NEOFIT RILSKI", BLAGOEVGRAD

Abstract: The legal personality of the European Union is an exceptionally important question which gains its legislative development in the light of the Lisbon Treaty. Thereby for the first time the legal personality of the EU is confirmed in the primary legislation although under certain conditions. The article attempts to give an answer of the question what is the European Union as a subject *sui generis* in accordance with the Public International Law. Furthermore, it represents some of the main prerequisites that influence on the development of the EU's legal system after the depillarization within the area of freedom, security and justice.

Key Words: legal personality of the international organizations, juridical personality of the EU, legal system of the EU

Правосубектността на Европейския съюз, без съмнение би могла да се определи като въпрос, който не е получил своето ясно и безспорно научно обяснение. До голяма степен липсата на единно, общоприето и безспорно схващане особено до влизането в сила на Договора от Лисабон на 1.12.2009 г. се дължи основно на празнотата на правната уредба по отношение на правосубектността на ЕС, регламентирана още от Договора за Европейски съюз от 1992 г. Същевременно въпросът за неговата правосубектност не намира решение нито с ревизията на Договора от Амстердам, нито с промените с Договора от Ница от 2001 г. Възщност правосубектността на ЕС е един от най-важните проблеми, който макар и при определени условия е правно регламентиран с Договора от Лисабон.

Целта на настоящата статия е да представи развитието на правосубектността на Европейския съюз, нейното влияние върху развитието на неговата правна система в контекста на пространството на свобода, сигурност и правосъдие. От тази гледна точка следва

да се изясни и какви са очертанията на правосубектността на Европейския съюз и също така може ли в настоящия етап да се говори, че е поставен край на неясната същностна характеристика по отношение на обстоятелството какво точно е ЕС от гледна точка както на класическото международно публично право, така и въз основа на първичното законодателство на Европейския съюз.

В този смисъл независимо от непрекъснатото развитие на Европейския съюз и регулирането на все повече сфери на наднационално равнище заслужава да се подкрепи извода на известни български учени, които отбелязват „Няма ясно формулирана дефиниция на съдържанието, което се влага в понятието „съюз“. Много по-лесно е да се каже какво не е Европейският съюз, отколкото какво е или какво ще бъде... Европейският съюз не е класическа международна организация, въпреки че е създаден върху основата на класически междудържавни договори, подписвани на междуправителствени

конференции и подлежащи на ратификация.”¹ Много точно в горепосочения извод се посочва, че Европейският съюз не е класическа международна организация, тъй като той притежава редица отличителни белези като например, гражданство, правна система, ползваща се предимство пред националните правните системи на държавите членки, наличие на трансфериран суверенитет във все повече области, въз основа на което може да извършва действия от името на държавите членки и т.н. Тоест на практика, Европейският съюз, както много често се споменава, е субект *sui generis*² съгласно международното право. В крайна сметка обаче никой не може да отрече, че Европейският съюз е международна организация, което на практика е изходната позиция по изясняване на неговата същност.

В тази връзка под международна организация в специализираната международноправна литература и, в частност, в Енциклопедията по международно публично право се среща следното определение: „Терминът международна организация означава обединение от държави, създадено въз основа на договор, който преследва общи цели, и която има свои собствени специални органи, за да осъществява специалните функции на организацията...Оттук следва, че международните организации са естествено създадени посредством многостранни договори..., правото на договорите формира част от правото на международните организации”³.

¹ Захаријева, Ю., „Европейският съюз – амбиции и реалности”, Европейска интеграция и медии, Проект Темпус”Университетски център за продължаващо обучение на журналисти, С., 2001 г., с. 37

² *Sui generis*- се разбира в смисъл на уникален, специален или изключителен субект.

³ Bindschedler, R.L., ‘International Organizations, General Aspects’, in Bernhardt, R., ed., *Encyclopedia of Public International Law*, vol. 5 (‘International Organizations in General. Universal International Organizations and Cooperation’), 1983, 119-40, 120.

Нещо повече, съгласно международноправната теория и практика институтът на правосубектността на международните организации е обсъждан още в първите години след създаването на Организацията на обединените нации. Повод за постановяване на съвещателно мнение на Международния съд и достигане до извод за признаване на международната правосубектност на ООН като международна организация е делото *Reparation for Injuries Case*⁴ в резултат на извършеното убийство на 17 септември 1948 г. в Йерусалим на посредника на ООН в Близкоизточния конфликт Граф Фолк Бернадоте (*Count Folk Bernadotte*) и на френския полковник Андре Серо (*Andre P. Serot*). Именно това дело поставя въпроса притежава ли Организацията на обединените нации правосубектност, въз основа на която да предяви иск срещу израелската държава за нанесените вреди на ООН и обезщетяване на роднините на жертвите. Ето защо в горепосоченото съвещателно мнение на Международния съд се постановява следното: „Не е необходимо предметът и обхватът на международното право да са идентични със сега съществуващия ред или установените права и техния характер зависят от нуждите на обществото. В исторически план развитието на международния живот и прогресивното увеличаване на общите действия на държавите, увеличава примерите за действие върху международното равнище от образувания, които не са държави (.....), за да се постигне в крайна сметка онова, чрез което функционирането на международната правосубектност става

Цитирано по Brownlie, I., Goodwin, G., ‘The Inter-Parliamentary Union, (IPU), Joint Opinion, Geneva, Switzerland, 1999, p.6

⁴ *Reparation for Injuries Suffered in the Service of United Nations. Advisory Opinion, ICJ, Rep. (1949), p. 174 at 179*

належаща”¹. Въз основа на представения текст от съвещателното мнение на Международния съд фактически се признава юридическата правосубектност на ООН, която следва да се разбира като потвърждение на това качество и на други международни правителствени организации. Независимо от притежаването на редица допълнителни белези, отличаващи Европейския съюз от класическите международни, е правилна следната констатация: „Съвременната международна общност се състои не само от суверенни държави, но и от множество други субекти на международното право като междуправителствени организации, които са субект с договорно установена и определена по своя обсега правоспособност”². Очевидно е, че след задълбочаване на междудържавното сътрудничество чувствително нараства ролята и броя на международните организации, които за да постигнат целите, поради които са създадени, се нуждаят от ясно определена правосубектност. В тази връзка въпросът за правосубектността е проучван и от Комисията по международно право, като по отношение на развитието на международното право е заявено следното: „Международното право вече приема, че наред с държавите, които са първичните субекти на международното право, съществуват и други категории субекти. Тези нови субекти на международното право са: (а) организации (органи, движения), които представляват държава, намираща се в процес на формиране и които са в състояние да постигнат признаване на

определени права от други страни (на бунтовници или въстанически паравоенни формирования, националноосвободителни движения); (б) международни организации, които, като субекти на международното право, имат специфични и ограничени права; (в) индивидите, на които механизъмът на международните организации предоставя възможност за пряко участие в международните отношения, превръщайки ги по този начин в субекти на международното право”³. Така на практика по категоричен начин се потвърждава, че международните правителствени организации заедно с държавите са основните субекти на системата за международни отношения.

1.1 Характеристика на правосубектността на Европейските общности

Съгласно Учредителните договори на трите европейски общности определянето на правосубектността е дефинирана по различен начин. Така например в чл. 6, пар. 2 от Договора за Европейска общност за въглица и стомана правосубектността на ЕОБС е регламентирана по следния начин: „В международните отношения Общността притежава необходимата правосубектност, от която се нуждае, за да осъществи своите функции и да постигне своите цели”⁴. В Римските договори от 1957 г., създаващи Европейската икономическа общност и ЕВРАТОМ, правосубектността се урежда съответно от разпоредбите на чл. 281 и чл. 282 от ДЕО и чл. 184 и чл. 185 от ДЕВРАТОМ. Текстът на чл. 282 от ДЕО нагледно представя същността на

¹ Nanette, A.E.M., Neuwahl, „Legal personality of the European Union- International and Institutional aspects, European Union and the International Legal Order: Discord or Harmony?“, T.M.C. Asser press, Hague, 2001, p.6

² Янков, А., „Едностранните правни актове в съвременното международно право“, Актуални проблеми на международното право, Сборник от научни трудове посветен на проф. Владимир Кутиков, Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, С., 2000 г., с. 138

³ Second report on relations between States and International organizations by Mr. Leonardo Diaz Gonzales, Special Rapporteur, Extract from the Yearbook of the International Law Commission, 1985, vol. II (1), p.107

⁴ Договор за създаване на Европейска общност за въглица и стомана от 1951 г. наличен в интернет на адрес: <http://eur-lex.europa.eu/bg/treaties/index.htm>

правосубектността, която е формулирана по следния начин: „Във всяка от държавите членки Общността притежава най-широката правосубектност, предоставена на юридическите лица по вътрешното право; по-специално тя може да придобива и да се разпорежда с движимо и недвижимо имущество и да участва в съдебни производства. За тази цел Общността се представлява от Комисията”¹.

Съгласно съдържанието на чл. 282 от ДЕО става ясно, че Европейските общности се представляват от Европейската комисия при осъществяването на взаимоотношения с други субекти на международното право. Доказателство за това твърдение е и правомощието, което притежава Комисията за сключване на международни договори, след упълномощаване от Съвета на Европейския съюз съответствие на чл. 24 и чл. 38 от ДЕС, при условие, че даването на мандат за водене на преговори е извършено след гласуване с единодушие или квалифицирано мнозинство в Съвета.

В този смисъл по-широката правосубектност на Европейския съюз не произтича автоматично от Учредителните договори. Това става посредством Решение 26/62 *Van Gend and Loos*, в което се посочва, че „Общността представлява нов правен ред в международното право, в полза на който държавите са ограничили суверенните си права, макар и в ограничени сфери, а негови субекти са не само държавите членки, но и техните граждани”². Всъщност това историческо решение освен, че поставя началото на въпроса за правосубектността изрично

урежда и въпроса, че гражданите след като са субекти на правото на ЕС имат възможност за достъп до Съда на Европейския съюз, което е отново изключение, тъй като повечето международни съдилища не допускат възможност за разглеждане на определени случаи и достъп до правораздаване от страна на физически лица. Това дава известни основания на някои изследователи да направят извода, че „в Европейските общности гражданите и юридическите лица могат да се обърнат към Съда на Европейските общности, но това не е добър пример, защото упражняването правомощия от Общностите върху правителствата на държавите членки са толкова разширени, че общностното право е съставено почти от взаимодействието между международното право и федералното право”³. Друг пример от практиката на Съда на Европейските общности, който имат отражение върху състоянието на юридическата правоспособност на ЕО, а сега и на ЕС, и върху правния статут на физическите лица на държавите членки е делото *Les Verts* от 1986 г., в което се разкрива смисълът на ДЕО, по-конкретно: „Съдът на ЕО поддържа че, ДЕО не е просто договор между държавите членки, а също така той е договор между гражданите на Европа. Има се предвид, че ДЕО създава „нов правен ред” в съответствие със съществуващия международноправен ред, но и отличаващ се от него. С други думи, ДЕО създава самоуправляващ се правен ред с междудържавни измерения, който се формира въз основата на конституционното право”⁴. И в двете

¹ Семов, А., „Учредителните договори на ЕО и ЕС, ревизиите от Амстердам и Ница, най-важни протоколи и декларации, учебно помагало”, Университетско издателство, „Св. Климент Охридски”, С., 2004 г., с. 195

² Семов, А., „55 най-важни решения на Съда на Европейските общности с коментари”, Институт по Европейско право, С., 2007 г., с. 13

³ Akehurst, Michael, „A modern introduction to International Law, Second Edition”, Minerva series, 1971, George Allen and Unwin, Ltd, L., p. 95

⁴ Цитирано по Maduro, Poiares, „Opinion of Advocate-General, Case C-402/05 P, Yassin Abdullah Kadi v Council of European Union and Commission of the European Communities”, Case 294 /83 *Les Verts* [1986] ECR 1339, para. 23, European Constitutional Law Review, 2008, Vol. 4 Issues 1, p. 9

решения централно място се отделя на физическите лица, което още веднъж показва силната връзка между индивида като субект на правото и неговите взаимоотношения с международна организация от типа на Европейския съюз.

1.2 Неписаната правосубектност на Европейския съюз през периода 1992-2007 г.

Въпросът с правосубектността на Европейския съюз след Договора за Европейския съюз от 1992 г. не е уреден изрично, което създава условия за развитие на различни, дори противоречиви научни схващания. Съгласно ДЕС, Европейският съюз е международна организация с тристълбова структура, като първият стълб, включваше трите европейски общности, вторият представляваше Общата външна политика и политика на сигурност, а третия стълб се отнасяше до въпросите на правосъдието и вътрешните работи. Логически погледнато, това е първият пункт, върху който следва да се опира по-развитата и обхватна правосубектност на ЕС. Въпреки това, обаче в последващите ревизии на ДЕС, с Договора от Амстердам от 1997 г. и Договора от Ница от 2001 г. въпросът с правосубектността не намери своето нормативно решение.

Ето защо, не без основание се говори, че правосубектността на Европейските общности е по-ясна в сравнение с тази на Европейския съюз. Същевременно въз основата на чл. 24 и 38 от ДЕС, при подготовката на международните договори, те се сключват от името на Европейския съюз. В този смисъл впечатление прави следното заключение, че „Европейският съюз разполага с по-широка, т.е по-голяма по обем правосубектност от тази, на която и да е от трите Европейски общности. На него държавите членки са прехвърлили повече суверенни права, вече не само в сферата на икономическата интеграция, но и в политическата област - външната

политика, сигурността, правосъдието и вътрешните работи”¹.

По време на подготовката на ревизията на първичното законодателство с Договора от Амстердам се правят опити за намиране на решение на въпроса с правосубектността. Така например, през 1996 г. Европейския парламент се обръща към държавите членки във хода на обсъжданията на Междуправителствената конференция да се изясни и въпроса с правосубектността. След проведени консултации се достига до следната ситуация, в която държавите членки се разделят на две групи. Първата група заявява, че подкрепя усилията за регламентиране на въпроса с правосубектността, което на практика ще позволи на ЕС да сключва международни договори и в двете междуправителствени сфери – в областта на Общата външна политика и политика на сигурност и в областта на Правосъдието и вътрешните работи. Втората група страни обаче призовават за въздържане от изрично формулиране на правосубектността, тъй като това може да доведе до противоречия между правомощията на Европейския съюз и държавите членки в някои области. Аргументите на втората група надделяват, поради което се пропуска още една възможност за уреждане на въпроса с правосубектността².

Ревизията от Договора от Амстердам от 1997 г. трансформира начина на функциониране на правосъдието и вътрешните работи, като до голяма степен междуправителственото сътрудничество бе заменено с наднационално. На Междуправителствената конференция в Амстердам през 1997 г. държавите

¹ Савов, Е., „Европейският съюз и неговата правна система“, Университетска фондация- Пловдив, Пловдив, 2005 г. с. 134-135

² Виж Progress Report on IGC, Presidency Conclusions, European Council in Florence, 21- 22 June 1996, Doc. SN 300/96, Annexes. P. 36 at 2(a).

членки поставиха на обсъждане въпроса за очертаването на по-ясна правосубектност на Европейския съюз, наподобяваща тази на други международни организации, като ООН. В подкрепа на това авторитетни изследователи посочват характеристиките на ЕС, изразени по следния начин: „Европейският съюз е междуправителствен и наднационален съюз от 27 европейски страни, известни като държави членки. Европейският съюз е създаден под това име с Договора от Маастрихт. Дейностите на ЕС, включват всички сфери на обществените политики, от здравеопазването и икономическата политика до външната политика и отбраната. Разширяването на правомощията, се отличава в значителна степен за различните сфери. В зависимост от сферата на въпросите, които са предмет на дадена политика, ЕС може да наподобява на:

1. федерация (в областта на паричните отношения, селското стопанство, търговията и екологичната политика);

2. конфедерация (например, социално-икономическата политика, защитата на потребителите, вътрешните работи);

3. международна организация (например, общата външна политика и политика на сигурност)¹.

От така представения опит за дефиниране на правосубектността на ЕС се налагат следните изводи. Предвид различните политики, които включват в сферата на компетентност на ЕС не е възможно категорично установяване на правосубектността на ЕС само като международна организация или федерация. Подобни твърдения за ясно определяне на правосубектността, без да допускат смесването на наднационалния и междуправителствен подход с учението на формиране на

конструкция с конституционни основи, но от федерален тип не биха отразили обективно сега съществуващите механизми осъществяване на дейностите на ЕС на три различни равнища като федерация, като конфедерация и като международна организация. Тъкмо съществуването на толкова широк диапазон от сфери, регулиращи се по-различен начин в рамките на ЕС, потвърждава, че по определена проблематика, той има признаците на федерация, конфедерация или международна организация. Дали това обаче е правилният подход и не се ли поставя препятствие пред проблематиката, включена в междуправителственото сътрудничество, като пък от друга страна прекалено бързо се развиват политическите отношения на наднационално равнище като селскостопанство, икономически и валутен съюз и обща търговска политика. В крайна сметка с оглед на разделението на различните области на компетентност Договора от Амстердам не регламентира правосубектността, но трансформирайки част от материалите от третия междуправителствен стълб в първия общостен на практика потвърждава постепенното развитие на наднационалната същност на Европейския съюз.

1.3 Правосубектността на Европейския съюз след Договора от Лисабон от 2007 г.

Преодоляването на празнотата в правната уредба по отношение на правосубектността на Европейския съюз е едно от достойнствата на Договора от Лисабон. Именно това обуславя необходимостта от преглед и анализ на новите тенденции и измерения на правосубектността на Европейския съюз, особено в контекста на Договора от Лисабон от 2007 г., тъй като той продължава възприетата тенденцията относно трансформиране на структурата

¹ Arcas, L., R., "EU Legal Personality in Foreign Policy?", Boston University International Law Journal, [Vol. 24 : 165], p. 169

на ЕС, така както бе уредена в Договора за създаване на Конституция за Европа от 2004 г. Следователно е налице общо съгласие от страна на държавите членки на Европейския съюз за отпадане на неговата тристълбова структура и придобиването на по-ясни очертания на правосубектността на Европейския съюз. Аргумент в полза това становище е и включването на все повече сфери от обществените отношения на наднационално равнище, по които има договореност от държавите членки, променяща правно-политическите характеристики на ЕС като международна организация и превръщаща го в самостоятелен вид образувание със своите особености. В този смисъл е и констатацията, че „Договорът от Лисабон слага край на съществуващото разграничаване между Европейския съюз и Европейските общности по отношение на правосубектността. След неговото влизане в сила вече остава само един юридически субект, а именно Европейският съюз, който притежава и единна юридическа правосубектност”¹.

В чл. 47 се посочва макар и пестеливо, че “Съюзът има юридическа правосубектност”². Веднага обаче се поставя въпроса какви са измеренията на тази правосубектност, особено след премахването на стълбовата структура на ЕС, която определяше кои сфери са наднационални и кои са междуправителствени. Отговор на така поставения въпрос каква всъщност е правосубектността на ЕС се съдържа в Декларация №24 относно юридическата правосубектност на Европейския съюз, където се прави следното уточнение: „Конференцията потвърждава фактът, че Европейският съюз има юридическа

правосубектност, по никакъв начин не го оправомощава да законодателства или да действа извън областите на компетентност, които държавите членки са му предоставили в Договорите”³.

Съдържанието на тази декларация показва изключително предпазлив подход от страна на държавите членки. Същевременно изрично се посочва, че юридическата правосубектност не е основание за получаване на допълнителни правомощия както в законодателната област, така и по отношение на компетенциите. Фактическото състояние на границите на правосубектността отново е обвързано с правомощията, които държавите изрично са предоставили. Ето защо наличието на правосубектност като правно положение в Договора от Лисабон не е основание за черпене на по-широки правомощия на ЕС, разширяването на които е обвързано с изричното съгласие на държавите членки. Следователно така представеният текст на чл. 47 и заявената Декларация позволяват да бъде направен изводът, че ЕС на настоящия етап е предпазлив по отношение на измеренията на своята правосубектност. В този смисъл, развитието на правната система на Европейския съюз не произтича автоматично от Учредителните договори и техните ревизии. Нещо повече, Договорът от Лисабон също не урежда въпроса за върховенството на правото на Европейския съюз в конкретна разпоредба, а с Декларация №17, в която се заявява: „Конференцията припомня, че съгласно установената практика на Съда на Европейския съюз, Договорите и правото, прието от Съюза въз основа на Договорите, се ползват с предимство пред правото на държавите членки при условията, определени от същата съдебна практика. Освен това

¹ Савов, Е., Марин, Н., „Право на Европейския съюз с отчитане на Договора от Лисабон”, Издателство „Ираник”, Благоевград, 2009 г., с. 134

² Договор от Лисабон за изменение на Договора за Европейски съюз и на Договора за създаване на Европейска общност, Официален вестник на Европейския съюз, С 306/ 38, 17.12.2007 г.

³ Декларация относно юридическата правосубектност на Европейския съюз, Официален вестник на Европейския съюз, С 115/346, 9.5. 2008 г.

Конференцията реши да приложи към настоящия заключителен акт становището на Правната служба на Съвета относно предимството на правото, съдържащо се в документ 11197/07 (JUR 260) „Становище на правната служба на Съвета от 22 юни 2007 г. „От практиката на Съда на Европейските общности следва, че предимството на правото на ЕО е основен принцип на общностното право. Според Съда, този принцип е присъщ на специфичното естество на Европейската общност. По времето на първото решение от тази установена съдебна практика (Решение от 15 юли 1964 г. по дело 6/64, *Costa срещу ENEL* в договора не се споменава за предимството на правото. Това положение остава непроменено. Фактът, че принципът на предимството на правото няма да бъде включен в бъдещия договор, по никакъв начин не променя съществуването на този принцип, нито на установената практика на Съда на Европейските общности”¹. От друга страна обаче, премахването на стълбовата архитектура, и инкорпорирането на Европейската общност в Европейския съюз са основания за размисъл в друга посока - по отношение на развитието на правната система на Европейския съюз, особено в контекста на прилагането на общностния подход спрямо динамично развиващото се пространство на свобода, сигурност и правосъдие. Обективно погледнато, стимулиращ фактор за развитието на тази изключително важна проблематика е практиката на Съда на Европейския съюз, който с оглед потребностите на неговите граждани формира едно постоянно развиваща се практика дори преди влизането в сила на Договора от Лисабон. В тази връзка на преден план изпъква сполучливият извод на съдията Ленартс Кун, който потвърждава

¹ Декларация относно предимството на правото, Официален вестник на Европейския съюз, С 115/344, 9.5. 2008 г.

водещата роля на Съда при развитието на правната система на Европейския съюз, отбелязвайки „Сътрудничеството от страна на Съда на ЕС по отношение на пространството на свобода, сигурност и правосъдие се развива през годините преди влизането в сила на Договора от Лисабон като безпрецедентно равнище на координация между доста различните сфери на правото на Европейския съюз, както от гледна точка на материалното, така и с оглед на процесуалното право”².

По въпроса за присъствието на по-широкото тълкуване в практиката на Съда на Европейските общности е показателен и следният извод: „Първоначално СЕО в своята практика дава разширително тълкуване по отношение на общностните правомощия, включително и външните. След приемането на ДЕС Съдът се стреми да заема неутрална позиция, става изключително внимателен по отношение на разпределението на правомощията между националното и европейско равнище”³.

1.4 Заключение

Очевидно е, че отговорът на въпроса за правосубектността не може да бъде еднозначен, но не може да се отрече стремежа към поставяне на по-ясна правосубектност на ЕС, който може да бъде проследен и в историческата Берлинска декларация по случай 50-та годишнина от подписването на Римските договори, поставящи началото на ЕИО и ЕВРАТОМ. Именно в Берлинската декларация е заявено, че „с **обединението на Европа една мечта**

² Lenearts, K., “The Contribution of the European Court of Justice to the Area of Freedom, Security and Justice”, *International and Comparative Law Quarterly*, vol. 59, April 2010, p. 301

³ Белова, Г. „Връзки и взаимодействие между правото на Европейския съюз и Международното право”, Актуални проблеми, аспекти и перспективи на международните отношения, Том 2, Сборник в чест на 70-годишнината на проф. д-р Милан Миланов, Университетско издателство на Югозападен университет „Неофит Рилски” гр. Благоевград, 2010 г., с.60

на предишните поколения се превърна в действителност. Нашата история ни напомня, че трябва да запазим това за благо на идните поколения. По тази причина трябва непрестанно да обновяваме политическия облик на Европа в крак с времето”¹.

Все пак е поставено началото на една основа, която при по-нататъшното развитие на интеграционните процеси ще получава ново съдържание, включващо постоянно нарастване на сферите на приложение на наднационалния подход. В крайна сметка, определящо значение за същността на юридическата правосубектност и развитието на правната система на ЕС в бъдеще ще има развитието на интеграционните процеси и доминирането върху тях на моделите на европейската интеграция като концентрични кръгове, Европа по

меню, Европа на различните скорости или Европа: център-периферия. В този смисъл по отношение на сегашното състояние на правосубектността на ЕС е правилен следния извод „Днес Европейския съюз от формална гледна точка е признат като международна организация с юридическа правосубектност. Ето защо ще бъде много интересно да се наблюдава ефекта на новия Договор от Лисабон върху правосубектността на ЕС и нейното взаимодействие със суверенитета на държавите членки”². Формирането на нова правосубектност на ЕС ще надхвърли сега съществуващите институционални измерения, защото наднационалният подход завзема постепенно нови сфери, което е основание, макар и не без възражение, да се говори за начален момент на федерация на ЕС.

¹ Декларация по повод петдесетата годишнина от подписването на Римските договори, Germany – 2007 Presidency of the European Union, p. 2

² David, R., “The European Union and its Legal Personality”, материал наличен на адрес: papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1566492, p.26

ас. д-р НЕСРИН ДЕМИР

УНИВЕРСИТЕТ ПАМУККАЛЕ, ДЕНИЗЛИ, ТУРЦИЯ

ас. д-р Х. СИМАЙ КАРААЛП

УНИВЕРСИТЕТ ПАМУККАЛЕ, ДЕНИЗЛИ, ТУРЦИЯ

ОБЩЕСТВЕННОТО МНЕНИЕ НА ГЕРМАНИЯ ЗА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ

PUBLIC OPINION OF GERMANY ABOUT EUROPEAN UNION

Assistant Prof. Dr. NESRIN DEMIR

PAMUKKALE UNIVERSITY, DENIZLI, TURKEY

Assistant Prof. Dr. H. SIMAY KARAALP

PAMUKKALE UNIVERSITY, DENIZLI, TURKEY

Abstract: The main aim of this study is to indicate Germans' perceptions and opinions about the concept of the EU and to reveal significant shifts in German citizens' public opinion by using selected Eurobarometer indicators for the period of 1999-2008. Results indicate that Germans support the membership of the EU throughout the time period but they attached their country more than EU. Their main fear regarding the building of Europe is the transfer of jobs to other Member States with lower production costs. However it seems that EU has a positive and pecuniary meaning for German citizens.

Keywords: Public opinion, German citizenship, national identity

1. Introduction

European Union examines the opinions and prospects of its citizens and candidate country citizens twice a year. In this context Standard Eurobarometer has been monitoring since 1973 by European Commission. The Report indicates Europeans' perceptions and opinions and significant shifts in European public opinion.

Germany is one of the six founding member of European Union. It has the largest population of any EU country. Germany is a federal republic. In 1990, after the fall of the Iron Curtain, the former East Germany and West Germany integrated and a newly united Germany was established. German is the most widely spoken first language in the European Union. It is the world's third largest economy.

The main aim of this study is to analyze Germans' perceptions and opinions about the EU. In order to indicate Germans' opinions and behaviours about EU and significant shifts in German public opinion some selective Eurobarometer questions are analyzed. Consequently this study sheds light on the state of public opinion towards the European Union for Germany between 1999 and 2008.

2. Support for Membership of the European Union

In order to determine 'support for membership of the European Union' the question asked below:

"Generally speaking, do you think that (OUR COUNTRY)'s membership of the European Union is...?" A good thing – bad thing

Table 1. Support for membership of the European Union

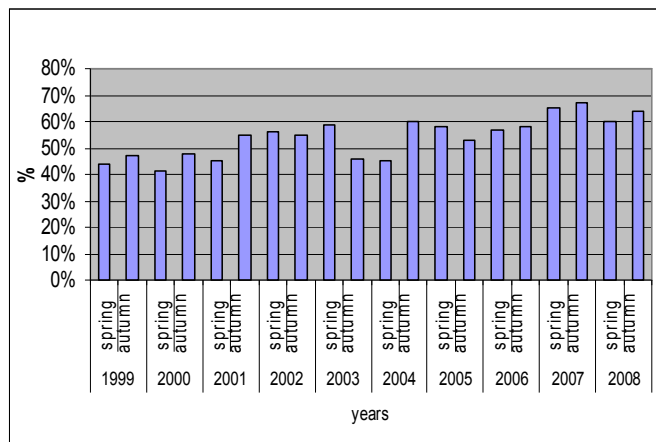
	spring	autumn
1999	44%	47%
2000	41%	48%
2001	45%	55%
2002	56%	55%
2003	59%	46%
2004	45%	60%
2005	58%	53%
2006	57%	58%
2007	65%	67%
2008	60%	64%

Source: Standard Eurobarometer Report Number 51-70, 1999-2008

According to Table 1, it looks like the support for EU membership has climbed smoothly since spring 1999. Support for membership of the European Union was approximately %45 in 1999. It was 44% in 1999 spring and 47% in 1999 autumn. In the spring of 1999, in EU-15 49% of Europeans regard their country's

membership to the European Union as a good thing. The support of Germany was below the Europe average. However German citizens' support for membership of the European Union increases in time and reaches 60% in 2008. Support for membership of the European Union is 60% in spring 2008 and 64% in autumn 2008.

Figure 1: Support for membership of the European Union

Source: Standard Eurobarometer Report Number 51-70, 1999-2008

In spite of Economic crises, membership of the European Union is still seen as a good thing by an absolute majority of Europeans in 2008. Moreover, this proportion has increased very slightly. Figure 1 indicates the support of EU-27 is

53% in autumn 2008. Germany's support for membership of the European Union is over the EU-27 average. The closest countries in terms of support of European Union are Denmark 64% and Poland 65%.

There is a drop in the Germany's support of European Union between 2003 autumn and 2004 spring. This may be due to the concerns of enlargement. New ten countries joined to European Union. It was the largest enlargement of EU. For example in 2003 Germany's support for the enlargement was 38%, but on the other hand against for enlargement was 42%. Contrarily, support of EU-15 was 47% in 2003 autumn. Finally according to the models which determine the public support for European integration in member states countries the support of German citizens looks like the diffuse support. Even though a drop in 2004 dramatic fluctuations do not observe.

3. Image of the European Union

For the first time, this Eurobarometer measures people's image of the European Union with the following question.

"In general, does the European Union conjure up for you a very positive, fairly positive, neutral, fairly negative or very negative image?"

According to the eurobarometer results, positive image of the European Union is 45% for EU-27 in 2008 autumn. But the positive image of the EU is on the decline since 2007 spring and it may be the result of economic crisis. But although still the majority views, there are now fewer Europeans who have a positive image of the EU. According to the German's, it looks like the image of the European Union is climbing since 2000. While the positive image of the EU was 33% in spring 2000, it reaches to the 48% in autumn 2008. But for the last two years the image of European Union drops from 52% to 48%. This drop may be the deterioration of economic situation because people feel the economic crisis after the second half of the 2007.

Table 2: Image of the European Union

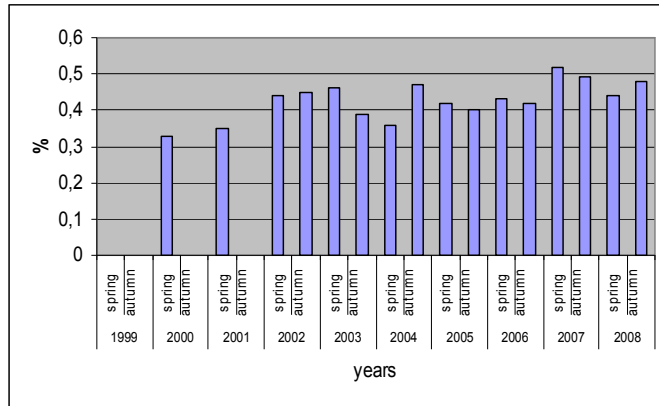
	spring	autumn
1999	-	-
2000	33%	-
2001	35%	-
2002	44%	45%
2003	46%	39%
2004	36%	47%
2005	42%	40%
2006	43%	42%
2007	52%	49%
2008	44%	48%

Source: Standard Eurobarometer Report Number 51-70, 1999-2008

According to table 2; In spring 2000 first time of that question asked to the Europeans. In this context Germany's aspect was below to the average EU-15 results. However in autumn 2008 the positive opinion of Germany 48% is over the EU-27 average. Besides Germany,

citizens of Portugal and Lithuania's opinions are the same. The positive image of the European Union is 48% each. The ratio of Malta is 49%. The highest proportion of respondents have a positive image of the EU belongs to a new member country Romania (Eurobarometer-70, 2008:48).

Figure 2: Image of the European Union

Source: Eurobarometer Report No:51-70, 1999-2008

According to the figure 2, the positive image of the European Union dropped 36% in spring 2004. It also may be the result of enlargement in 2004. However generally there is a positive increase in the image of the European Union for Germany.

4. Awareness of EU Institutions

The third question asked to the people is the "Have you ever heard of the ... ?" By asking this question knowledge level of people about EU institutions is measured.

Table 3: Awareness of EU Institutions

	1999 Spring Autumn		2000 Spring Autumn		2001 Spring Autumn		2002 Spring Autumn		2003 Spring Autumn	
European Parliament (EP);	86%	89%		88%	84%	89%	84%	90%	88%	87%
European Commission (EC);	74%	73%	72%	73%	70%	72%	69%	73%	72%	72%
Council of Ministers of the EU	59%	53%	57%	59%	54%	60%	54%	60%	56%	54%
European Central Bank. (ECB)	79%	78%	81%	85%	82%	85%	81%	85%	85%	84%
Court of justice	74%	76%	78%	81%	80%	84%	77%	85%	83%	85%
The European Ombudsman	19%	18%	22%	21%	20%	23%	22%	23%	18%	21%
The European Court of Auditors (ECA)	64%	62%	66%	68%	65%	72%	64%	72%	66%	68%
The Committee of the Regions of the EU (CoR)	32%	29%	34%	32%	32%	36%	27%	30%	29%	30%
The Economic and Social Committee of the EU (EESC)	41%	40%	41%	42%	40%	47%	36%	42%	42%	41%
	2004		2005		2006		2007		2008	

	1999 Spring Autumn		2000 Spring Autumn		2001 Spring Autumn		2002 Spring Autumn		2003 Spring Autumn	
	Spring	Autumn	Spring	Autumn	Spring	Autumn	Spring	Autumn	Spring	Autumn
EP	89%	95%	92%	92%	-	92%	93%	92%	90%	90%
EC	72%	79%	78%	76%	-	79%	82%	80%	77%	77%
Council of Ministers of the EU	58%	63%	58%	60%	-	63%	72%	66%	62%	64%
ECB	85%	88%	85%	81%	-	85%	87%	86%	88%	90%
Court of justice	85%	91%	78%	86%	-	90%	-	89%	-	-
The European Ombudsman	21%	17%	-	22%	-	22%	-	22%	-	-
ECA	71%	73%	-	67%	-	69%	-	69%	-	-
(CoR)	33%	31%	-	25%	-	24%	-	25%	-	-
EESC	44%	48%	-	40%	-	42%	-	45%	-	-

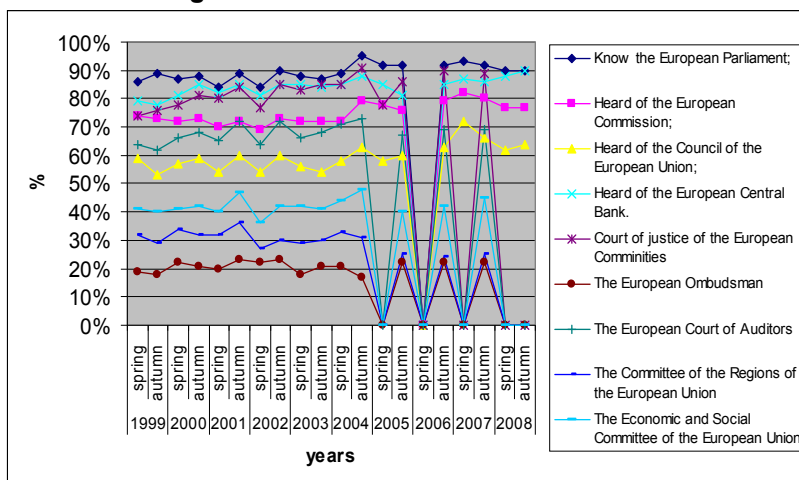
Source: Eurobarometer Report No:51-70, 1999-2008

The survey also measures the public's knowledge about the institutions of the European Union. Generally the public is most likely to have heard of the European Parliament and followed by the European Commission. Awareness levels also vary from country to country. In 2000 average awareness level of EU-15 was 58% and the awareness level of Germany was 60%. The most awareness country about EU

institutions is Luxemburg (Eurobarometer-53, 2000:78). Germany is the most awareness country between EU-27 in terms of knowledge of The Court of Justice of the European Communities 89% and The European Court of Auditors 69% in 2007 autumn.

Figure 3 indicates the variation of awareness levels of EU Institutions between 1999 and 2008.

Figure 3: Awareness of EU Institutions

Source: Standard Eurobarometer Report Number 51-70, 1999-2008

Resembling to the European Union average, the European Parliament remains the institution which Germans are the most familiar: 90% of the people polled have heard of it in 2007 autumn. Then unlike European Union average, Germans are more familiar to the Court of Justice of the European Communities 89%. The third institution which is known commonly is the European Central Bank 86%. Respectively European Commission 80%, The European Court of Auditors 69%, Council of Ministers of the EU 66%, The Economic and Social Committee of the EU 45%, The Committee of the Regions of the EU 25% and The European Ombudsman 22%. This ranking is generally similar for Germany in terms of given years. Top three known institutions are European Parliament, the Court of Justice of the European Communities and the European Central Bank.

4.1. Trust in the European Institutions and National Institutions

Two questions asked to determine the trust in European institutions, European Union and National institutions. Therefore it

is important to explore where Germans stand in the following years. Are Germans more confidence in the European institutions, European Union or National institutions?

First of all to examine trust linked to the European institutions or in other words perception of European Institutions the following question asked to the people.

“And, for each of them, please tell me if you tend to trust it or tend not to trust it?”

In 1999 spring the European Parliament is the institution that the public is most likely to trust (50%), followed by the Court of Justice (44%). The public is most likely to be wary of the European Commission and the Council of Ministers. Many people can't say whether they trust the institutions because they lack an opinion. In this context it can be said that the higher trust of these institutes cause the more knowledge about it. People trust the institutions which they have more knowledge. At the same time Germans are most likely to trust the Court of justice of the European Communities 50%, European central bank 50% and European parliament.

Table 4: Trust in the European Institutions

	1999 Spring Autumn		2000 Spring Autumn		2001 Spring Autumn		2002 Spring Autumn		2003 Spring Autumn	
EP	43%	48%	46%	47%	47%	55%	55%	58%	56%	50%
EC	28%	33%	34%	36%	37%	42%	42%	47%	44%	40%
Council of ministers of EU	31%	31%	31%		33%	37%	36%	41%	35%	32%
Court of justice	50%	50%	51%	52%	53%	61%	60%	66%	64%	59%
European Ombudsman	15%	17%	18%	17%	18%	20%	20%	22%	16%	16%
ECB	50%	46%	43%	45%	50%	56%	56%	59%	57%	50%
ECA	39%	40%	39%	40%	42%	48%	46%	50%	44%	41%
CoR	19%	22%	23%	23%	22%	28%	23%	26%	22%	20%
EESC	21%	26%	24%	27%	25%	32%	26%	29%	25%	23%
	2004 Spring Autumn		2005 Spring Autumn		2006 Spring Autumn		2007 Spring Autumn		2008 Spring Autumn	

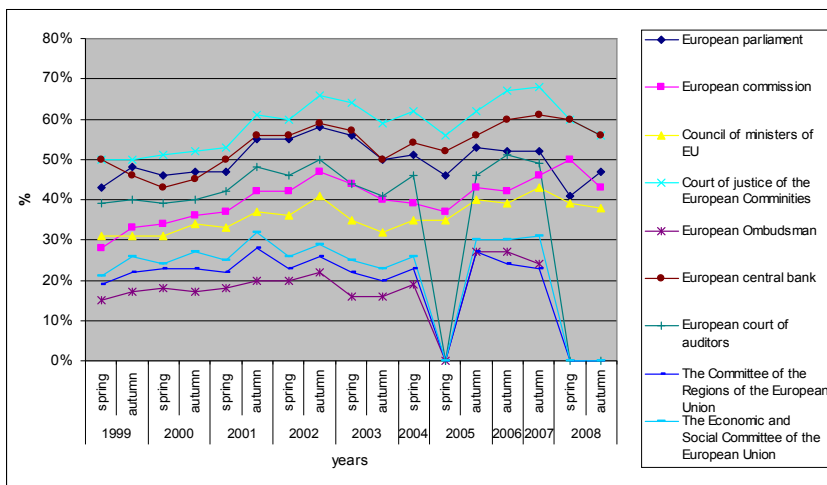
	1999 Spring Autumn		2000 Spring Autumn		2001 Spring Autumn		2002 Spring Autumn		2003 Spring Autumn	
EP	51%	55%	46%	53%	49%	52%	58%	52%	41%	47%
EC	39%	44%	37%	43%	42%	42%	49%	46%	50%	43%
Council of ministers of EU	35%	-	35%	40%	38%	39%	46%	43%	39%	38%
Court of justice	62%	-	56%	62%	-	67%	-	68%	60%	56%
European Ombudsman	19%	-	0%	27%	-	27%	-	24%	-	-
ECB	54%	-	52%	56%	-	60%	65%	61%	60%	56%
ECA	46%	-	-	46%	-	51%	-	49%	-	-
CoR	23%	-	-	27%	-	24%	-	23%	-	-
EESC	26%	-	-	30%	-	30%	-	31%	-	-

Source: Eurobarometer Report No:51-70, 1999-2008

It is observed that there is a smooth degree of trust in the individual institutions of the European Union in Germany. As it is observed in figure 4, in autumn 2008, trust in the European parliament was declining compared to other years. On the other hand trust in the Court of Justice of the European Communities and the European Central Bank was increasing compared to all years.

Trust in the Court of Justice of the European Communities and the European Central Bank is 56% in 2008 autumn. It looks like in spite of the deterioration of the economic situation. Germans rely on the European Central Bank. It may be due to a possible defense against the crisis. The European Central Bank decides monetary policy in the euro area.

Figure 4: Trust in the European Institutions

Source: Standard Eurobarometer Report Number 51-70, 1999-2008

In addition to Germany Denmark and Greece are the other two countries which trust in the Court of Justice of the European Communities. Also The Netherlands and Finland has high level of trust in European Central Bank. Finally trust in the European institutions does not fluctuate. The knowledge and trust level of institutions does not change irregularly.

Second question is asked for to examine the trust in European Union and national institutions.

“How much trust you have in certain institutions for each of the following institutions, please tell me if you tend to trust it or tend not to trust it”

Results of this question are shown in Table 5 below. In 1999 spring nearly 4 in 10 EU citizens tend to trust in the European Union. In 2008 spring 50% of Europeans trust in the European Union. Europeans tend to have significantly more confidence in the European Union than in their national institutions.

Table 5: Trust in the European Union and National Institutions

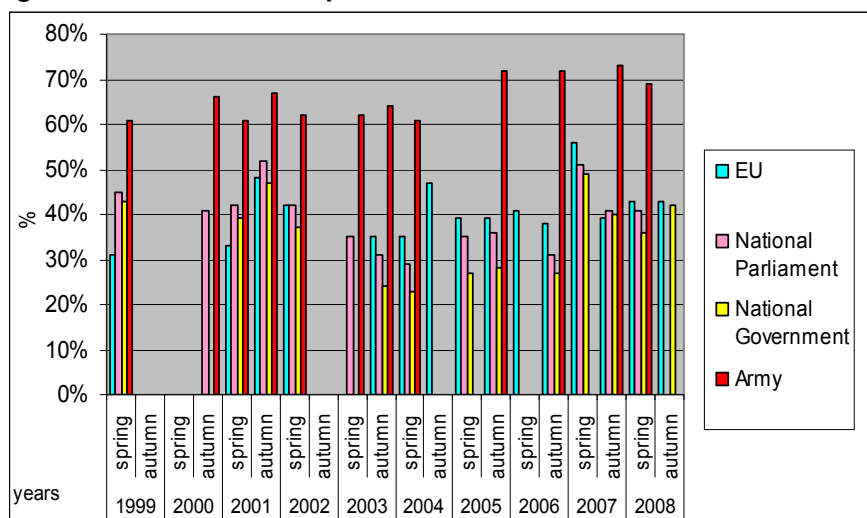
	1999 Spring Autumn		2000 Spring Autumn		2001 Spring Autumn		2002 Spring Autumn		2003 Spring Autumn	
EU	31%	-	-	-	33%	48%	42%	-	-	35%
National Parliament	45%	-	-	41%	42%	52%	42%	-	35%	31%
National Government	43%	-	-	-	39%	47%	37%	-	-	24%
Army	61%	-	-	66%	61%	67%	62%	-	62%	64%
	2004 Spring Autumn		2005 Spring Autumn		2006 Spring Autumn		2007 Spring Autumn		2008 Spring Autumn	
EU	35%	47%	39%	39%	41%	38%	56%	39%	43%	43%
National Parliament	29%	-	35%	36%	-	31%	51%	41%	41%	-
National Government	23%	-	27%	28%	-	27%	49%	40%	36%	42%
Army	61%	-	-	72%	-	72%	-	73%	69%	-

Source: Standard Eurobarometer Report Number 51-70, 1999-2008

Trust in the European Union was 31% in 1999. It was under the trust level of national government and national parliament. Germans tend to have significantly more confidence in their national institutions than the European Union in 1999. At the same time confidence level of army is considerably more in Germany, it was 61% in 1999.

Trust in the European Union is 43% in 2008 autumn. It seems that trust levels for the EU have slightly decreased when compared to the 2007 spring. The cause of the drop may be the economic crises which began to emerge early 2007 but became influential late 2007 as mentioned before.

Figure 5: Trust in the European Union and National Institutions

Source: Standard Eurobarometer Report Number 51-70, 1999-2008

According to table 5 trust levels for the army is the highest in Germany. It is 69% in 2008. But compared to 2007 its level is dropped. Germans tend to have significantly more confidence in the European Union than in their national institutions in 2008. Trust levels for the EU have slightly increased compared to the previous autumn, while slight declines are recorded for national institutions. Trust level for the EU is the highest in Cyprus, Slovakia and Malta. However Trust level for the EU is 50% for EU-27 average. Even Germany's confidence in EU increases it is still under the EU average and also the confidence in national institutions is over the EU-27 average in 2008 spring.

The highest levels of confidence in national Parliaments are observed in the three Nordic countries (Denmark, Finland, Sweden) while the national Government enjoys the strongest confidence levels in Cyprus, Finland, Estonia and Malta. The levels of confidence in national Parliaments and national Government are 41% and 36% respectively.

Top three more confidence institutions for German citizens are the Court of Justice of the European Communities, the European Central Bank and European

Parliament. Additionally Germans tend to have significantly more confidence in the European Union than in their national institutions in 2008. Trust level for the army is the highest in Germany. It is above the confidence level of EU, national government and national parliament. According to these results it feels like the diffuse support is valid in Germany.

5. People's Attachment to Their Locality, Their Region, Their Country and the European Union

The question below looks at how attached citizens feel to the various politico-geographical levels of identity - that is their town or village, their region, their country and Europe.

"People may feel different levels of attachment to their village, town or city, to their country or to the European Union. Please tell me how attached you feel to..."

The survey measures the degree of attachment people have to their town or village, to their region, to their country and to Europe.

The level of attachment to the European Union has fallen slightly both EU average

and Germany. While Germany feels more attached to European Union 58% in 1999 then it decreases to 52% in 2007. However the attachment to the European Union of Germany is over the EU-27 average 49%.

Belgium is the most attached country to the European Union in 2007. The attachment level of Portugal is the same as Germany 52% and Spain 53%.

Table 6: Attachment to town/village, region, country and European Union

	1999		2000		2001		2002		2003	
	spring	autumn	spring	autumn	spring	autumn	spring	autumn	spring	autumn
town/ village	89%	-	-	86%	-	-	-	89%	-	88%
region	84%	-	-	87%	-	-	-	88%	-	86%
country	86%	-	-	85%	-	-	-	89%	-	86%
Europe	58%	-	-	64%	-	-	-	46%	-	62%
	2004		2005		2006		2007		2008	
	spring	autumn	spring	autumn	spring	autumn	spring	autumn	spring	autumn
town/ village	-	88%	89%	-	88%	-	86%	85%	-	-
region	-	89%	88%	-	88%	-	-	-	-	-
country	-	88%	87%	-	88%	-	90%	90%	-	-
Europe	-	69%	66%	-	67%	-	55%	52%	-	-

Source: Standard Eurobarometer Report Number 51-70, 1999-2008

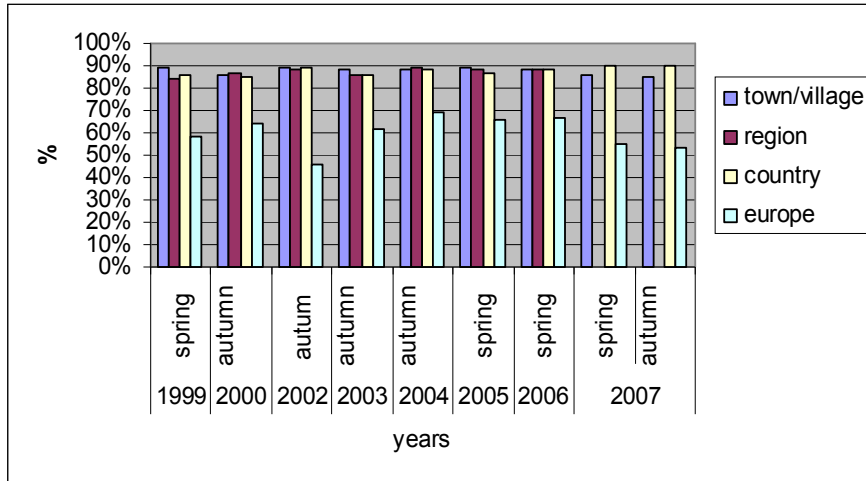
European citizens feel mainly attached to their country then in very similar proportions to their region or their city. The level of attachment of Europeans to their village is 87% and their country is 91% in autumn 2007. This attachment is far stronger than their attachment to the European Union 49%. In terms of attachment levels to village/town decreases slightly in Germany. It was the highest indicator in 1999 but it falls to the second in 2008.

As shown in figure 6, German citizens feel mainly attached to their country 90% then they attached to their town/village 85%

in 2007. Attachment to the town/village and country is the highest in Germany. Attachment to European Union is the lowest for all years. It is 52% in spring 2008.

Ultimately Europeans are less attached to the European Union than to their own country or city/town/village. However, given their trust in the European institutions and their views on the benefits of their country's membership of the European Union, it is clear that the vast majority of Europeans are pleased to be part of the European Union (Eurobarometer-68, 2007:69). It feels like this result can be asserted for Germany.

Figure 6: Attachment to town/village, region, country and European Union

Source: Standard Eurobarometer Report Number 51-70, 1999-2008

It is mentioned that the stronger feelings of national identity lead to lower levels of support for the European Union. In this context according to the results German citizens attached their country more than European Union.

5.1. Pride in Being European

2000 is the first to have measured the extent to which EU citizens feel proud to be Europeans. The wording of the question is as follows:

“Would you say you are very proud, fairly proud, not very proud or not at all proud to be European?”

Table 7: Pride in Being European

Years	Spring	Autumn
1999	-	-
2000	-	51%
2001	-	46%
2002	51%	-
2003	-	49%
2004	-	57%
2005	-	52%
2006	-	52%
2007	-	-
2008	-	-

Source: Standard Eurobarometer Report Number 51-70, 1999-2008

Sixty-two percent of EU citizens feel very or fairly proud to be European and only 9% feel not very or not at all proud in 2000. 52% of German citizens feel very or fairly proud to be European in 2000. Levels of

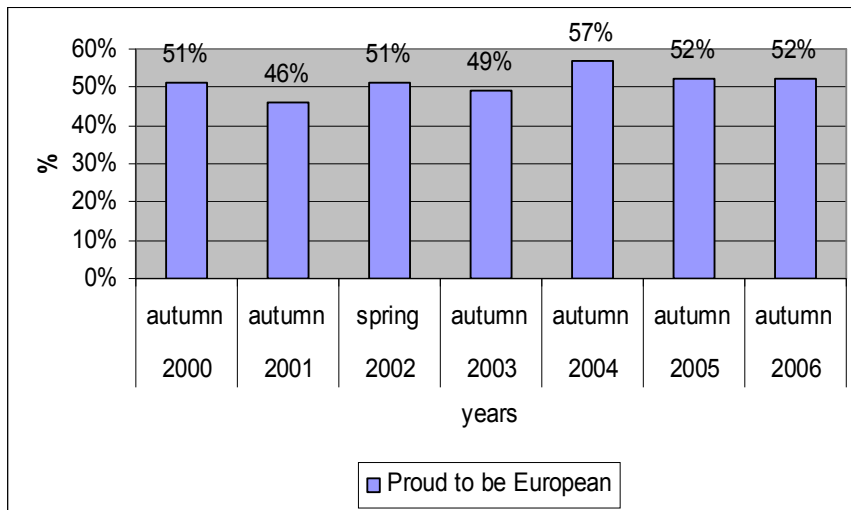
pride are lowest in the UK (45%) and Germany (51%). In the UK, 19% feels not at all proud. In Germany (11%), this figure is considerably lower (eurobarometer, 2000). However, even in these two countries,

people who feel proud outnumber those who do not feel proud.

The data are collapsing in order to category collapsing. The answers of very

proud and fairly proud are evaluated together

Figure 7: Pride in Being European

Source: Standard Eurobarometer Report Number 51-70, 1999-2008

Close to 6 out of 10 respondents declare to feel proud to be European 59% in 2006. On average, citizens living in the 10 new Member States are more likely to feel proud to be European than their counterparts in the 15 'old' Member States. New member states have greater European pride. According to figure 7, 52% of people proud of European but Germans pride level is under the European average (EU-25). Pride in being European in Cyprus 50% and Estonia 53% is close to Germany. Countries where over a quarter lack pride are Germany 29% and Greece 26%. 13% of German citizens feel themselves not be European. Autumn 2004 is the highest level to feel proud to be European in unlike other

years. Constitution for Europe adopted in June 2004 after the participation of ten new countries in 01.05.2004 and then a new process begun. This may be a reason of highest level. Indicators of this period are also higher than other years for each question.

6. The Benefits of Membership of the EU

In order to determine the benefits from European Union membership the following question asked to the European citizens.

"Taking everything into account, would you say that (OUR COUNTRY) has on balance benefited or not from being a member of the European Union?"

Table 8: Benefit From European Union Membership

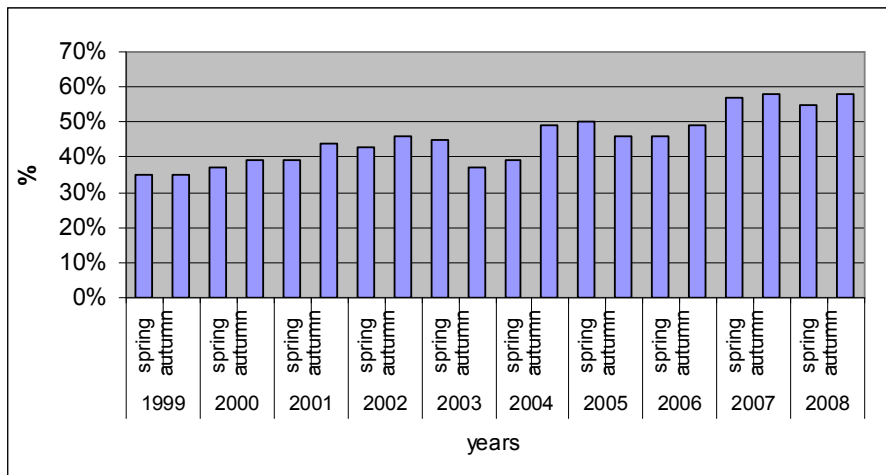
	spring	autumn
1999	35%	35%
2000	37%	39%
2001	39%	44%
2002	43%	46%
2003	45%	37%
2004	39%	49%
2005	50%	46%
2006	46%	49%
2007	57%	58%
2008	55%	58%

Source: Standard Eurobarometer Report Number 51-70, 1999-2008

For the Europeans the proportion of citizens who feel that their country has benefited from EU membership stands at 44% in the spring of 1999. Table 8 indicates, 35% German citizens benefited from European Union membership and it is observed that they benefited less than the

European citizens; because their level is under the EU-15 average. Austria 37% and United Kingdom 31% were the other least benefited countries. 39% of Germans thought that they did not benefit from European Union membership.

Figure 8: Benefit From European Union Membership

Source: Standard Eurobarometer Report Number 51-70, 1999-2008

A majority of Europeans think that their country has on balance profited from membership 56% in autumn of 2008. On the other hand 31% of Europeans think that their country is not benefited from European Union Membership. Ireland and Estonia is

the highest proportion of people who feel their country has benefited in autumn 2008.

Since the spring of 1999, significant positive developments are noted in Germany where the proportion of people who feel their country has benefited

increased significantly. As it is shown in figure 8, the proportion of German citizens that feels that their country has benefited from EU membership stands at 58% in the autumn of 2008. It's over the EU-27 average. The proportion of German people who feel their country has benefited from EU membership increased. The people who feel their country has not benefited drops and reaches 33%. Majority of Germans think that their country has benefited from European Union membership.

6.1. Personal Benefits of Membership of the European Union

First time in spring 2002 a new question has asked the respondents to determine the

meaning of and personal feelings about the EU.

The question: "What does the European Union mean to you personally?" comprises these options: Peace, Economic prosperity, Democracy, Social protection, Freedom of movements, Cultural diversity, Stronger say in the World, Euro, Unemployment, Bureaucracy, Waste of money, Loss of cultural identity, More crime and Not enough control at external frontiers. Not enough control at external borders, waste of money, bureaucracy, more crime, unemployment and loss of cultural identity are the negative connotations.

Table 9: Personal Benefits from the European Union

	2002 spring	2003 Spring Autumn		2004 Spring Autumn		2003 Spring Autumn		2006 Spring	2007 Spring	2008 Spring
Peace	46%	43%	46%	44%	52%	53%	54%	54%	48%	41%
Economic prosperity	19%	17%	13%	15%	14%	15%	19%	14%	16%	12%
Democracy	-	-	-	30%	28%	36%	37%	37%	27%	24%
Social protection	12%	12%	8%	11%	7%	12%	13%	9%	8%	7%
Freedom of move.	47%	54%	51%	51%	57%	58%	56%	57%	56%	55%
Cultural diversity	32%	35%	33%	35%	38%	34%	47%	39%	36%	27%
Stronger say	33%	33%	30%	31%	33%	49%	36%	28%	32%	21%
Euro	54%	54%	56%	58%	57%	31%	49%	50%	53%	46%
Unemployment	24%	26%	24%	31%	33%	34%	32%	34%	24%	19%
Bureaucracy	30%	28%	32%	35%	37%	34%	37%	37%	39%	36%
Waste of money	28%	28%	35%	40%	39%	38%	43%	43%	37%	37%
Loss of cultural identity	8%	10%	12%	13%	13%	11%	14%	14%	9%	8%
More crime	30%	31%	33%	41%	40%	34%	36%	35%	37%	32%
External frontiers	27%	31%	34%	34%	34%	33%	41%	33%	20%	30%

Source: Eurobarometer Report No: 51-70, 1999-2008

For close to half of the respondents surveyed the European Union means the

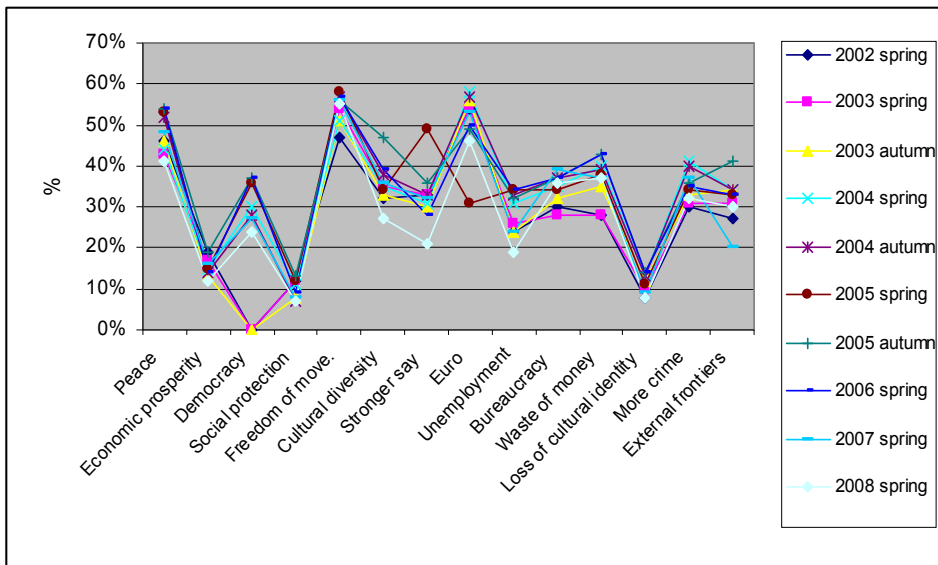
freedom to travel, study and work anywhere in the EU-15 in spring 2002. For 49%, the

European Union is synonymous with the euro. For three in ten respondents, the EU represents peace and a stronger say in the world.

The freedom to travel, study and work anywhere in the European Union makes the top three in all Member States. According to

table 9, in Germany more than half of the people surveyed the European Union means euro, freedom of movements and peace in spring of 2002. Then the people surveyed find the European Union bureaucratic and people concerns European Union causes more crime.

Figure 9: Personal Benefits from the European Union

Source: Standard Eurobarometer Report Number 51-70, 1999-2008

Similar with 2002 in spring 2008, for European citizens (EU-27) European Union means the freedom to travel, study and work any where in the EU, euro and peace. In this context Germany citizens' personal feeling is the same as Europeans. Figure 9 shows, for more than half of the German citizens European Union means the freedom to travel, study and work any where in the EU 55%, euro 46% and peace 41%. Then they find EU cultural diversity and democracy. The German citizens find the European Union waste of Money 37%, Bureaucracy 36% and cause more crime 32%. According to the findings it seems that for German citizens, the European Union has a positive and pecuniary meaning. In this context it feels like Germans aspects to

the European Union is utilitarian. This can be suggestion of utilitarian model.

6.2. Expectations of General Germany Citizens

Europeans are asked to state their expectations on aspects related to their lives in general, their households' financial situation as well as the economic and employment situation in their country.

"What are your expectations? be better, worse or the same, your life in general, the economic situation in (OUR COUNTRY), the financial situation of your household, the employment situation in (OUR COUNTRY), your personal job situation, the economic situation in the European Union".

Table 10: Expectations of German Citizens

	1999 Spring Autumn		2000 Spring Autumn		2001 Spring Autumn		2002 Spring Autumn		2003 Spring Autumn	
Life in general	-	22%	-	20%	-	17%	-	18%	-	17%
Household financial situ.	-	18%	-	17%	-	13%	-	15%	-	11%
Country's economic situ.	-	19%	-	23%	-	9%	-	15%	-	13%
Country's employment situ.	-	19%	-	28%	-	6%	-	14%	-	10%
Personal job situation	-	17%	-	18%	-	12%	-	14%	-	12%
EU's economic situ.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	2004 Spring Autumn		2005 Spring Autumn		2006 Spring Autumn		2007 Spring Autumn		2008 Spring Autumn	
Life in general	17%	20%	20%	21%	21%	19%	25%	20%	22%	15%
Household financial situ.	11%	13%	14%	14%	14%	12%	18%	15%	16%	13%
Country's economic situ.	13%	13%	17%	18%	19%	19%	41%	25%	15%	9%
Country's employment situ.	8%	10%	15%	16%	15%	18%	44%	27%	25%	9%
Personal job situation	12%	14%	14%	14%	15%	15%	19%	17%	17%	14%
EU's economic situ.	-	-	-	-	-	-	28%	21%	14%	8%

Source: Standard Eurobarometer Report Number 51-70, 1999-2008

EU citizens believe that their life in general would be better in the year to come. 33% of Europeans expecting their life would be better and 7% of Europeans worse, the mood was in fact quite optimistic in autumn 1999. While 24% of European citizens believed their countries Economic situation get better, 25% Europeans were optimistic

about their household financial situation, 26% of people expected their country's employment situation would be better and in EU-15 24% of people were optimistic about their personal job situation in autumn 1999.

German citizens were less optimistic relatively to Europeans their expectations

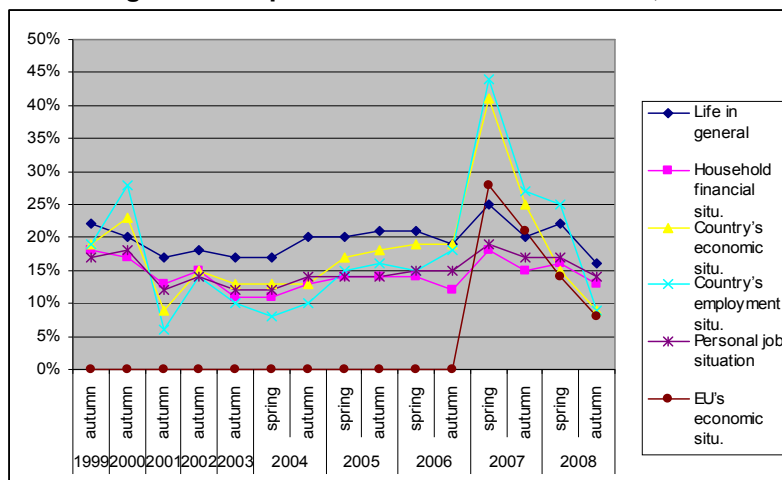
about to get a better life was 22%. Expectations for Germany's Economic situation and employment situation were 19%. The unemployment rate in 1999 was 9.1% in Germany (Eurobarometer-52, 1999:7). For this reason the Germans who believed the country's employment situation would be worse were 40%. Germany was the most pessimistic among the 15 European countries. Also Germany and Italy both 31% expected the economic situation to get worse. In spite of these pessimistic feelings 17% of Germans were positive about their personal job situation. The large majority of people in this country believed their personal job situation would remain the same 65%.

As it is shown in figure 10 expectations of German citizens increased in autumn 2000. Especially they were more optimistic for the Germany's Economic situation 23% and employment situation 28%. At the March 2000 special European Council in Lisbon, the European Union set itself the goal of becoming the most competitive and knowledge-based economy in the world capable of sustainable economic growth with more and better jobs and greater social cohesion. The so-called 'Lisbon Strategy' is designed to enable the Union to regain the

conditions for full employment and shows the Unions commitment to fight unemployment (Eurobarometer-54, 2000:68). In addition to these developments Germany is the biggest economy of the Euro zone. Expectations in the growth of German economy increase the expectations of German citizens. German government was expected the economic growth 2.4% for 2000 while it was 1.3% in 1999 (Ülsever, 2000). During periods of economic growth, people's expectations tend to be much more favorable than they are when the economy is doing less well. For these reasons the expectations of Germans increased in autumn 2000. Nevertheless Europeans expected their economic situation 24 % and employment situation 30% would be better.

In autumn 2001 Germans expectations dropped sharply. They expected the economic situation to get worse. Respectively only 9% and 6% of Germans were positive about the Germany's economic and employment situations. Other indicators also dropped in 2001. A down fall in the expectations of both Europeans and Germans may be cause of the September 11 attacks and Afghanistan war.

Figure 10: Expectations of German Citizens, 1999-2008

Source: Standard Eurobarometer Report Number 51-70

Because this report was carried out one month after the September 11 attacks on the United States and one week after the start of the war against terrorist targets in Afghanistan. The September 11 attacks had an immediate effect on the economy in the European Union, which was already weakening in the months leading up to that day. In addition to these Germany could not reach the economic growth level as declared before. Low Growth rate level, high unemployment rates, troubles in social security reform and ascending income taxes affected the expectations of Germans.

Then autumn 2002 indicators slightly increased. Germans citizens began to feel optimistic but they were still the lowest country which had positive expectations. People may have started to feel optimistic after they the shock of 2001.

In spring 2007 the majority of Europeans are satisfied with the life they currently lead. However expectations of German citizens increased dramatically in early 2007 especially about the employment and economic situation of Germany. 44% and 42% of German citizens believed that Germany's employment and economic situation would be better and 28% of them believed Economic situation in the EU would be better. This increase may be the reason of the decrease of unemployment rates in Germany. Unemployment rate was 7.5% according to ILO and German economic recovery was firmly led by exports. Exportation of Germany increased. Its share of international trade raised from 8.6 per cent in 2000 to 10 per cent in 2007. The election of Angela Merkel as chancellor has also contributed to the shift in perceptions (Benoit, 2007).

In the second half of the 2007 expectations of Germans begun to drop. This decelerating may be the cause of economic crisis. Crisis began to feel by people autumn 2007. Then these pessimistic feelings continue in 2008. Economic expectations on European public

opinion, this shifted to an economic 'feel-bad factor' in spring 2008. In autumn the negative economic climate spread to all aspects of life. The 'feel-bad factor' is not only affecting people's general sense of well-being but is also making them much more pessimistic and cautious in their attitudes towards public life: the world faces a crisis that some describe as the worse of the industrial era, and Europeans are seriously worried about its consequences.

24% of Europeans and 16% of Germans feel their life in general will be better in autumn 2008. More than half of the Europeans 51% and Germans 59% feel their life in general will be the same. Only 15 % of Europeans and 9 % of Germans expected their country's economic situation will be better. 57% of Germans are pessimistic. Respectively 14% and 13% of people expected their personal job situation and financial situation of your household will be positive. While 13% EU-27 citizens have positive expectations about the employment situation of their county, more than half of the Europeans 53% have negative expectations. In Germany also 9% of people feel that their Germany's employment situation will be better. Majority of German citizens 56% expected that employment situation in Germany will be better worse.

7. Fears about the Building of Europe, EU

In order to measure the extent to which the public fears the ongoing process of European integration or in other words in order to examine the various fears of European citizens with regard to the building of Europe, respondents were asked the following question:

"Some people may have fears about the building of Europe, the European Union. Here is a list of things which some people say they are afraid of. For each one, please tell me if you - personally - are currently afraid of it, or not?"

Table 11: Fears about the European Union

	1999	2000	2002	2004		2005	
Fears	spring	autumn	spring	spring	autumn	spring	autumn
Economic crisis	-	-	51%	55%	53%	59%	52%
Less power small countries	16%	14%	-	-	20%	19%	23%
More drugs/crime	64%	60%	61%	71%	72%	65%	71%
Unemployment increasing	-	-	74%	-	-	-	-
Language used less	41%	38%	-	43%	44%	39%	42%
Rich countries pay	54%	50%	-	71%	68%	68%	74%
Enlargement expensive	57%	57%	-	-	-	-	-
Loss of social benefits	64%	57%	66%	69%	62%	60%	64%
Loss of identity/culture	42%	42%	34%	42%	37%	35%	38%
End of national currency	49%	61%	-	-	-	-	-
Transfer of jobs	68%	64%	-	78%	85%	84%	84%
Farmers difficulties	48%	48%	-	58%	64%	56%	62%
Less subsidies	48%	41%	-	-	-	-	-

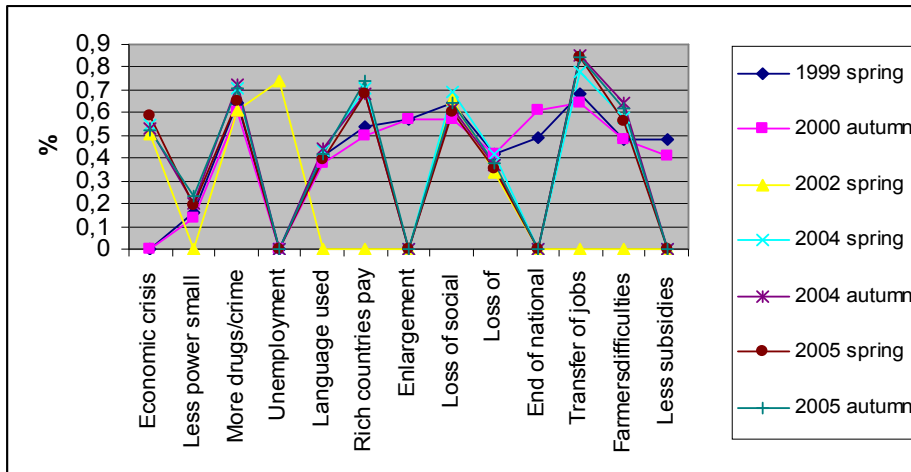
Source: Standard Eurobarometer Report Number 51-70, 1999-2008

In spring of 1999 the idea of jobs transferring to countries which have lower production costs is most likely to scare people in the context of closer unification 61%, followed by an increase in drug trafficking and international organized crime 57% for EU-15. According to Table 11, the three most widespread fears in Germany was transfer of jobs 68%, loss of social benefits and more drugs and crime. The fear of more crime is also seen in the answers of the 8th question. As Germany other 6 countries had the most widespread fear about the transfer of jobs to countries which have lower production costs namely Sweden 78%, France 76%, Belgium 71%, Germany 68%, the Netherlands and Austria both 63%. Like Germany, citizens of these

countries afraid of losing their jobs because of the European integration.

As observed in figure 11, in autumn 2005 the transfer of jobs is the main fear of European citizens. The main fear is the same as that noted six years earlier, namely the transfer of jobs to other Member States with lower production costs 73%. Next, approximately six out of ten respondents are worried at the rich countries pay more. The increasing cost for the Member States of building Europe 62% is the second biggest fear among the member states. Other fears are the increasing difficulties facing national farmers 62%, and the increase in crime and drug trafficking 60%.

Figure 11: Fears about the European Union

Source: Standard Eurobarometer Report Number 51-70, 1999-2008

The main fear of German citizens is the same as European citizens, the transfer of jobs to other Member States with lower production costs. 84% of German citizens are afraid of losing their jobs as well as 1999. In addition to Germany the transfer of jobs is a cause for concern for almost nine out of ten citizens in Belgium 87%, Greece 87%, France 87% and Finland 85%. But this is a less a less concern for some countries such as Romania 37%, Bulgaria 41%, Lithuania 46% and Latvia 47%. The second fear of German citizens is the increasing cost for the Member States of building Europe 74%. Germany is also one of the rich countries which contribute the budgetary of European Union. Third concern of Germany is the same as her concern in 1999, an increase in drug trafficking and international organized crime 71%. Other fears of Germany in autumn 2005 are loss of social benefits 64%, the increasing difficulties facing national farmers 62%, Economic crisis 52%, the gradual loss of their national language 42%, a loss of national identities and cultures 38%. Finally, concern about a loss of power for smaller member states seems to be the least worrying aspect for German citizens 23%. Also according to models fears of Germans can be a suggestion of utilitarian

model because their concerns are general about materialistic.

8. Conclusion

This study examines the opinions of the German citizens with 10 questions by using Standard Eurobarometer results between 1999 and 2008. According to the analysis results, Germany supports the membership of the European Union throughout the time period. It was 44% in spring of 1999 then increases in time and reaches 60% in 2008. At the same time, the image of the European Union is positive for German citizens. While it was 33% in spring 2000 increased to 48% in autumn 2008. In spite of a drop in spring 2004 and autumn 2007, general aspect about the image and support of European Union is positive. According to the models which determine the public support for European integration in member states countries the support of German citizens looks like the diffuse support. Even though a drop in 2004 dramatic fluctuations do not observe.

In terms of awareness of EU Institutions, resembling to the European Union average, the European Parliament remains the institution which Germans are the most familiar: 90% of the people have heard of it in 2007 autumn. Then other two institutions which German citizens are more familiar to

the Court of Justice of the European Communities 89% and European Central Bank 86%. At the same time the top three more confidence institutions for German citizens are the Court of Justice of the European Communities, the European Central Bank and European Parliament. Additionally Germans tend to have significantly more confidence in the European Union than in their national institutions in 2008. Trust level for the army is the highest in Germany. It is above the confidence level of EU, national government and national parliament. According to these results it feels like the diffuse support is valid in Germany.

Germans citizens feel mainly attached to their country 90% then they attached to their town/village 85% in 2007. The stronger feelings of national identity lead to lower levels of support for the European Union. In this context according to the results German citizens attached their country more then European Union. Therefore it seems that national identity model is not valid for this analysis. On the other hand majority of Germans think that their country has benefited from European Union membership. While Germans thought their country benefited less from the European Union membership in 1999, significant positive developments are noted and the proportion of people who feel their country has benefited increased significantly in 2008. Germany citizens' personal feeling about the benefit from the European Union membership the freedom to travel, study and work any where in the EU 55%, euro 46% and peace 41% in 2008. The German citizens find the European Union waste of Money 37%, Bureaucracy 36% and cause more crime 32%. Consequently according to the findings, it seems that for German citizens, the European Union has a positive and pecuniary meaning. In this context it feels like Germans aspects to the European Union is utilitarian. This can be suggestion of utilitarian model.

Expectations of people effected from not only internal factors of the country but also external factors of other countries such as

economic crises, wars and world political climate. In autumn 2008 under the influence of economic crisis 24% of Europeans and 16% of Germans feel their life in general will be better. Only 15 % of Europeans and 9 % of Germans expected their country's economic situation will be better. 57% of Germans are pessimistic. Respectively 14% and 13% of people expected their personal job situation and financial situation of your household will be positive. While 13% EU-27 citizens have positive expectations about the employment situation of their county, more than half of the Europeans 53% have negative expectations. In Germany also 9% of people feel that their Germany's employment situation will be better. Majority of German citizens 56% expected that employment situation in Germany will be better worse. Consequently in autumn 2008 the negative economic climate spread to all aspects of life both Europeans and Germans.

At the end German citizens have some fears with regard to the building of Europe. In this context the main fear of German citizens is the same as European citizens the transfer of jobs to other Member States with lower production costs. Other fears of German citizens are respectively the increasing cost for the Member States of building Europe, an increase in drug trafficking and international organized crime, loss of social benefits, the increasing difficulties facing national farmers, economic crisis, the gradual loss of their national language, a loss of national identities and cultures and lastly a loss of power for smaller member states. Also according to models fears of Germans can be a suggestion of utilitarian model because their concerns are general about materialistic.

To sum up, while general aspect about the image and support of European Union is positive for Germans they attached their country and trust their army more than European Union. Almost half of the German citizens feel proud to be European is under the EU average. They generally heard of EU institutions and they trust the institutions

which they have more knowledge. Court of justice, European central bank and European parliament are the most trusted institutions. Even though the economic crisis. Germans continue to rely on the European Central Bank. While Germans thought their country benefited less from the European Union membership in 1999, significant positive developments are noted in 2008. Germans' personal feeling about the benefit from the European Union membership mainly about freedom to travel, study and work, euro and peace as European citizens (EU-27). This indicates that EU has a positive and pecuniary meaning for Germans. Generally German

citizens' expectations were less optimistic than Europeans, such as to get a better life. Their biggest fear about the ongoing process of European integration is losing their jobs as well as other citizens of EU. First of all, they are afraid the transfer of jobs to other member states with lower production costs afterwards they are afraid the increasing cost for the member states of building Europe because Germany one of the rich countries which contribute the budgetary of European Union. It can be inferred from the study that generally Germans' aspects and opinions can be a suggestion of utilitarian model.

References:

- Benoit B., 2007. *Overhauled: Why Germany is again the engine of Europe* [online] [cited 14 August 2009] Available from Internet: <http://www.ft.com/cms/s/0/9cc42cd4-de5a-11db-afa7-000b5df10621.html?nclink_check=1Europe>
- European Commission. 1999. *Eurobarometer Public Opinion in the European Union*. Report Number: 51. Spring. 99p.
- European Commission. 1999. *Eurobarometer Public Opinion in the European Union*. Report Number: 52. Autumn. 104p.
- European Commission. 2000. *Eurobarometer Public Opinion in the European Union*. Report Number: 53. Spring. 97p.
- European Commission. 2000. *Eurobarometer Public Opinion in the European Union*. Report Number: 54. Autumn. 108p.
- European Commission. 2001. *Eurobarometer Public Opinion in the European Union*. Report Number: 55. Spring. 101p.
- European Commission. 2001. *Eurobarometer Public Opinion in the European Union*. Report Number: 56. Autumn. 107p.
- European Commission. 2002. *Eurobarometer Public Opinion in the European Union*. Report Number: 57. Spring. 256p.
- European Commission. 2002. *Eurobarometer Public Opinion in the European Union*. Report Number: 58. Autumn. 301p.
- European Commission. 2003. *Eurobarometer Public Opinion in the European Union*. Report Number: 59. Spring. 264p.
- European Commission. 2003. *Eurobarometer Public Opinion in the European Union*. Report Number: 60. Autumn. 282p.
- European Commission. 2004. *Eurobarometer Public Opinion in the European Union*. Report Number: 61. Spring. 310p.

European Commission. 2004. *Eurobarometer Public Opinion in the European Union*. Report Number: 62. Autumn. 166p.

European Commission. 2005. *Eurobarometer Public Opinion in the European Union*. Report Number: 63. Spring. 440p.

European Commission. 2005. *Eurobarometer Public Opinion in the European Union*. Report Number: 64. Autumn. 45p.

European Commission. 2006. *Eurobarometer Public Opinion in the European Union*. Report Number: 65. Spring. 373p.

European Commission. 2006. *Eurobarometer Public Opinion in the European Union*. Report Number: 66. Autumn. 474p.

European Commission. 2007. *Eurobarometer Public Opinion in the European Union*. Report Number: 67. Spring. 505p.

European Commission. 2007. *Eurobarometer Public Opinion in the European Union*. Report Number: 68. Autumn. 323p.

European Commission. 2008. *Eurobarometer Public Opinion in the European Union*. Report Number: 69. Spring. 138p.

European Commission. 2008. *Eurobarometer Public Opinion in the European Union*. Report Number: 70. Autumn. 87p.

UNECE. 2000. *2000: Economic Growth All Over*, United Nations Economic Commissions for Europe, Press Releases Geneva [online] [accessed 15 July 2009] Available from Internet: <<http://www.unece.org/press/pr2000/00gen17e.htm>>

Ülsever, C. 2009. *How can Germany cope with economic problems?* (in Turkish) [online] [cited 17 December 2009] Available from Internet: <<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=-127357&yazarid=3>>

доц. д-р. инж. ИВАНКА ГЕОРГИЕВА

ЮГОЗАПАДЕН УНИВЕРСИТЕТ „НЕОФИТ РИЛСКИ“, БЛАГОЕВГРАД

ИНТЕГРАЦИЯТА В ИНДУСТРИАЛНИТЕ СИСТЕМИ, БАЗИРАНА НА ИНТЕРНЕТ ТЕХНОЛОГИИТЕ

INTEGRATION IN INDUSTRIAL SYSTEMS BASED ON THE INTERNET TECHNOLOGIES

Associate Prof. Dr. Eng. IVANKA GEORGIEVA

ACADEMY OF THE MINISTRY OF THE INTERIOR, SOFIA

Abstract: In this work is presented a new concept of smart integration of elements in production systems, including suppliers, customers and production units, through Internet, web-access and wireless technology, called e-manufacturing. Integration problems are defined in the prevailing production systems and the need to create a model of production systems to new technologies and web-based applications for resource planning, enterprise (ERP), enabling integration between customers, systems, e-commerce providers, PLM and CAD to manufacturing process through Internet-based company structure. Are studied modern integration processes in industrial enterprises based on certain information technology and basic tools for the realization of a production. Some are basic requirements for successful implementation of this industry in the new production philosophy.

Keywords: e-manufacturing, integration, web access

Въведение

Световната индустрия е изправена пред безпрецедентни предизвикателства, променящи състоянието на глобалния и конкурентен пазар, социални искания, регионални, правителствени, и екологични регулации. Интернет технологиите ускориха дейностите в индустриалните фирми, свързани с промяната на производствените дейности и технологии от традиционната философия за интеграция в предприятията до философията за web базирано предприятие. Тази нова философия трансформира една компания с локално значение в глобално предприятие.

Е-бизнесът, развит през миналото десетилетие ускори всички индустриални дейности, свързани с производствените процеси, системите за планиране на управление на предприятието SCM (Supply Chain Management), управление на връзките с клиенти- CRM (Customer Relations Management) и управлението на ресурсите на предприятията ERP (Enterprise Resource Planning), като ускори реализацията на производството,

доставката на продукти и услуги на клиентите. Освен това производството получи много нови възможности, но и предизвикателството да се произвеждат и продават продукти с висока производителност, качество и ниска цена, за да се отговори на непрекъснато променящи се протребителски вкусове, потребности и търсене.

Приложението на интернет базираните технологии за интеграция на различните индустриални нива, е-търговски системи и снабдяването в производствените процеси води до изграждането на концепция за е-производство.

1.Нуждата от трансформация на производството

Традиционно, гъвкавостта на полевото ниво в индустриалните структури е ограничена. Еволюцията на е-търговията, стимулира бизнес мениджърите бързо да отговарят на потребителското търсене за производство на изделия в кратки срокове, малки партии, ниска цена, като търсят пътища да направят по-ефикасно

производството в рамките на съответният му капацитет. За да се отговори на това предизвикателство е необходимо да се изгради връзката между полево ниво (най-ниското) и най-горното бизнес ниво в предприятието, където се вземат решенията. Тази връзка трябва да се направи много бързо, за да се отговори на изискванията на пазара. Решението на тази парадигма поставя основите за изграждането на е-производство.

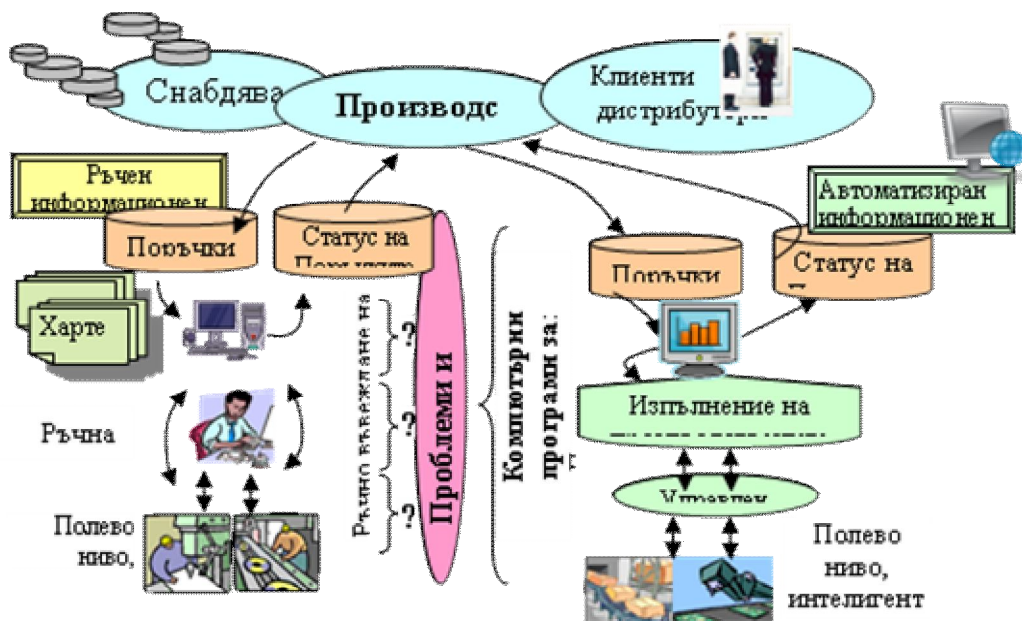
По-старите производствени модели не позволяват повишена гъвкавост и модулност, необходими за задоволяване на изискванията на клиентите и техните променящи се нужди. Независимо от прогнозите за производство все още върху процесите на планиране оказва влияние непредвидените колебания, предизвикани от несъответствие между търсене и предлагане.

Модерният индустриален хардуер, възможностите и предимствата на софтуера и мрежовите комуникации за управление, правят възможно изобилюването от информацията за производствените процеси, което води

до създаване на огромни количества от данни. Мениджърите са изправени пред т.н. проблем „синдром на купата сено“ т.е. намирането на потребната и полезна информация.

Обикновено MES системите осигуряват преглед от най-високо ниво на продукцията, но при тези системи често липсва гъвкавост и ефикасно опериране. Съществуващата структура на

ERP системите не може да включи динамиката на най-ниското ниво в едно предприятие и такива условия като: непредсказуемостта на машините, принудителния престой, използването на машините, променливостта и сигурността на снабдяването и клиентите. В резултат на това, понастоящем критичната линия между MES и ERP системите затруднява информационната интеграция от и към системата за управление на предприятието [4,6,7,10]. Илюстрацията на фиг.1. показва основните проблеми и възможните решения за информационна интеграция.

Фиг. 1 Информационни проблеми в традиционните производствени

Развитието на web технологиите понастоящем позволява web базирано подаване на поръчки, като прогнозите за предстоящо потребителско търсене стават все по-точни. Всички системи и ресурси в предприятието трябва да позволяват ежедневни производствени колебания. Стратегията на компанията трябва да включва уведомителна система, която да позволява рационално използване на машините, човешките и материални ресурси.

Тенденцията в развитието на производствените системи е създаването на модел свързан с внедряването на нови технологии и web-базирани приложения при планиране на ресурсите на предприятието (ERP). Този нов модел интегрира клиентите, системите за електронна търговия, доставчици, PLM и CAD към производствения процес посредством интернет базирана структура на предприятието.

Нова парадигма за интеграцията между нивата в производствените системи през 21-я век е web интеграцията, която дава възможност за решаването на ключовия въпрос в конкурентната борба на пазара - бързо конструиране и разработване в реално време на изделията, висока производителност и реализация [1,6].

2. Функции и цели на Е-производство.

Изследванията върху съвременните интеграционни процеси в индустриалните предприятия, базирани на информационните технологии установиха, че предлаганите дефиниционни понятия акцентират върху различни аспекти от интеграцията, но всички те определят крайният резултат от интеграцията като „е-производство”.

„Е-производство е технологична система която позволява производствените операции напълно да се интегрират с функционалните цели на предприятията използвайки Интернет, съвременни безжични комуникации и

авангардни технологии [10,15]. Е-производство е съвременна концепция разработвана, за да отговори на нуждите за е-бизнес, да запълни празнината за постигане на изискванията за интеграцията на всички бизнес елементи, включващи: снабдяване, мрежов сервиз за клиентите и производствените единици посредством ефективно използване на web базиран достъп и безжични технологии [4,7]. Е-производството е трансформационна система и бизнес стратегия за конкурентност на пазара, която позволява чрез електронен бизнес да се отговори на нарастващите потребителски изисквания на клиентите чрез обединяване на системата за управление на доставки (SCM), планиране на ресурсите на предприятието (ERP) и управление на връзките с клиентите (CRM), както и изискванията за опазване на околната среда и безопасност на труда” [2,9].

Е-производство включва мониторинг на ниските нива даващ възможност за прогнозиране и динамична промяна на производствената програма и технологичните операции, което води до синхронизация на дейностите за реализиране на пълна интеграция между технологичното ниво и по-горните нива на производствената система, както и между свързани производствени системи (фиг.2).

Основните функции и цели на е-производство са:

(а) осигуряване на прозрачност и автоматизирана информация за промяна на процесите;

(б) ефективност в използването на техническото оборудване на технологично ниво в предприятието;

(в) всеобщ обхват на връзките между различните снабдители на материали;

(г) осигуряване на интелигентен сервиз за клиентите посредством интернет или безжични комуникации.

Насоките за изследване, развитие и еволюция на е-производство са отразени

в публикациите на Rockwell Automation [14]:

(1) Развитие на интелигентни инструменти за непрекъсната работа в реално време, отдалечен мониторинг и анализ на устройствата, машините или системите за осигуряване на първоначален и последващ анализ на състоянието на оборудването в реално

време, производство на качествени изделия;

(2) Развитие на отдалечени и web-базирани системи за управление качеството на изделията и тяхната интеграция с интелигентни устройства за идентифициране отклонения от качествените параметри в реално време;

Фиг.2. Интеграция между производството и бизнес системата.

(3) Развитие на сигурни информационни канали и платформи за събиране и трансформация на данни, оптимизация и синхронизация в различните нива на производствените

системи – от технологичното, системите за управление на производството, ERP за динамично планиране на производството, поддръжката, човешки и други ресурси, динамични списък за

наблюдение и контрол, оптимизация на енергия/мощност, оползотворяване и др;

(4) Развитие и проектиране на виртуални платформи за съвместно взаимодействие между технологичните процеси, доставчиците, проектирането и клиентите за бързо реагиране и вземане на решения.

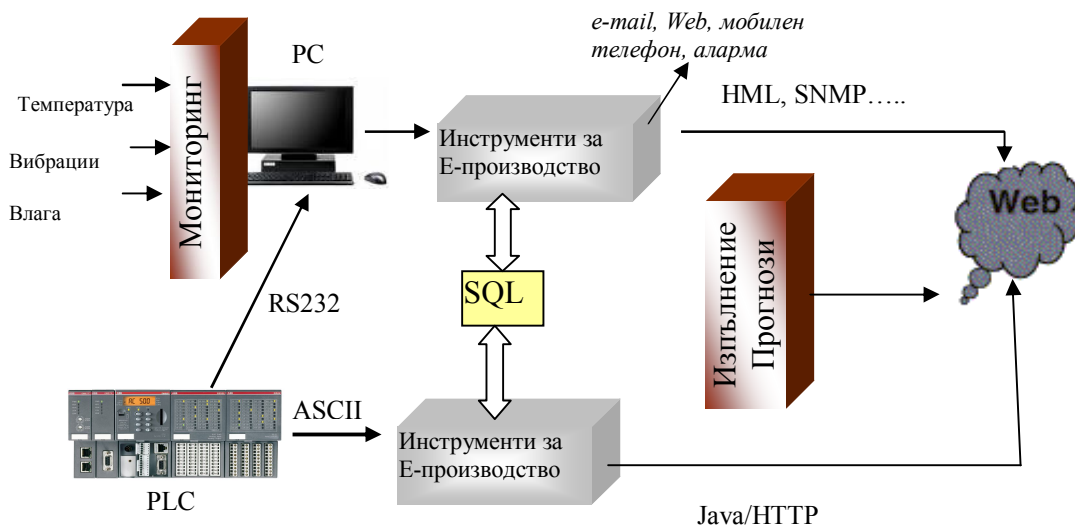
3. Инструментариум за реализация на е-производство

За ефективното е-производство се изисква разработване и внедряване на следните средства [5,9,11,13,13,16]:

3.1. Инструменти за събиране и трансформация на информация и данни.

При събирането на информация от различни машини и процеси на различни нива, се записват масиви от данни, част от тях не са полезни, по тази причина те трябва да бъдат намалени и трансформирани в информация за евентуално въздействие. Инструментите, извършващи тези дейности трябва да

корелират и съпоставя данни от различни формати и да осигуряват трансфер на функции между производствените данни и MES. Данните могат да бъдат събрани от традиционните входно изходни системи, или чрез отделни безжични системи за събиране на данни, базирани на комуникационни протоколи като: 802,11, 802.11b, Bluetooth и др. На Фиг.3 е показано колко данни и информация са преобразувани от машината и устройството нужни за поддръжка на web средата. Например, експерти могат да извършат проверка на техническата състояние на отдалечена машина, да помогнат на потребителите да анализират състоянието на машината и направят диагностика на оборудването. Потребители от различни заводи или места, могат да споделят тази информация чрез web страници. Това ще даде възможност на потребителите за високо качество на комуникациите, тъй като всички те ще ползват данни с еднакъв формат, без никакви езикови бариери.

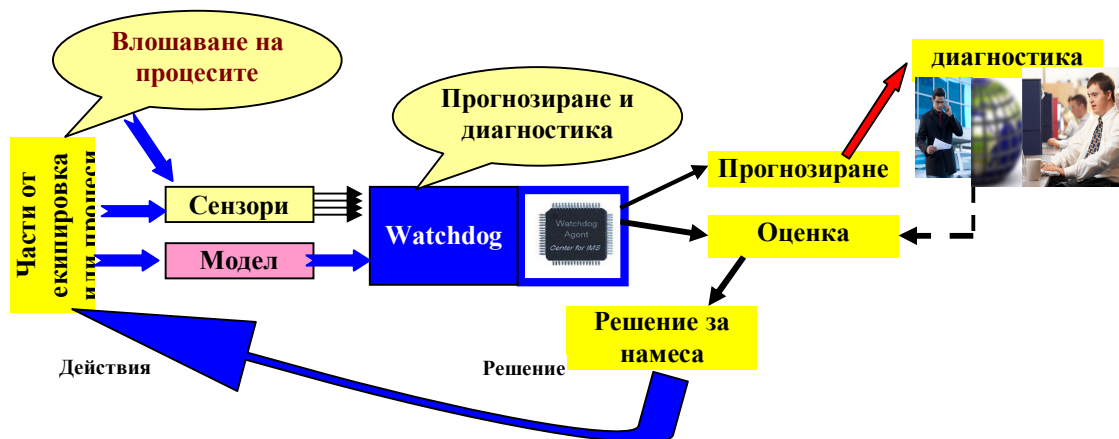

Фиг.3. Трансформиране на различни видове данни

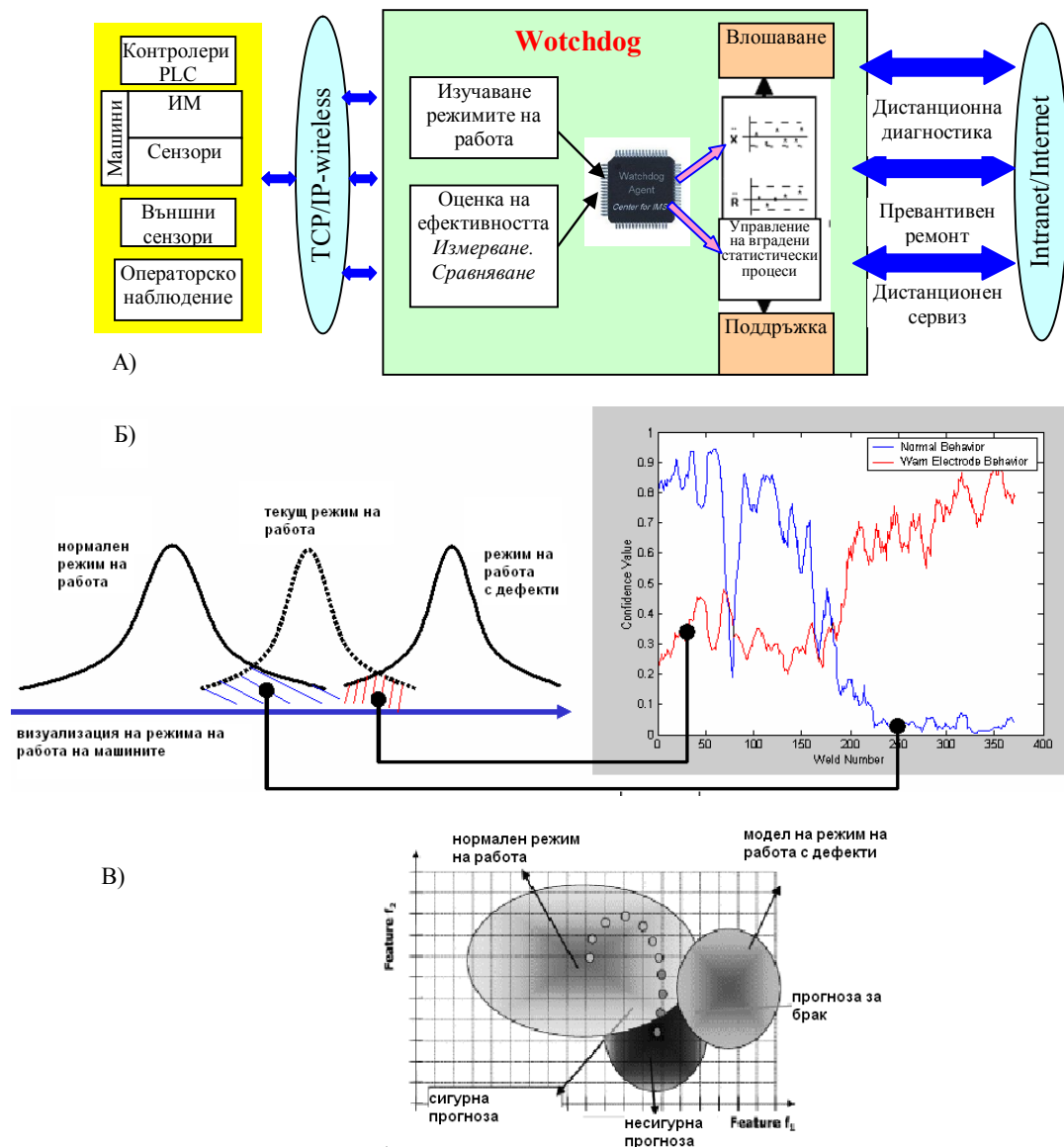
3.2. Инструменти за прогнозиране и диагностика:

Методите и инструментите за прогнозиране имат за цел откриване на проблеми свързани с влошаване техническото състояние на обектите, загуба на ефективност или тенденция за появата на грешки, аварии и др. Такъв метод и инструмент е *Watchdog Agent*TM,

разработен от Центъра за Интелигентни производствени системи (Center for Intelligent Maintenance Systems- IMS) [17], той е внедрен от водещи компании в областта на индустриалната автоматизация като: Rockwell Automation, Advantech, Omron, Siemens, ETAS, National Instruments, Yokogawa, и др. (фиг4.).

Фиг.4.Инструмент за прогнозиране и диагностика Watchdog AgentTM

Фиг.5. Основни функции на инструмента за прогнозиране и диагностика с инструмента *Watchdog Agent*TM

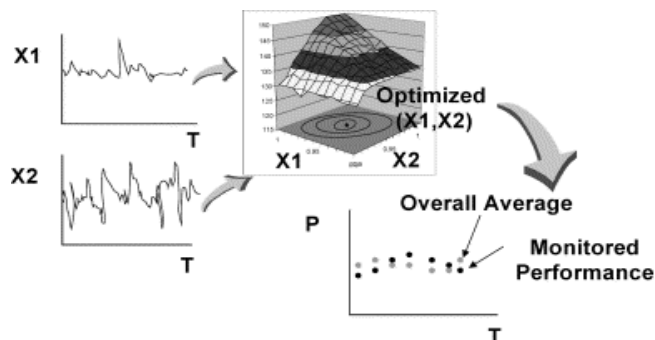
Системата може да предскаже потенциалния престой на оборудването и автоматично да генерирана информация, която да се изпрати на сервизните инженери, които имат отдалечен достъп до оборудването от различни части на света.

*Watchdog Agent*TM има елементи на интелигентно поведение, което му позволява да отговори на въпросите: *кога, къде и какъв* от наблюдаваните процеси, или оборудване имат неприемлив статут, дефектират, започват да дават некачествена продукция и т.н. Отговорът на първия

въпрос се дава чрез функцията за прогнозиране, а на втория чрез функцията за диагностика. Какви са най-критичните обекти, или процеси в системата по отношение на поддръжка или ремонт; отговорът на този въпрос се получава чрез отчитане на рисковете от брак и ремонтни действие в определен момент, а след това оптимизация на процесите, поради престоя за ремонт и поддръжка.

На фиг.5а е показана функцията на *Watchdog Agent™*, отчитаща влошаване състоянието на наблюдаваните обекти и процеси както и възможности за превантивен ремонт или дистанционен сервиз, информацията за хода на технологичен процес (нормално, влошаване и критично) е показана на фиг. 5б, а прогнозата за появата на дефектна продукция или брак на фиг.5в. [10 и 11].

3.3. Инструменти за оптимизация

Фиг.6.Визуализиране на резултатите от оптимизационните инструменти

При е- производство, данните могат да бъдат достъпни от всяко място и по всяко време. Тези данни могат да бъдат представени с традиционна диаграма и ограничена информация (фиг.6).

За ефективен мониторинг на производствените операции с наличните данни, оптимизационните инструменти трябва да направят сравнение между задени и измерени условия, като осигурят възможност за прогнозиране и оценка на условията за изпълнение на процесите върху сложни машини и системи. Оптимизационните инструменти могат да сравняват няколко технологични параметъра и да ги визуализират както е показано на фиг.6.

3.4. Инструменти за синхронизация: синхронизиращите елементи осигуряват необходимата интеграция с е-бизнес системата

включително CRM, SCM, B2B и система за електронна търговия на предприятието. Например, информацията за износени инструменти може да бъде пряко насочена към доставчиците на инструменти и да се актуализира необходимостта от доставка на нови инструменти. В този случай, компаниите за доставка веднага ще получат новите потребности и ще ги доставят навреме, без инструментите да се залежават излишно по складовете. Когато е дадена прогноза за излизане на машината от строя или за необходим ремонт за времето до настъпване на отказите е възможно чрез интегрираната система за поддръжка и ремонт да се информира интелигентния сервизен център и т.н.

Заклучение:

В доклада е представена иновационна концепция за развитие на производството, базирано на информационните технологии, web интегриране и интелигентното прогнозиране състоянието на производството, осигуряваща конкурентността на компаниите през 21^{ви} век.

Комуникацията през Internet дава възможност за сътрудничество между различни организации, достъп до информация на жизнения цикъл на продукта, позволяващо непрекъснато усъвършенстване на изделията, вземане на решения за промени от конструкторите на изделия и доставчици в реално време, което при традиционното производство би отнело седмици или месеци за съгласуване и одобрение от клиентите. Чрез намаляване на разходите и времето на цикъла за разработване на продукти, е-производство симулира производствените процеси, ускорява процеса на производство, оптимизира работата на производственото оборудване и монтажните линии, повишава коефициента на използваемост на оборудването и използваемост на ресурсите, като цяло се намаляват разходите за проектиране, а продуктите имат по-конкурентни цени. Е-производство осигурява наблюдение на технологичното ниво на производствените процеси, прогнозиране изменението качеството на продуктите, влошаването на техническото състояние на оборудването, отдалечена

диагностика и ремонт на оборудването, синхронизация с бизнес партньори за постигане на безпроблемна интеграция между производство и по-високите нива на корпоративната система, динамичното актуализиране на информацията за възможностите, ограниченията, промяната на производствените активи за различните доставчици, клиентите могат самостоятелно да дават своите поръчки без да имат нужда от посреднически търговски вериги, всички тези възможности осигуряват безпрецедентна бързина, гъвкавост и прозрачност на процеса на производство, намаляване запаса от налични стоки, неизползван капацитет, и несигурността.

Успешното внедряване на тази нова философия изисква разработването на :

- интелигентно прогнозиране (алгоритми, софтуер, специализиран хардуер;
- мащабна web платформа;
- безжични комуникационно информационни магистрали между оборудването и бизнес нивото;
- инструменти за трансформация на данни;
- системи за динамично синхронизиране и вземане на решения,
- онлайн мониторинг на оборудването, дистанционна диагностика и ремонт,
- образование и обучение на техници, инженери и мениджъри, които са способни със скоростта на информационния поток да разбират и управляват индустриалната структура.

References:

- Bong-cheol S., Gun-hee K., Byung-cheol H., A Web-based machining process monitoring system for E-manufacturing implementation, Journal of Zhejiang University SCIENCE A, May, 2006
- Koc, M. and J. Lee, e-Manufacturing and e-Maintenance — Applications and Benefits, International Conference on Responsive Manufacturing (ICRM) 2002, Gaziantep, Turkey, June, 2002.
- Kulkarni S., Vinayak Oak, E-manufacturing & SAP-Creating Responsive Shop Floor in the Supply Chain, www.wipro.com

Lee J, Ni J. E-manufacturing and e-business integration: a case study. Proceeding of the International Manufacturing Leaders Forum (IMLF), Adelaide, Australia, February, 2002.

Lee J, Ni J. Infotronics agent for tether-free prognostics. Proceeding of the AAAI Spring Symposium on Information Refinement and Revision for Decision Making: Modeling for Diagnostics, Prognostics, and Prediction, Stanford University, Palo Alto, CA, March, 2002.

Lee J, Ni J. Web-enabled e-manufacturing. Proceeding of Sixth International Manufacturing Technology in Hong Kong, December 2001

Lee, J., Ahad Ali, and M. Koç, e-Manufacturing — Its Elements and Impact, Proceedings of the Annual Institute of Industrial Engineering (IIE) Conference, Advances in Production Session, Dallas, TX, U.S.A., May, 2001.

Lee, J., E-Intelligence heads quality transformation, *Quality in Manufacturing Magazine*, March/April 2001,

Lõun, K.; Riives, J. & Otto, T., Necessity for e-manufacturing model in tooling cluster and its essence, 6th International DAAAM Baltic Conference industrial engineering, April 2008, Tallinn,

Mullera A., Marquez A., Benoi lunga, On the concept of e-maintenance: Review and current research, Reliability Engineering and System Safety, 2008

Ni J, Lee J, Djurdjanovic D. Watchdog—information technology for proactive product maintenance and ecological product re-use. Proceeding on Colloquium on E-Ecological Manufacturing, Technical Univ. of Berlin, Germany, March 2003.

Preden, J.; Sarkans, M. & Otto, T. Diagnostics of Machining and Assembly Systems by Networked Motes. Machine Engineering, Vol. 7, No. 1-2, 2007

Riives, J.; Otto, T. & Loun, K., Methods for Enhancing Productivity and Work Efficiency in the Workshop. Machine Engineering, Vol. 7, No. 2, 2007

Rockwell Automation e-Manufacturing Industry Road Map, <http://www.rockwellautomation.com>.

Shivanand H.K, Nanjundaradhya N. V, Prabhakar Kammar, Divya shree S, Keshavamurthy YC. E Manufacturing a Technology Review, Proceedings of the World Congress on Engineering 2008 Vol II WCE 2008, July 2 - 4, 2008, London, U.K.

Society of Manufacturing Engineers (SME), Less factory downtime with 'predictive intelligence', *Manufacturing Engineering Journal*, Feb. 2002, www.sme.org.
www.imscenter.net/Resources/IMS_Brochure_2007.pdf.

доц. д-р ТАНЯ ПАРУШЕВА

УНИВЕРСИТЕТ ЗА НАЦИОНАЛНО И СВЕТОВНО СТОПАНСТВО, СОФИЯ

НОВИ СТРАТЕГИИ ЗА ХОТЕЛСКИ МЕНИДЖМЪНТ

NEW STRATEGIES FOR HOTEL MANAGEMENT

Associate Prof. Dr. TANYA PARUSHEVA

UNIVERSITY OF NATIONAL AND WORLD ECONOMY, SOFIA

Abstract: The disposable income growth and the expanding horizons make traveling accessible to more customers. It also contributes to the growth of hotel chains as well as requires the use of new strategies for the hotel management. Some of the strategies emphasize on the marketing, others on the property and financing, while there are some that stress on the management. However, they all have two important aims to achieve: growth of the business and profit. At the same time, hotels and travel agencies strive to satisfy the increasing customers' needs, which requires marketing research to identify new trends and in this way to offer new profitable products for the managers.

Keyword: hotel chains, management contract, franchising, management structure, a concept of joint management, joint venture.

Travelling has a very long history and always follows human development. Driven ahead by their main demands, the need for food and shelter, and even out of curiosity, people start to expand their horizons. Historians suggest this aimless wander began to have a purpose around 4000 BC. The discovery of the bicycle and the introduction of money in trade are believed to be creation of the Sumerians (ancient Babylonians) who lived in the Eastern Mediterranean. The Ur, a home of Abraham, was part of ancient Babylon and a place where **tourist homes** first appeared. Many of the first trips were by ship. Later **karavansaraite** (a place of rest for the caravans in the East), **estates** (large hotel establishments along the roads of ancient Rome) and **taverns** in Dicken's England¹ appeared in response to the needs of the passengers. Travelling thrives in the Orient and Europe. Although Marco Polo is alleged to have found the way to the East in his shipments, Chinese emperors have travelled from 1000 BC. Over time, the

construction of places of accommodation have flourished.

Today, travellers are still driven by their beliefs and demands, but more than physical needs, as well as political, social and economic. A demand of *new business strategies* is the modern version of the demand of food and shelter. Only around the middle of the XX century, the leaders in hotel business emphasize on the location of the hotel and the access to it.

The traditional focus of the industry to the location has not been abandoned today as well. Modern models that convert the new sensitivity in market forces supplement the old focus rather than replace it. The passenger now can choose not only one direction of travel, but he/she can fly around the globe with the speed of light. The passenger has many opportunities - new and exotic destinations that can be accessed by different vehicles. It is good that *the hotel of XXI century* is rather a **fixed destination** along a route than a fixed direction at a predetermined driveway. Definition, attraction and retention

¹ Hawkins, D., Shafer, E. & Rovestad, J., Tourism Marketing and Management Issues, GWU, Washington DC, 2006, pp. 25-31.

of guests require *new methods* to meet the needs of a client¹.

The match of the abundance of shelters and individual preferences as well as the solvency of tourists is the base on which modern hotel management has stepped. Hospitality industry is an example of the progress in the field of goods and services by providing new products and opportunities. The transition from tradition to **innovation** is done with small, almost imperceptible pace. Some of the new models emphasize on marketing strategies, others pay more attention to the ownership and financing, third - in management². But for all the most important things are growth and profit.

Guests stay at hotels for many reasons, but there are *two main goals*: **the ultimate goal** or just **a stop** that offers them shelter on the road. This is one of the reasons for the existence of *different types of hotels*.

A transit hotel is a temporary shelter. Guests are several types: tourists on a sightseeing, business travellers on their way to corporate meetings, families headed to weddings, sports events and more. This type of hotels rarely accommodates their guests for more than one night. Contrary to those hotels, **ultimate goal hotels** are objective endpoint of the journey. This hotel is a place that houses the participants in business meetings and symposia. This is where a family stays temporarily while looking for a new home at a new place. Final destination hotel is part of a resort complex, just like the Disney property. Location helps to determine the classification of a hotel. Hotels in Atlantic City and Miami Beach undoubtedly belong to this type of hotels. Most motels belong to the transit places to stay. On the outskirts of a town to the highway, the hotel expects a passenger who is headed to the megapolis.

The role of every hotel changes from the first client to the next. Not always, the ultimate goal hotel is a resort. From a historical perspective, it is clear that it is the contemporary answer to the hostels with rooms for accommodation. Although groups may occasionally temporarily stay in a hotel, they are more likely to use the ultimate goal hotel. Similar to individual travellers, groups may also come as tourists or for business purposes.

With the rise of disposable income and expanding horizons, travelling becomes accessible to more people. With the fall of relative prices of trips, the market increases the pace of development. Tourism and hospitality industry are in pursuit of the same kind of mass production and service.

Group tours are presented in different "packages". In fact, the preparation of **tourist packages** is flourishing. Shelter, food and beverages, entertainment, and in some cases transportation are included along with tips in the total price. The package includes compensation, as the guests do not always eat every meal and drink or use any service included in it. Compensations belong, either to the travel agent or, in some cases to the hotel.

The new entrepreneur appears to cope with the mass movement of tourists. Airlines and hotels do business with the organizer of the group visits rather than with an individual visitor or even a travel agent. Along with the whole package, the price of ticket is much smaller than advertisement fees. Frequent purchases and many sold tickets provide a travel agent a best price on airline tickets, even when the airplane is not fully occupied. Prices of rooms with higher quality and meals are negotiated with the hotel using the same *quantity discounts*. With a promise for year-round, two-way charter flights, a sales manager at a hotel increases sales. One sell books thousands of rooms. One phone call confirms all bookings. One account takes the entire book. This is a good purchase for the holiday-maker, a risk that brings profit for the group tours' agent and a principal occupation of the hotel.

¹ Braudel, F., *The Structures of Everyday Life*, New York: Harper and Row, 2007.

² Loosely K., *The Mind of the Strategist Business Planning for Competitive Advantage*, New York, Plenum, 2007, p. 92.

Mass advertising reveals the trip well to many new customers. Some travel, despite the lack of personal service and attention, while others - just because of that. Those tourists who *do not have extensive experience* in travelling, find comfort and security in the group. And those with experience definitely prefer **individual trips**. The massive introduction of *tourist packages* allows customers to use the services of airlines, ground transportation companies, tour operators, hotels and restaurants at prices that differ from the individual. When there is third party mediation there is a loss of identity of customers, and even a sense of reduced responsibility from the hotel. Almost every ultimate goal hotel can accommodate a tourist group if the group can be drawn to the area. It must respond with the right prices on the extremely competitive market, in order to be attractive to the tour operator. The hotel must be large enough to accommodate the group and to be able to cope with the arrival of other guests. **Bus tours** are also very popular, especially for hotels located in more remote locations. They create a wider market as the number of guests is smaller and almost every hotel can accommodate them. With bus tours, the hotel provides an interesting combination of destination with ultimate goal and temporary residence.

The desire to *integrate* various business objectives leads to the creation of a impressive number of organizations. People join for many different *reasons*: business, unions, fraternal, social, historical, veterans, health and medical, educational, religious, scientific, etc. Each classification is represented by numerous organizations, societies, clubs and associations. Every one of them has meetings, presentations and agenda. They function on a local, regional, national and international level and do business with numerous hotels.

There are **business hotels**. Employees from different companies come together to distribute their common goals. They are various as well as the list of associations that have conferences. During the two-

three- or four day conference, different types of debates and speeches are carried out. Some are professional, while others have more unofficial status. Professional conferences may be an informal forum for recruitment. Urban and resort properties compete in this business, and today there is a prevalence of mixed-type facilities. To be competitive, a business hotel should have a variety of facilities, a space with appropriate furniture, as well as a kitchen equipment which is large enough to accommodate groups during banquets. These are only small part of the necessary facilities.

Sports facilities, a change in landscape and escape from the hectic noise of cities, are widely advertised from the sales department at resorts. Urban areas attract with theaters, museums and historical landmarks. They may have the advantage of public meeting rooms. *City hotels* sometimes combine efforts with their competitors who are close to them when a delegation is too big for one hotel. Often the case but not a strict rule, a conference with delegates from 50,000 to 100,000 is registered when it takes place along with trade shows. Trade fairs are representations of product lines from suppliers to potential customers. Often, conferences and trade fairs are held together. The presentation requires enough space, especially if greater machinery or equipment is promoted. Space requirements and the complexity of organizing limits the selection to a small number of hotels. A *city conference bureau* plays an important role. It builds exhibition halls, where events take place, leaving the accommodation and service of the guests to local hotels. Goods with small size, perfume exhibitions, for example, can be carried out in every hotel. Although it is more and more rare today a common practice is to reserve several floors for commercial aim and guest rooms to become exhibition space. The supplier also occupies the room as a registered guest.

In the beginning, the hotel business is created for **the individual guest**. The first resorts flourish, providing rehabilitation and

recreation for individual guests ("individual" could mean family, friends or employees who arrive as a separate community). The preparation of group travel packages gains more popularity every day.

The popularity of **group travel packages** prepared by agents do not get unnoticed by hoteliers. Advertising of inclusive tour (IT) requires communication with travel agents. Sometimes this is done through **direct mail**. Tours are published so that travel agents, airlines and other firms may sell the product. In this case, the hotel is the one which pays the **commission**¹ and realizes sales and compensation. The numbers of IT tours are noted in the hotel folders to identify the package. Some hotels have different IT packages, each with its own pricing structure. The codes are used by agents to book packages. Offering IT packages, a hotel competes with itself, selling rooms with extra services at low price instead of the standard inflated rates for the same rooms.

An individual unit differs from tourist groups or trade fairs and symposia as the prices are formed by the unit itself (company, firm, institution), not by individual customers. It is the same case when it comes to trade fairs. Affinity to the separate unit is reinforced by the individual buyer, while the delegates of the conferences pay for themselves.

However, a hotel offers different types of **group bookings**. An example is a visit of a sports team. Company sales and technical seminars, presentation of a new product line and training illustrate a wide range of options. **Hotel casinos** have their own form of existence - gambling fun. Airlines encourage individual groups for charter flights. Transport organization is not relevant to the hotel, except the time of arrival and departure, which affect the operation of reception and preparation of rooms.

There are so called **incentive tours**, which are a special division of the individual units. Different companies and business organizations use this type of tourist programs to stimulate and encourage, for example, their sales department *to achieve the set objectives*. If they are reached, the employees shall receive the prize trip. In most incentive trips, full costs will be paid to the winner. As to hotels these tours include the best ones. Agents prepare these encouraging trips and provide rooms for accommodation. Incentive companies can get a lot of these programs from different suppliers. Hotels feel the same pressure in the organization of the packages, except for the price, which is not of importance for this kind of trips.

Patterns of hotel use from customers are limited compared to the many changes that occur in the hospitality industry. One of the most interesting movements take place in the sphere of ownership and management. Only from World War II, the ownership and management are considered separately. Recently their relationship is reviewed.

The historical review reveals that the era of small inns and individual entrepreneurs has passed. The rise of high and expensive buildings and the competition in what the international market requires - *managerial talent and capital investments* - can only be guaranteed by large public companies or **hotel chains**. Modern business practices give high priority to hotel chains and a opportunity for quick growth in the hospitality industry. Identification of the hotel is important to tourists from foreign countries. Brand recognition and the understanding of the chain and its management contribute to the popularity and growth. A *chain* is "any group of two or more real properties that are managed under a common name, owned by a unit".² The control over hotel chains dominates in the hotel industry. Around 57% of all hotels (66% of all rooms) are part of one or another chain. One of the most

¹ Vallen, G. and J. Vallen, Check In; Check Out: Managing Hotel Operations, Prentice Hall, 2005, p. 52.

² Lundberg, D., The Hotel And Restaurant Business, John Wiley & Sons, Inc., 2008, p. 62.

famous hotel chains in the U.S. are: Best Western, Hilton, Marriott, Days Inn, Hyatt, Sheraton, Radisson, Westin etc.¹

The increasingly uncertain market situation makes competent hotel management a necessity. This leads **to the growth of hotel chains**, because they have important **advantages** over independent hotels. *First*, in a hotel chain ownership and management are two distinct and separate functions. *Second*, most hotel chains offer their hotels a famous brand, central reservation system, a product of consistent quality in many places, staff training, professional assistance in marketing, sales and advertising, which aim to increase the market share. *Third*, because of its large scope and financial contribution, traditional hotel chains obtain more easily financing than independent hotels. To gain profit or acquire ownership of another company, hotel organizations have to compete on the market. The competition is a method to reach a new equilibrium.

Value is what customers want. Value is the right combination of quality, demand, expectation and price. Customers use the value as a reason to choose, hold or reject offers. Value is crucial due to the effect it has on the behavior of customers.² From the use of new approaches to routine activities, hoteliers can create value. Marriot maintains its status of a prosperous company, by providing brilliant value to loyal and potential customers and shareholders, responding to their needs. The corporation has a simple rule - provide the best value to the client: "We provide excellent services and products to meet their needs. We use market research to identify needs and to create and offer products that satisfy them. Then we keep these products through friendly and efficient customer service".³

Four Seasons Hotels and Resorts is another corporation that aims to provide customers with value-added service for flawless accommodation.⁴ In 2007, the company has commissioned consultants from Goldfarb to carry out a survey among more than 500 business travellers who have done an average of 20 business trips and 40 nights in luxury hotels during the previous year. The results from the survey confirm the importance of value-added service provided in luxury hotels. They identify the expectations of guests and clearly show that customers appreciate service much higher than the payment of a low price. The exceptional level of service in Four Seasons Hotels and Resorts makes their trip more productive and profitable.

Hotels, which are part of hotel chains, are built by **entrepreneurs** (investors in real property), who usually are not operators, and may not be even owners. This fact shows the importance of the various hotel chains. The developer must have **managerial skills**. These are skills which the credit institution trusts on the likelihood of return. Confusion appears by the number of parties involved in the process. They can reach five. **An Entrepreneur** (first party) sees an opportunity and sets up a plan. The hotel may be part of a shopping center, an industrial park, a housing project or something else. Financing is governed by **a bank, an insurance company or a pension plan** (second party). There is a need for a **management company** (third party) which may be or not a hotel chain to manage the project under contract with the owner. **An owner** (fourth party) may be any of the previous parties or other corporation. No one of the participants are known to the buyers. It is necessary to take **a license for a name** (fifth party) which is popular. If the management company is known to the general public, it will be able to take advantage of the popularity of the name. If the management company is not popular, a franchise name is used. One of the **best hotel management companies** in the U.S.

¹ Waters, S., Travel Industry, World Year-Book, 2007.

² Loosely K., The Mind of the Strategist Business Planning for Competitive Advantage, New York, Plenum. 2007, p. 92.

³ Lundberg, D., op. cit., p. 65.

⁴ Loosely K., op. cit., p. 97.

are: Aircoa, Continental Companies, Landmark, Summit Hotel Management, Westbrooke, Larken and others. Some have hotels and other franchises.¹

Together with the acquisition, merges and risks of accessions, hotel chains are extended on the basis of one or a combination of *three* active forms: *management contracts, franchising and hotel consortium*.

A management contract is an extremely important part in the hospitality industry. It is an *agreement between a property owner* (investor, entrepreneur, a creditor who has regained the terrain back) and a *management company* (an individual representative or a large chain).² A management company acquires executive management responsibilities. The owner agrees to finance, build property (if not yet built) and to pay for management services. Management contracts are complex law instruments. A management company manages the hotel under the restrictions and guidelines specified in the contract. The contractor **enjoys a rapid expansion of the hotel chain** associated with small costs. The positive side is the ability to profit with a minimum risk. The owner requires professional management credit institutions would like to see. An experimental management creates a bigger possibility of lending and profits. The contract may be reviewed at any time. The management company can give expert advice during construction of the entire site if it begins to participate at the beginning of the process. Contracts expire or are terminated and reviewed throughout the life of the property.

Nowadays, **franchising** gets more and more popular. Franchising gives services to both a missing investor and an independent owner. Franchising allows small businesses to remain independent and at the same time to take advantage of the chain. The required fee allows the small business unit to take the name of the franchisor and the trademark and to receive services, including

preparatory procedures for carrying out the process, choice of location, financing, design and planning. Almost all advantages of a chain are available at the franchise fee - large sales, management consulting, media advertising, centralized reservation system and system design. Franchisee and the franchisor are so similar that guests do not make difference between both. This works in favor, but sometimes out of favor for both. Only the **management structure** of ownership is **different**. The chain does not own or manage franchise ownership, while franchise does (in a separate contract, a franchisor may hire the chain to manage its property). The success or failure of the franchisee is still determined by individual business acumen, except that now it has the support of a chain. For this support, a franchisee pays twice - an initial fee and ongoing payments per room per night. But that's not all. A rent for the trademark of the company, a fee on a certain percentage of volume (area based) for advertising, a fee for access to reservation system and a reservation fee for each reserved room is also paid. In addition to this, the parent company always charges the purchase of places of leisure and recreation with the logo of the company.

Franchise and management contracts make terms of ownership and management a little blurred and vague. Sometimes the line between a manager and a guest is indistinguishable. A guest, an owner and a manager may be one and the same person. This happens when a guest becomes part of the joint management (owner), take advantage on the services (guest) and the management of a property (manager) through mutual arrangements with other owners.³ Entrepreneurs see the joint management and temporary allocation of duties in the management as alternative financing options. An organizer accepts them as additional means of raising capital necessary for development of a business object. Buyers who do long-term commitment appear mainly as guests.

¹ Hotels, Annual Survey, 2008

² Hawkins, D., Shafer, E. & Rovestad, J., op. cit., p. 33.

³ Vallen, G. and J. Vallen, op. cit., p. 57.

The concept of joint management originated in the final destination resorts (e.g. Florida and Hawaii) as a temporary government more than two decades ago. The unions of joint management are bought in a public bid and are owned by guests as **a second home**. They are usually ready for accommodation with bedrooms and kitchens. Owners join their units in total trust and share profit based on shares that each possesses. The complex may be part of a large resort, acting as a management company or owners can hire their own personnel to operate and manage. There are countless variations. In the simplest version, a guest shares management, reserve many days throughout the year for personal use and leaves his share in the trust.

The allocation of duties is a cheaper method than the co-management. This is the case as one participant does not purchase a property, but only the right to *use the area during the year for a specified period*. This period varies from 10 to 40 years. The buyer sets a certain date for every year. The more successful a season is, the higher a fee for the spent time is. The developer is entitled to sell each set, which may be no more than a hotel guest room, for 52 weeks per year, for 52 individuals.

Nowadays new management strategies appeared in the hospitality industry like vacation ownership, involvement in clubs or fractions. The desire of inconsistent management and non-distribution of duties in the resorts are among them. There are many advantages to the seller (the resort) and a small risk for a buyer-owner (guest).

As **"the importance of brand"** increases, independent hotels and small lower class hotel chains begin to seek consolidation. As a result, many consortia have grown fast.¹ (See Table 1).

Table 1. Hotel chains and consortia

Company	Added rooms	Total
1 Utell	60.000	1.360.000
2 SRS Hotels Steigenberger	60.000	1.360.000
3 Supranational Hotels	5.832	123.000
4 Leading Hotels of the World	3.049	73.049
5 Concorde Hotels Group	2.677	15.800
6 ILA Chateaux & Hotels	2.110	16.902
7 Associated Luxury	2.077	26.202
8 Preferred Hotels Worldwide	1.500	25.754
9 TOP International Hotels	1.000	20.500
10 Relais & Chateaux	1.000	13.000

¹ Hotels, Annual Survey, 2008.

A consortium, such as Best Western International, offers independent hoteliers a membership in a centralized organization that allows them to remain independent on the market by offering financial and educational services. Best Western International (a brainchild of Gertin, who is an owner of a motel in California) was founded in 1946 when hotel chains have not yet existed. Gertin proves that the success in the hotel industry can be achieved through cooperation of a large number of property owners who set and maintain high standards of guest service. He considers other real properties, chooses motels that are clean, comfortable, and affordable and recommends them to guests. In response the owners of the other property refer their guests to the motel of Gertin. In the 50-ies of the twentieth century, his organization has grown from 50 to 492 real properties. Recognizing the need for marketing identity, the brand "Western Motels" is perceived.

Today there are numerous chains consortia which are based on the same ideas. They offer independent hotels two additional **advantages**: access to the world market via global distribution systems and specialization in a niche on the market. For example, Leading Hotels of the World and Preferred Hotels Worldwide luxury hotels are everywhere. Relais & Chateaux are descendants of small-scale funds for accommodation.¹

Another important management strategy is **joint venture**. Joint ventures are similar in some indicators to partnerships and

profit (or loss) and bear legal responsibility for the company. There are also tax advantages. Usually joint ventures are not taxed.

The rising prices (land and building), large enterprises (super-resorts) and specialization (finance and administration), make joint venture a perfect tool for the present business climate. Joint-venture between Quality International and Aircoa reveals the merits of management. The assessment of real property of Aircoa, with exceptional sales, marketing and the possibility of reservations of Quality, create new forces on the tops of the hotel market.² This is one of the best illustration of the joint venture.

New and creative forms of joint ventures appear on the horizon. Companies in the field of hotel services, restaurants, souvenir shops and entertainment venues can be united. Together their financial and managerial skills will help them to ensure success in the challenging environment.

Nowadays new management strategies in the hospitality industry begin to apply. The main reason for their occurrence is the strong desire of hoteliers and travel agencies to meet the growing needs of customers. Hotels are constantly facing uncertainty. To ensure quick response to unexpected changes in the environment, they seek growth by adapting hotel marketing-mix, develop new products or modify existing, segmentation and consolidation.

REFERENCES:

1. Braudel, F., The Structures of Everyday Life, New York: Harper and Row, 2007.
 2. Hawkins, D., Shafer, E. & Rovestad, J., Tourism Marketing and Management Issues, GWU, Washington DC, 2006.
 3. Hotels, Annual Survey, 2008.
 4. Loosely K., The Mind of the Strategist Business Planning for Competitive Advantage, New York, Plenum, 2007.
 5. Lundberg, D., The Hotel And Restaurant Business, John Wiley & Sons, Inc., 2008.
 6. Vallen, G. and J. Vallen, Check In; Check Out: Managing Hotel Operations, Prentice Hall, 2005.
- Waters, S., Travel Industry, World Year-Book. 2007

separate units to invest, to allocate the

¹ Hotels, Annual Survey, 2008.

² Lundberg, D., op. cit. p. 73.

Доц. д-р ГЕОРГИ ГЕОРГИЕВ

ЮГОЗАПАДЕН УНИВЕРСИТЕТ "НЕОФИТ РИЛСКИ", БЛАГОЕВГРАД

Докторант МАРИЯ ТРИФОНОВА ВАСИЛЕВА

ЮГОЗАПАДЕН УНИВЕРСИТЕТ "НЕОФИТ РИЛСКИ", БЛАГОЕВГРАД

**ЕВРОПЕЙСКАТА МРЕЖА ОТ ЗАЩИТЕНИ ТЕРИТОРИИ ПАН ПАРКС И РАЗВИТИЕТО
НА ТУРИЗМА**

**PAN PARKS - THE INTERNATIONAL NETWORK OF PROTECTED AREAS AND
TOURISM DEVELOPMENT**

Associate Prof. Dr. GEORGI GEORGIEV

SOUTH WEST UNIVERSITY "NEOFIT RILSKI", BLAGOEVGRAD

PhD Student MARIA TRIFONOVA VASILEVA

SOUTH WEST UNIVERSITY "NEOFIT RILSKI", BLAGOEVGRAD

Abstract: The international and regional programmes constitute a solid basis for collaboration aimed at preservation of biodiversity and protected areas, in regional and global scale alike. Their role for the tourism sector became more important with the adoption of the concept of sustainable tourism together with the concept of development of alternative forms of tourism. PAN Parks – the European network of protected areas is also a good example of such initiatives. It constitutes a network of protected areas, namely national parks, which has the aim to preserve the most valuable species of the European wild nature, spreading from Northern Europe to the Mediterranean. It is a European non-governmental organization, created as an initiative of the World Wildlife Fund (WWF) together with the Holland tourist company Molecaten Group. PAN parks preserves the most valuable wilderness areas on the Old continent through establishment of a network of parks. The latter develop sustainable tourism in collaboration with the local communities.

This paper observes the core points of this initiative, its certification criteria as well as the main characteristics of the existing biodiversity within the PAN Parks areas. An emphasis is placed upon the Bulgarian national parks of Rila and Central Balkan, which are considered as resources for ecotourism development.

Keywords: protected areas, national parks, PAN Parks areas, ecotourism, sustainable tourism

I. Introduction

The international and regional programmes constitute a solid basis for collaboration aimed at preservation of biodiversity and protected areas, in regional and global scale alike. Their role for the tourism sector became more important with the adoption of the concept of sustainable tourism together with the concept of development of alternative forms of tourism. We have to emphasize that in the last decades people have ignored the unique character of the natural heritage of the planet, including the population, living on the Old continent. This

negligence led to a lack of or poor investments, low engagement of institutional resources and not enough dignity of the inherited by the ancestors, that has to be preserved by us for the future generations. Nevertheless, the search for alternative options of mass tourism, each year an increasing number of tourists travel to protected areas of various designation, and the so-called "green" tourism turns in one of the fast-growing sectors of the tourism industry.

Tourism provides unique opportunities to increase the public awareness for the surrounding nature as

well as to popularize eco-friendly messages. A very positive role, in this term, plays PAN Parks – the European network of protected wilderness areas. PAN Parks (Protected Area Network) is a network of protected areas, namely parks, which preserves the most valuable species of the European wild nature, spreading from Northern Europe to the Mediterranean. It is a European non-governmental organization, established in 1997 by the initiative led by the World Wildlife Fund (WWF) with the partnership of the Holland tourist company Molecaten Group. PAN Parks strives to improve the ways of nature protection by the means of sustainable tourism. The organization provides awards and economic benefits for protected areas, which develop naturally, without deteriorating physical exploitation of their resources.

PAN Parks determines high set of standards and criteria for maintenance of protected areas, from conservation and tourism viewpoint. Through development of common communication and marketing platforms, created in collaboration with local communities, PAN Parks aims to increase the public awareness of the statute of the European protected areas as a whole. Furthermore, this organization sets the aim to turn tourism into an instrument for nature protection, instead of being a threat for it. (Kun, 2003).

At the same time the PAN Parks initiative gives recommendations to the European Union, to the governments of the member-states as well as to the bodies, responsible for the maintenance of protected areas. Their recommendations include guidance aimed to improve applied management practices in protected areas, in order for the latter to meet the WWF criteria and be involved in the network of PAN Parks. Furthermore, it is recommended that the European Union should adopt a common understanding of various categories of protected areas, corresponding to the

IUCN classification (1994). Governments of the countries are supposed to work for the improvement of the legislative framework of protected areas, selecting as a priority the conservation and protection of ecosystems, as well as removing any discrepancies between laws. The bodies, in charge of protected areas, have to implement their functional zoning, so that to ensure the presence of all types of natural habitats within the boundaries of a central zone, which is under regime of strict protection. This, in turn, means that the course of all natural processes is ensured without any human interference. Management bodies, maintaining protected areas have to involve the local communities and the private sector in the management of visitor flows within and around protected areas.

It is obvious than PAN Parks preserve one of the most valuable species of wild nature on the Old Continent, which is implemented through a network of parks, developing sustainable tourism in partnership with the local communities. At the current stage this initiative is supported by the following ten countries, including Greece, Italia, Poland, Romania, Sweden, Russia, Estonia, Finland, Portugal and Bulgaria. Bulgaria and Finland are the only two countries represented by two parks each. Preliminary research reveals that out of 2 926 protected areas in Europe (mainly national and nature parks) the aforementioned list of PAN Parks, included only 134 areas, covering 16 000 sq m, situated in the territory of 28 European countries (Kun, 2003).

Gaining a certificate under this international programme means that a national park meets all five basic criteria for membership. They include natural values and preserved wilderness areas; long-term conservation of nature and visitor management; creation of development strategies for sustainable tourism as well as presence of local business partners, possessing PAN Park certificates. Meeting the high standards

is verified through a process of independent expert evaluation measuring the nature quality, the management of protected area and relations between administration and the local communities. These areas, successfully passed the evaluation process, are issued certificates, proving their right to use the trademark and the logo of PAN Parks.

Together with the responsibilities and the tasks, resulting from the obligation of protected areas to meet certain standards and criteria, the membership in this initiative is beneficial for protected areas. Advantages imply an increase in the international recognition by the means of financial support, aimed to facilitate the popularization of the European community of protected areas (involved parks), as well as profits for their partners. Local suppliers of tourist services, craftsmen and others could use the trademark of PAN Parks and be included in its advertising and information network at the same time. The organization provides opportunities for dissemination and acknowledgement of the local culture and traditions offered to international customers and clients. It is necessary to point out, that **the European Commission defines the PAN Parks activities as one of the best initiatives aimed at development and management of sustainable tourism, implemented in the areas under NATURA 2000.**

The areas, enlisted in PAN Parks until today constitute a unique complex of natural sites, characterized by splendid flora and fauna, natural habitats and rich cultural and historical heritage in their peripheral areas. The initiative includes the following areas:

1) Borjomi – Kharagauli is a national park, situated in Central Greece, representing an integral part of Malak Kavkaz. It comprises 85 000 ha natural forests, sub-alpine and alpine meadows, rare and endangered animal and plant species. The villages and towns, situated in the park peripheral areas possess rich heritage. In proximity to the national park is

located the town of Borjomi (14 445 inhabitants), famous for its mineral water and numerous cultural and historical landmarks.

2) Archipelago National Park is located in the outer archipelago, at the southern most point of the southwestern archipelago of Finland. It comprises 2000 rock islands, covering an area of 50 219 ha, out of which 10 600 ha wilderness (21 %). It is proclaimed a biosphere reserve and is visited by 57 000 tourists annually.

3) Fulufjället is located in the center of the Scandinavian peninsula, on the territory of Sweden, in the northwestern part of Dalarna, on the boundary with Norway. It encompasses the southern part of Scandinavian mountains. It is proclaimed in 1973 a nature reserve. However, on 24th of February with a Parliament's decision of Sweden it is redesignated a national park. It covers 38 414 ha, out of which 22 140 ha (60 %) are wilderness areas.

4) Oulanka National Park encompasses unique nature areas in the region of Northern Ostrobothnia and Lapland in Finland. It borders by Paanajarvi National Park in Russia. It was proclaimed in 1956, and soon afterwards in 1982 and in 1989 it enlarged its territory, in order to reach the current area of 27 000 ha. It preserves vast massives of pine-trees, river valleys with sandy river-banks. It is also characterized by rich fauna of mammals, including large populations of northern deer.

5) Paanajarvi National Park is located in the northwestern area of Karelia, within the area of Russia, not away from the Finnish border. It comprises 104 371 ha. Today, the Finland part of Oulanka and the Russian National Park of Paanajarvi play an important role for the social and economic life in the region. Priorities for the near future include optimization in usage and sustaining ecological and socio-economic stability by development of entertaining and ecological tourism. The park was officially proclaimed in 1992 with the aim to preserve nature, especially the large massives of virgin forests of *Picea abies* and many other endangered plant and animal species,

including the fish populations in the lake, named after the park.

6) Majella National Park was proclaimed in 1995. It was the first park, obtained a PAN Park certificate. It is situated in the region of Abruzzo, Central Italy. The park is a unique example of "mountain desert", located in the heart of the mountain. Its gorgeous canyons and thick beech forests create excellent conditions for easy walking tours. The park is situated in the provinces of Chieti, Pescara and L'Aquila, in the region of Majella massive, where is the highest mount of Charni Amaro (2793m). There are lots of hiking tracks, covering an area of over 500 km. One of the deepest caves on the European continent can also be found there together with numerous cultural and historical landmarks. Its overall territory comes to 628 380 ha.

7) Peneda – Gerês National Park is located in the northwestern Portugal, on the border with Spain. It comprises 69 776 ha, including 5000 ha (7 %) wilderness areas. It is characterized by unique nature and lots of representatives of the cultural and historical heritage. The fauna is very diverse. The park is visited by 250 000 tourists annually.

8) Retezat National Park is situated in the region of the mountain with the same name, in the district of Hunedoara, Romania. It comprises 38 100 ha. Within its territory there are over 60 mounts, located over 2300 meters each. It was proclaimed national park in 1935. It was the first park, officially proclaimed in a country, neighboring Bulgaria. There are over 1900 plant species on its territory and very diverse mammal fauna. Since 1979 this protected area has a statute of a biosphere reserve.

9) Sooma (Marsh land) is a National Park, situated in the southwestern part of Estonia, on the territory of Vilyandi district. It comprises 39 000 ha and was officially proclaimed in 1993. Larger parts of this area include big lakes, separated from one another by the rivers, forming the basin of Parnu river.

As we mentioned above, **Bulgaria is represented by two national parks in this international initiative. These are Central Balkan and Rila National Parks.**

Central Balkan National Park (71 669,5 ha) was proclaimed on 15th of October 1999. For the period from 1991 to 1999 it was used as national park in conformity with the former law on protection of nature. The park encompasses areas of five districts – Lovech, Gabrovo, Sofia, Plovdiv and Stara Zagora, eight municipalities and 32 city councils. It was divided into seven park regions, covering the following reserves – Boatine, Tsarichina, Koziata stena, Steneto, Dzendema, Severen Dzendem, Peeshtite skali, Stara reka and Sokolna with an area of 20 019,6 ha. It was proclaimed an important bird area and was included in the EU programme CORINE Biotopes. It was also included in the European network of protected areas – PAN Parks.

This national park is located from 500 to 2376 meters above the sea level, which is a prerequisite for great climatic, biotic and ciotic diversity, the existence of well-developed sub-alpine and alpine belts in the Kalofer mountain. The national park encompasses the highest areas of Central Stara mountain, including Zlatishko-Tetevenska mountain (the highest mount is called Vezhen – 2198 m); Troyan mountain (highest mount is Koupena – 2169 m); and Kalofer mountain, including the highest mount of Stara mountain, called Botev (2376 m). The eastern boundary of the national park is formed by the eastern and northeastern hills of the massive of Mazalat. Larger territories of the park follow the flow of Gabrovitsa river, north of the village of Skobeleva. The western boundary goes along the line of Mihayla river – the mount of Mihayla – the saddle of Kosinski preval – the locality Bobcha. The northern and southern boundary are very uneven, characterized by a large height interval – from 500 m above the sea level (in Karlovo and Karnare) up to 1525 m above the sea level at Troyan - Rousaliyski pass and the locality of Koritata. The southern boundary

is strongly disjointed, passing along the lower- and average mountain belts. At places it almost reaches the village of Tazha and the town of Karlovo. It continues further to the west, reaching three kilometers north of Karnare, Rozino, Klisura and Anton. The national park covers 44 000,8 ha of forests and 26 668,7 ha high-mountain grazing lands and meadows.

The park area includes the northern and southern mountain hills. The latter is the main reason for the rich biotic and cenotic diversity. It also creates favourable opportunities for seasonal migrations of birds and big mammals within the protected area.

The floristic diversity (diversity of species and endemits) is the main criterion, used for planning of the territory of the national park. Thanks to this criterion, the park includes a majority of floristic species, places of formations and sites, where can be met the greatest share of rare and endangered species (Gusev, Dimitrov, Delchev, 1999). Within the park's area have been found 2 337 plant species and sub-species in total, including 1900 species and sub-species of higher plants, 188 species and taxa duckweed, 229 lichen species, 15 fern species and etc. This represents over 50 % of the biodiversity of Bulgarian flora. Within the boundaries of the high mountain afforested zone have been found 676 plant species. In other nine representative areas have been described 697 species, belonging to higher plants (Park management plan, 2001).

The results from the conducted research on floristic species confirmed that this part of Stara mountain is very rich in biodiversity. It represents an active formation center (in particular the massive of Botev – Triglav), which are the meeting points of migratory populations of species, living in northern and southern parts of the country. At this area have been reported 12 species and one sub-specie of local endemits, including: *Silene balcanica*, *Rosa balcanica*, *Alchemilla jumrukczalica*, *Alshemilla asteroantha*, *Trifolium pannonicum*, *Viola balcanica*,

Micromeria frivaldszkyana, *Seseli bulgaricum*, *Primula frondosa*, *Betonica bulgarica*, *Centaurea karlovensis*, *Satureja pitoza*. Other examples could be given with 12 species and two sub-species of plant endemits, which include *Minuarti bulgarica*, *Sedum stefco*, *Sempervivum erythraeum*, *Trifolium medium* and etc. **The unique character of the flora, established in the Central Balkan National park is evident further from the fact that this protected areas is a natural habitat for 67 species and sub-species, Balkan endemits and sub-endemits and 30 other plant species, being under the protection of the Law on biodiversity.**

Among forest formations, found in the park, largest areas are covered by summer-green forests. Out of them, the most wide-spread forest species are presented by *Fagus sylvatica*. Limited areas are covered by mixed formations of the latter and other broad-leaved species. According to Apostolova and Meshinev (1999), although the park flora is represented by large forest complexes of *Fagus sylvatica*, nevertheless their relatively good condition, there are evident traces of a long-lasting economic exploitation. As a result from the implemented afforesting, there are high levels of deterioration in the structure of forests, due to the fact that most of them have been turned into tiller species. On the other hand, the existing broad-leaved forests are very rare and subject to increased lightening. Tiller forests are characterized by lower productivity and have very low impact on the formation of environment. They have been raised uncontrolled without any cutting to give them proper aesthetical vision.

Very specific element of forest vegetation of this protected area represents the communities of *Abies alba*, referred to five associations. According to the same authors the presence of *Abies alba* in the vegetation cover could be evaluated as specific, due to the fact that in Stara mountain there is not a complete coniferous belt.

Furthermore, relatively low is represented the belt of oaks and hornbeam. The latter covers the lowest parts of the protected area.

The belt of coniferous forests has also limited dissemination within the boundaries of Central Balkan National Park. Out of them special attention is paid to the formations of *Pinus peuce*. Its distribution is concentrated north of the mouth of Vezhen in the Zlatishko – Tetevenska mountain, within the territory of the biosphere reserve of Tsarichina.

The formation, represented by *Picea abies* has also limited distribution. Except for associations and monodominating forests, it forms mixed formations together with *Pinus peuce*, *Abies alba* and *Fagus sylvatica*.

The presence of formations of *Pinus sylvestris* in the park is also very limited.

We have to point out, that the sites, formerly occupied by forest formations which have been cut off, have been replaced by bushes, and grass species including *Juniperus sibirica*, *Vaccinium myrtillus*, *Vaccinium vitis-idaea*, *Bruckenthalia spiculifolia*, *Festuca nigrescens* and etc.

The high-mountain bush sub-belt is widely distributed within the park. It comprises of nearly 300 plant associations, which is a proof for an extraordinary diversity of phytocenoses. The formation of *Pinus mugo* is very limited, represented by independent communities, covering small areas on the northern hills of the mount of Paskal, situated in the Zlatishko-Tetevenska mountain. Their existence proves that their formations have been of larger distribution in the past. *Pinus mugo* has exceptional qualities for its snow-retention abilities, anti-erosive and anti-avalanche effects. It also has a special role for the water flow in the mountain. The limited distribution and the well-preservation of the species in this part of the mountain is a sign that it needs protection and special measures to facilitate its natural distribution. (Park management plan, 2001).

The greatest share of sub-alpine belt is occupied by the formation of *Juniperus sibirica*. These species can be found from 1500 – 1700 to 2200 meters above the sea level. They have replaced forest communities that have been devastated. Numerous fires led to an establishment of bush and grass complexes of *Festuca nigrescens*, *Festuca airoides*, *Beleardiochloa violacea* and others.

The formation of *Vaccinium myrtillus* has also a derivative origin. It has very limited distribution, represented by 20 formations. The formation of *Arctostaphylos uva-ursi* is also limited on the territory of the park. It does not have great impact on vegetation cover of this belt. The same is the case with the formation of *Vaccinium vitis-idaea*. On the other hand, the formation of *Bruckenthalia spiculifolia* is found on southern sites, distinctive relief and eroded areas. Such places are also occupied by formations of *Festuca airoides*, *Beleardiochloa violacea*, *Juncus trifidus*, *Festuca balcanica*, *Calamagrostis arundinacea*, *Dechampsia flexuosa* and etc. The formation of *Nardus stricta* is wide distributed in the belt's area. It includes five associations (Spasov and oth., 1993)

The alpine belt has not strong and distinctive presence in the area. Plant communities, typical for the alpine vegetation are represented by *Agrostis rupestris*, *Juncus trifidus*, *Sesleria comosa*, *Festuca airoides*, *Alopecurus gerardii* and others.

Central Balkan National Park is characterized by very valuable and diverse fauna. For its ichthyofauna, this protected area is included in the zone of *Salmo sp.*, characterized by a small number of species. Current research reports only three fish species, including *Salmo trutta* – which is the main representative. In most of the cases it is the only representative of ichthyofauna, living in the rivers of the national park. Except for it, there are also species of *Salmo gairdneri irideus*, occupying Divchovo river, a feeder of Cherni Vit river. Another fish species is *Phoxinus phoxinus*. It can be met mainly in

the rivers of Tundza, Beliata and Damladere, along the southern slopes of the mountain (Beron and oth., 1990). According to the same authors, the population of these three fish species, found in the rivers of the park, have undergone changes. For example, the species of *Salmo gairdneri irideus* is almost completely replaced by *Salmo trutta*.

Central Balkan National Park is characterized by a relatively rich herpetofauna, comprising different amphibian and reptile species.

The ornithofauna of the protected area is very rich as well. Within the boundaries of the national park have been found 123 bird species during nesting periods for the last 30 years. Typical bird group, according to Spiridonov (1999) constitute 43 species, breeding in the mountain areas of the country. Two of these species are enlisted in the World Red Book and other 35 species are included in the endangered and rare birds in Europe. On the other hand, 14 species, not belonging to transition categories are enlisted in the Bulgarian Red Book (1985). For 30 other species (27 belonging to the above mentioned categories) in accordance with the Bern convention are considered as species, needing special territorial protection (Spiridonov, 1999).

Central Balkan National Park has very interesting mammal fauna. The group of small mammals is represented by two families (25 species and sub-species). For the last two decades have been found relatively small changes of the species, belonging to the same group, which is considered as an indicator for high sustainability of these communities. Eight of the species are internationally endangered. Representatives of *Spermophilus citellus* and *Nannospalax leucodon* are referred to the category of vulnerable species. (Park management plan, 2001).

The big mammals, living in the protected area are represented by 17 species. Except for them some extra species are considered in the same region, which appear in the park on temporary basis. In particular, these are the species of *Vormela peregusna*,

whose European sub-species is enlisted in the World Red Book. Representatives of the same species are reported in some rock regions on the territory of the biosphere reserve of Steneto. The species of *Canis aureus*, reach in summer the ridge of Stara mountain, along the valley of Cherni Osam river (Spiridonov and oth., 1999). That way, according to the same authors, almost all Bulgarian autochthonic terrestrial large mammals live on the territory of this protected area. Bulgarian endemics are represented by *Rupicapra rupicapra balcanica* and *Mustela nivalis galinithias*. Four species of ungulates and two species of large mammals are considered of conservation importance. The park is occupied by large numbers of the Bulgarian population of *Ursus arctos* – numbering nearly 60 animals. Their reproduction and feeding is usually within the boundaries of the protected area. They rarely leave it with the exception of the periods of seasonal roaming

Central Balkan National Park offers excellent opportunities for tourism development. On its territory there are twenty tourist huts. The central mountain ridge passes through the central ridge, starting from the Atlantic ocean and reaching the Black sea. Tourist routes in the park are 670 km long. A starting point for tourist itineraries from north are the villages of Cherni Vit, Ribaritsa, Chiflik and Cherni Osam, the town of Apriltsi, the locality of Lagat. There are 16 blazed tourist itineraries. Along the southern slope of the mountain starting points are the villages of Anton, the town of Klisura, the village of Rozino, Hristo Danovo, and the towns of Sopot, Karlovo, Kalofer, the village of Tazha, the village of Gaberovo and the village of Skobeleva where the number of the blazed traces is nine. Furthermore, thanks to numerous rock massives and walls, there are excellent opportunities for rock-climbing and alpinism. Most suitable for such purposes are the rocks in the regions of the mount of Koupena, Severen Dzhendem, the area above the huts of Rai, Pleven and etc. New tourist itineraries have

been created with the aim to ensure acquaintance of tourists with nature. They include cycle tracks, historical and cultural routes, winter and summer alpine routes. Measures have been undertaken to provide visitor infrastructure, including information boards, which describe valuable species of nature in the park, as well as visitation rules, resting places and etc.

Protected areas, in particular national parks, provide excellent opportunities for ecotourism development. This form of tourism is nature-oriented, preserving environment and contributing to the wellbeing of local communities at the same time. It is one of the fast-growing tourism segments in world scale. This sustainable and green form of tourism creates good opportunities for growth of local economy as well as for development of rural areas in partnership with the management authorities of protected areas. Ecotourism experts have developed special programmes, offering extreme and adventure tourism activities such as alpinism, ice-climbing, caving and etc. A new hiking trail has been created covering the area from the town of Kalofer to the hut of Rai. Other offerings include winter itineraries with ski or snow-shoes, trails, ensuring acquaintance with the plant diversity of the park, eco-trails, providing unusual and extreme adventures, convenient and safe places for one-day picnics, green schools for children and their parents, pleasant adventures in the newly created bivouac of Byala reka, cozy family hotels and traditional cuisine, craft shops and etc.

Especially important issue for the larger protected areas, in terms of the opportunities for tourism activities represents their functional zoning. It is the main tool for achievement of the long-term management goals. Zoning is used to determine special territories within parks, under special management regime. This is made for the following purposes. On the one hand, it contributes to proper distribution of various activities, better distribution and

use of park's resources and on the other hand, it provides information and educates park visitors about their scope of activities and recommended behavior. These principles are applied in the Park management plan of Central Balkan. For that reason within the park's territory have been established the following zones – reserve zone, zone of limited human impact, tourism zone, zone for buildings and establishments and multipurpose zone.

As we already mentioned, the European network of protected areas called PAN Parks gave a certificate to Central Balkan National Park for its well-preserved managed European wild nature. The park directorate ensures preservation of natural environment and creates favourable conditions for sustainable tourism through the means of partnerships, encouraging and sustaining business initiatives.

Rila National Park was officially proclaimed in 1992. It was re-categorized again in 1999. Currently, it is the biggest protected area of this kind in the country. The park covers 81 046 ha and it is one of the most unique for its biogeography, especially for its floristic diversity. Within its territory have been reported 1400 higher plants, accounting for 38.35 % of the total number of Bulgarian higher plants. Except for that there are 11 fernlike species, 6 gymnosperm species, 80 monocotyledon species and 1303 dicotyledon plant species. Highest diversity in species is reported for coniferous belt and high-mountain bush sub-belt, where 1200 plant species have been reported. Due to the extreme character of numerous ecological niches, the high-mountain grass sub-belt of the alpine belt is richest in species. There are nearly 250 plant species on this territory.

According to the Management plan of Rila National Park (2001) the flora of the park consists of several components of phytogeographical viewpoint. These are Eurasian component, which includes about 700 species, circumboreal component,

represented by 105 glacial elements and relicts; central European component comprising 566 species. Special importance should be paid to endemic component. The total number of endemic taxa within the territory of Rila National Park reaches 57, including some local endemics of *Primula deorum*, *Alchemilla pawlowskii*, and *Rheum rhaponticum*. Bulgarian endemics are 18 species, the Balkan endemics – 36 species. The relict component within the boundaries of this protected area is represented by 105 taxa (7,36 % of the total number of higher plants). Out of them 74 species are glacial relicts (5,14 %). Tertiary relicts are 31 species (2,21 %).

The species of the park, enlisted in the Bulgarian Red Book (1984) include 98 species, out of which 8 are endangered and 90 are rare. Under protection in conformity of the Law on biodiversity are 50 species. The IUCN Red List also enlists 9 species, while the European list (E/ECE/1249) includes 6 species. The Convention on the Conservation of European Wildlife and Natural Habitats (the Bern Convention) enlists 7 species and Directive 92/43 of the European Economic Community enlists 5 species.

Large numbers of rare and endangered species of various type have been established within the boundaries of Malioviski and Musalenski areas of the park. Representatives of the same species have also been reported in the region of Marichini, the Seven Rila lakes and within the area of Urdinia circus (Peev and oth., 2001). According to the same author, analysis on local flora and fauna reveal that the central areas of Rila National Park constitutes a refugial and formation center. Within the park boundaries have been reported one species of lower and 140 species of higher plants. They refer to 49 families.

The territory of Rila National Park included one of the largest and most imposing forest plantations of the country. The forest fund comprises 53 481 ha, accounting for 66 % of the overall protected area. The afforested areas is

42 560,6 ha (79,6 % of the forest fund in the park). The afforested areas cover 10 601 ha, of which 778.3 are forest pasturelands. Out of them the natural vegetation covers 24 956,8 ha (58,7 %), *Pinus mugo* - 15 359,5 ha (36,1%) and artificial plantation (cultures) - 2 235,3 ha (5,2%). The area of the forest fund, encompassed within reserves is 16 163,3 ha (30,2 %), of which 9 978,2 ha are afforested. Another large share of the park belongs to the group of protected forests – 26,2 % of which 7 902,1 ha represent anti-erosive plants and 6 088,8 ha – forests with water-storage functions.

Within Rila National Park have been reported 33 forest species, four of them, representatives of *Pinus nigra*, *Pseudotsuga menziesii*, *Larix desidua* and *Pinus strobus* are only in cultures. Large number of the forest vegetation, in particular 40 194,2 ha (94,4 %) are coniferous species, including 11 180,5 ha (26,3 %) of *Picea abies*; 6 341,ha (14,9%) of *Pinus sylvestris*; 4 951,6 ha (11,6%) of *Pinus peuce*; 1 896,5 ha (4,5%) of *Abies alba* and others. Broad-leaved species cover 2 366,4 ha where the largest share represent the species of *Fagus sylvatica*.

The park area is dominated by mixed vegetation, including mainly coniferous species, whose share reaches 60 % of the total afforested areas. Dominating species of pure forests are representatives of *Picea abies*, followed by *Pinus sylvestris* and *Pinus peuce*. There are also pure plantation of *Abies alba*, *Populus tremula*, *Betula pendula*, *Carpinus orientalis*, *Acer mpseudoplatanus* and others. The average age of forests is 99 years, where it is 91 years for coniferous species and 74 years for broad-leaved species. Forests, aged over 100 years cover 13 514 ha (31,8 %). Out of them coniferous forests cover 12 748, 2 ha (31,7 %) while broad-leaved forests encompass 766,4 ha (32, 4 %). The total volume of plantations is equal to 6 228 681 m³. The highest share of the overall biomass represent the forests of *Picea abies* (48 %, followed by *Pinus sylvestris* (20 %), *Pinus peuce* (18 %) and

Abies alba (18 %). The largest proportion of broad-leaved forests is represented by *Fagus sylvatica* - 223 125 m³.(4%). The average storage of one hectare is equal to 233 m³.

The majority of forests have good health status and if any variations are reported, they are of local and temporary character. Lowest levels of deterioration are reported for the communities of *Pinus sylvestris* and *Pinus peuc.* On the other hand representatives of *Picea abies* and *Abies alba* have the worst health status.

Rila National Park includes the following vegetation belts - a belt of mesophyll deciduous forests, dominated by mixed oak, breech and hornbeam trees. It also includes a breech sub-belt (partly formed); coniferous belt and high-mountain (alpine) belt, including two sub-belts – a high – mountain bush and grass belts.

The vegetation in the park is referred to the Rilo-Rhodopian subregion of Illyrial floral province of the European broad-leaved area. It is represented by 12 classes, 12 orders, 17 unions, 92 associations and 28 sub-associations. All classes, whose phytocenoses can be found within the park are typical for the vegetation of the European mountains, except for the order of *Seslerietalia comosae* Simon (1958), which is a Balkan endemit. The remaining species are the same for all mountains in Central Europe. In scope of the vegetation unions, six of them are regional for the Balkans, three are Carpatian Balkan, and the remaining eight are European. The majority of the represented associations are Bulgarian or distributed in Rila mountain only. In other words they have endemic origin in terms of Bulgarian or the vegetation in the mountain of Rila. (Peev and oth., 2001).

Rila mountain, including the park's area, is characterized by a significant faunistic diversity. Vertebrate fauna is very diverse. In term of the fish fauna, this area is part of the *Salmo sp.* zone of Rila rivers. Out of them only Cherni and Beli Iskar refer to the Danube basin and the others refer to the Aegean basin.

Compared to other protected areas, Rila National Park has very poor amphibian fauna. Very small is the number of reptiles consisting of only 20 taxa and seven of them live in areas of the park borders or beneath them. The main reason for this relatively poor taxonomy content of the reptile group is explained to a certain degree with the fact that majority of the species are thermophilic whereas the climate in the average and high parts of Rila mountain, including all northern mountain slopes, are cold. The dominating share of biodiversity includes mainly Central and North European species, which are widely distributed in Bulgaria. Only some of the Mediterranean species inhabit the mountain hills or sites, located at 1200 – 1300 meters above the sea level. The species of *Podarcis erhardi riveti* is the only endemic species of the herpetofauna in Rila National Park. Relicts include *Triturus alpestris*, *Rana temporaria* and *Lacerta vivipara*. The species of *Triturus alpestris*, according to Beron and oth. (2001), are isolated only in certain "points" in several Bulgarian mountains and for that reason they do not have a genetic relations to one another. Eight of the reported amphibians and reptiles in Rila National Park are protected and one of the species is enlisted in the Bulgarian Red Book (1985). Another is enlisted in the IUCN list, whereas all 20 species are included in the Bern convention. Two of the species are included in the EMERALD network.

The ornithofauna of Rila National Park is very interesting. In breeding period the number of bird species reaches 112. The dominating share of bird populations include *Passeriformes* - 65; *Falconiformes* - 17; *Piciformes* - 8; and *Strigiformes* - 7, accounting for a 86, 5% of all bird species, found in the park. Relatively well are represented the endemic and relict species, as well as the species, enlisted in the Bulgarian Red Book (1985), in the World List of Endangered Species (IUCN, 1996), as well as other bird species on the European continent, needing special protection.

The evaluation reveals, that Central Balkan and Rila National Parks are inhabited mainly by species typical for the temperate latitude of the Northern Hemisphere, namely palaearctic, European, European and Turkestan as well as Holarctic species. The zoogeographical similarity between the fauna of Rila and Central Balkan National Parks arises a question about their belonging to the Alpine Karpatian or Southeuropean ornithogeographical sub-population (Beme classification, 1975). According to this author, taking into consideration ornithofauna differentiations in Rila and the mountains, situated in the south (Pirin, Maleshevska, Ograzhden, Belasitsa, Sakar and Eastern Rhodopes and etc.), especially in the lower mountain parts and their valley fields, for its ornithological species Rila mountain, like Vitosha mountain, have to be referred to the Alpine – Carpatian sub-province.

This national park is also very interesting for its small mammals. Of great importance are the areas situated in the region of the Seven Rila lakes and Belmeken, for their very rich biodiversity.

In terms of bat species we have to point out that the lack of natural caves within the territory of Rila National Park is a limiting factor for the distribution of typical cave bat colonies. Some species use artificial underground tunnels or pseudo-carst caves as the only suitable places for wintering and breeding.

It is necessary to emphasize that there is a lack of data concerning bat biology, numbers as well as the distribution of big mammals, even for the horizontal and vertical distribution of typical species. The existence of rare species in the park, though the latter is doubtful at theoretical level, is evaluated only on the basis of isolated, single reports and findings. The conditions related to the species of conservation importance are poorly examined.

Due to the fact that Rila National Park is located at relative high altitude, the

fauna of big mammals is poor. The high mobility of species together with a relatively small number of species compared to invertebrates is the main reason for their poor taxonomic relict and endemic groups. (Spasov and oth., 1999). The same authors assume that the Balkan endemits in the park include *Rupicapra rupicapra* and *Mustela nivalis*. Other publications report that the species of *Mustela nivalis*, found in Bulgaria and Greece are identical to the ones, inhabiting the island of Crete. It is considered that these species are not endangered, neither within the park's area, nor in the country as a whole, nevertheless they are probably southern Balkan endemits. The matter concerning the species of *Felis lynx* is still questionable. The latter, according to some authors represents a Balkan subspecies. On the other hand, *Ursus arctos* is relict of pleistocene autochthonic subspecies.

Although the park covers a relatively large area, it does not form an independent, natural and self-maintaining ecosystem of big mammals. Almost all examined species inhabit independent or herd territories. Their numbers, distribution and dynamics in populations are influenced by anthropogenic activities within the park's territory and its surrounding areas.

Rila National Park is also an important tourist site. Within its territory there are 17 huts and their capacity is 1938 beds. There are a lot of tourist itineraries, nationally and internationally recognized passing through the park.

This protected area is an integral part of two of the main European tourist routes – E4 and E8. The main entering points for the park are the tourist complexes Panichiste, Maliovitsa, Borovets, Semkovo, Trestenik, Belmeken, Kostenets and Bodrost. As secondary entering places are the village of Govedartsa, the hut of Gerginitza, the tourist complexes of Predel, locality of Slavovo, the river of Dupnitska Bistritsa and many others.

Rila National Park attracts a large number of visitors, allowing them an opportunity to enjoy the nature in the park.

One of the biggest ski resorts in the country – Borovets is located very close to the park, but it is located outside its territory. At the park entrance, in the area of Maliovitza, there is a National centre for training of alpinists and mountain guides. This way the protected area approved as an excellent place for educational programmes and mountain sports. The existence of rock walls (Northern wall of Maliovitza, Zliat zab, Orlovets and etc.) create excellent conditions for alpinism. There are suitable facilities for alpine and adventure ski tourism in proximity with the huts of Skakavitza and Rilski Ezera. There is a system of sites, suitable for relaxation and camping. Under construction is also visitor infrastructure, which will provide information about the park and will further contribute to the establishment of recreational sites.

An increasing number of tourists are interested in specialised forms of tourism. For that purpose there has been created a pilot region for ecotourism, situated in the northern parts of the park. It covers the regions of Govedartsi and of Beli Iskar. There is an easy access to the park and both regions are one hour far from the city of Sofia. Ecotourism programmes consist of walking itineraries, leading to remarkable natural sites, observation of wild animals and acknowledgment with the plant diversity of the area. Available are also riding tours, mountain and cycling tracks, winter tours with ski and ski-shoes, eco-itineraries and special interpretative routes, ensuring adventurous experiences, green schools for children and their parents and etc.

The starting point is the town of Samokov, famous for its painting school, one of the most popular on the Balkans. During the Bulgarian Revival, the town was one of the major trade, crafts and cultural center in Bulgaria. The villages of Beli Iskar, Govedartsi and Mala Zakrila are situated close to the park. They offer traditional ambience, clean air and warm hospitality.

In 2002 was established for the first time in Bulgaria a specialized bothanical itinerary called "Friends of the plants", in the park

area called Urdina reka. The starting point of this itinerary was Yavorova poliana and the final was a locality named after Gorno pole, situated at the mountain ridge at 2000 meters above the sea level. (Peev, Popova, 2002).

However, Rila National Park is confronted to serious ecological problems. Today, when we consider the deteriorating influence, caused by the hydroconstructions in the area, another concern is related to the idea to build a resort complex "Samokov – Borovets – Beli Iskar", more popular as "Super Borovets". Its implementation will deteriorate to a large degree the natural resources in the region. Similar problems exist in the localities of Panichishte and Kartala in the city of Blagoevgrad.

Subject of importance concerning the nature protection in Rila National Park refers to the proper implementation of the Park Management Plan. It also has an essential role for its recreational use and functional zoning. **The park area is divided into five functional zones, including – reserve zone (16 222 ha), zone of restricted anthropogenic impact, tourist zone (about 1 000 ha); zone of buildings and other facilities (1000 ha) and multipurpose zone (about 63 000 ha).**

In the meantime Rila National Park got a positive evaluation and obtained a PAN Park certificate in November 2005, meeting the criteria of this international initiative. The certificate serves also as a proof that the park is an integral part of this European network of protected areas, representing a well-preserved and maintained European wilderness area. In its nature this is a very important recognition for the measures, undertaken by our country to preserve its biodiversity.

In a conclusion, we would point out that this is a very important international initiative, related to conservation of biodiversity in hand with further development of alternative forms of tourism, especially ecotourism.

Furthermore, it would be purposeful to undertake practical measures aimed

at enlargement of the PAN Parks network, in national and global scale alike. The latter requires collaboration of professionals and experts, working in the fields of biodiversity conservation and sustainable tourism. Taking into consideration the national and international significance of Pirin National Park, in our opinion there exist favourable conditions for its certification as protected area of similar designation.

The inclusion of both Bulgarian national parks – Rila and Central Balkan in the network of PAN Parks, allowed the local communities, living in the surrounding areas to attract international tourist attention toward aforementioned mountains. Tourists arrive even from the most distant countries on the Old continent. Tourism activities could be further developed on the condition of well-evaluated and preserved biodiversity.

A very positive role in terms of tourism development represents the initiative for establishment of local PAN Park groups in both parks. They will serve as official counselling bodies, involving the Directorates of both national parks,

representatives of the local authorities, other state institutions, local entrepreneurs, working in the field of ecotourism, non-governmental organizations, private businesses and etc.

Similar groups have the aim to unite the efforts of the Directorates of national parks and all stakeholders in order to develop sustainable tourism within surrounding areas. These groups also turn into places for discussions and problem-solving concerning development of protected areas of similar designations for the aims of sustainable development.

In order to fulfill their obligations as protected areas, involved in one of the most important international initiatives, uniting nature conservation and tourism development, it is of great importance to implement strictly the regimes of management and maintenance of these national parks, as stated in the Park management plans. At the moment, unfortunately, there are serious threats in Rila National Park concerning preservation of ecosystem integrity, caused by entrepreneurial intentions for building large resort ski centres in the regions of Borovets and Panichishte.

REFERENCES:

1. Апостолова А., Т. Мешинев, 1999, Биологично разнообразие на растителните съобщества в представителни участъци на горската зона в Национален парк „Централен Балкан“, В „Биологично разнообразие в Национален парк „Централен Балкан“, Американска агенция за международно развитие, МОСВ, София, сс. 169 - 267
2. Берон П., В. Бешков, В. Попов, В. Василев, Р. Пандурска, Т. Иванова, 1999, Фаунистично разнообразие на дребни гръбначни животни (Pisces, Amphibia, Reptilia, Insectivora, Chiroptera, Lagomorpha, Rodentia) в Национален парк „Рила“, В „Биологично разнообразие в Национален парк „Рила“, Американска агенция за международно развитие, МОСВ, сс. 355 – 384.
3. Берон П., В. Бешков, В. Попов, В. Василев, Р. Пандурска, Т. Иванова, 1999, Фаунистично разнообразие на дребни гръбначни животни (Pisces, Amphibia, Reptilia, Insectivora, Chiroptera, Lagomorpha, Rodentia) в Национален парк „Централен Балкан“, В „Биологично разнообразие в Национален парк „Централен Балкан“, Американска агенция за международно развитие, МОСВ, сс. 378 – 407.
4. Георгиев Г., 2004, Националните и природни паркове и резерватите в България, Издателство „Гей Либрис“, София, 294 стр.
5. Георгиев Г., 2010, Природа под закрила, Издателство „Гей Либрис“, София, 287 стр.
6. Груев Б., Б. Кузманов, 1994, Обща биогеография, Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, София, София, 498 стр.

7. Пеев Д., М. Праматарова, С. Зонева, Н. Вълковска, 1999, Биологично разнообразие в Национален парк „Рила“, В „Биологично разнообразие в Национален парк „Рила“, Американска агенция за международно развитие, МОСВ, София, сс. 8 – 90
8. Пеев Д., Н. Попова, 2002, Национален парк „Рила“, Ботанически маршрути „Приатели на растенията“, Парков участък „Урдина река“, Проект OBRIR на ARD.
9. Спасов Н., Х. Михайлов, К. Георгиев, В. Иванов, 1999, Състояние на фауната от едри бозайници в Национален парк „Рила“, В „Биологично разнообразие в Национален парк „Рила“, Американска агенция за международно развитие, МОСВ, София, сс. 415 – 460
10. Спасов Н., Н. Нинов, Р. Ганчев, К. Георгиев, В. Иванов, 1999, Състояние на фауната от едри бозайници в Национален парк „Централен Балкан“, В „Биологично разнообразие в Национален парк „Централен Балкан“, Американска агенция за международно развитие, МОСВ, София, сс. 440 – 510
11. Kun Z., 2003, Potential PAN Parks in Europe - A quickscan European Protected Areas against selected Pan Parks Indicators.

гл. ас. д-р ЖУЛИЕТА ТРИФОНОВА

ЮГОЗАПАДЕН УНИВЕРСИТЕТ "НЕОФИТ РИЛСКИ", БЛАГОЕВГРАД

СЪВРЕМЕННИ ТЕХНОЛОГИИ В БИЗНЕС ТУРИЗМА

CONTEMPORARY TECHNOLOGIES IN BUSINESS TOURISM

Chief Assistant Prof. Dr. JULIETA TRIFONOVA

SOUTH-WEST UNIVERSITY "NEOFIT RILSKI", BLAGOEVGRAD

Abstract : The purpose of this paper is to study the specific characteristics of information technologies introduced to business tourism. Analysis is focused on the latest applications. Business tourism is concerned with people travelling for purposes which are related to their work and that determines the ongoing process of inventing new communication channels and internet access points. Special focus is placed on networking before and after business events and conferences. The twofold significance of the technological renovation for the purposes of business tourism is quite clearly indicated – the pros and cons of virtual conferencing and face-to-face business events.

Key words : business tourism, information technologies, networking, communication

Използването и прилагането на информационните технологии в туризма се определя от фактори като мащаб и комплексност на туристическото търсене и степен на разпространение и сложност на новите туристически продукти. Информационните технологии предоставят повсеместен достъп до информационни ресурси, осигуряват прозрачност на информацията по отношение на дистрибуционните процеси и дават възможност за избор и филтриране на информацията. Налице е и подобрена комуникационна ефективност. Внедряването на информационните технологии води до реструктуриране на процесите посредством координиране и интегриране на функции, продукти, компании и региони. В резултат на това се променят поведението и властта на пазарните участници, което води до нов вид формализиране, стандартизиране и хармонизиране на променените връзки и зависимости. Информационните технологии подобряват обслужването посредством добавяне на стойност. При бизнес туризма, определян като предприемане на пътувания с цел осъществяване на професионални

ангажменти, наличието на информационен и комуникационен ресурс, както и осигурената възможност за достъп са от първостепенно значение.

В процеса на организация на делови прояви (особено при мащабните, каквито са например конференциите на асоциации) възникват редица предизвикателства по отношение на прилагането на информационни технологии и канали за осъществяване на комуникацията между участниците. Международната конгресна асоциация (ICCA) води своеобразна статистика на последните технологични иновации в конгресната индустрия, благодарение на която, редица професионалисти в областта могат да намерят решение на възникнали проблеми при планиране на делови прояви. Последователно в настоящото изложение са разгледани няколко от тях :

- **Интернет телефония (VoIP- Voice over Internet Protocol** - глас чрез Интернет протокол) е технология, която позволява пренасянето на глас (телефония) благодарение на инфраструктурата на Интернет. Терминът може да се отнася до връзка между два компютъра, два телефонни

апарата, или компютър и телефонен апарат, стига сигналът да се пренася в част от пътя си чрез IP пакети. Тази технология, заедно с редица други услуги, налични благодарение на Интернет, като видеоразговорите и преносът на данни, подпомагат бизнес пътниците в осъществяването на професионалните им ангажменти и значително намаляват ключови разходни пера.

- **Безжичен, широкообхватен Интернет достъп (Wireless broadband Internet access)** – в близко бъдеще, наличието на безжичен Интернет достъп не само ще се увеличава, но паралелно с това ще нараства и броят на местата, където тази услуга ще се предлага безплатно. За бизнес пътниците, това ще означава възможност постоянно да бъдат он-лайн и да осъществяват връзка не само чрез преносимите си компютри, но и чрез мобилните си телефони, респективно айфони (iPhone).

- **Софтуер за управление на срещи и събития** – броят на предлаганите на пазара технологични решения за управление на конферентни мероприятия непрекъснато нараства. Различните програми за менажиране на делови прояви имат за цел да улеснят различни функционални направления като маркетинг, комуникации, регистрация, организация на виртуални срещи, връзки с клиентите и други. Софтуерът за управление често пъти изисква сравнително голяма инвестиция, но тя бива компенсирана от двете му основни предимства – в дългосрочен аспект, той води до значително намаляване на разходите за организация и съответно до повишаване на ефективността на приходите. Основният въпрос, който всяка компания трябва да си зададе, преди да пристъпи към закупуване, е какъв точно софтуер ѝ е необходим и по-точно в кои направления на дейността. Размерът на компанията, както и броят на хората, за които организира срещи имат значение за избора на програма. В технологично

отношение, всяка една организация поставя на първо място възможността за автоматизиране на регистрацията и обслужването на делегатите на дадена проява. Типичен пример за покриване на няколко направления е програмата ACRM (Attendee Customer Relationship Management – Програма за управление на участието и обслужването на делегатите), обхващаща модули за осъществяване на контакти, управление и измерване на кампанията, връзки с клиентите (делегатите), варианти на решения, подпомагане на избора и отчитане.

- **RSS (Real Simple Syndication)** - технология, извличаща и събираща на едно място новини и информация от различни интернет страници. Получените чрез RSS новини се обновяват автоматично, така че по всяко време се разполага с актуална информация. При използването на RSS не е нужно да се отварят интернет страниците, на които са поместени новините, достатъчно е да се отвори RSS четеца, който ще извлече необходимата и актуална информация. При използването на RSS има два основни момента:

1. **Представяне на съдържанието** - представя се в строго определена форма (съгласно *световни стандарти*), от интернет сайт, предлагащ RSS на своите потребители (не всички сайтове предлагат RSS);

2. **Прочитане на съдържанието** - извършва се от потребителите, чрез специална програма наречена *RSS четец* (RSS Reader).

Информацията е достъпна чрез адрес (линк), публикуван от интернет сайт. Този линк се записва в RSS четеца, който прочита съдържанието и го предоставя на потребителя в определена форма. По този начин е възможно събирането на линкове от различни страници в RSS четеца. Това пести време и е удобно за потребителя. Професионално ангажираните в сферата на бизнес туризма (най-вече

организаторите и доставчиците на конферентни мероприятия) използват технологията RSS за маркетингови цели, достигайки до целевите групи ефективно и на разумна цена.

- **Радиочестотна идентификация (RFID – Radio Frequency Identification)** - метод за автоматично идентифициране на обекти, при който от идентификатори върху обекта се четат или записват данни чрез радиосигнали. Идентификаторите могат да бъдат стандартна смарт карта с размери 86 x 54 x 0.76 mm; Clamshell карта с размери 86 x 54 x 1.8 mm; ключодържател – различни форми и размери; стикер; часовник; диск; стъклена ампула – за имплантиране под кожата на животни; дюбел, пирон и др. Четецът е устройство, което комуникира чрез антена с идентификатора и извършва четене и запис (при RW идентификатори). Четецът е основен компонент на RFID системите. В различните приложения той може да съдържа в себе си антена, контролер, памет. Антената предава електромагнитен сигнал от четеца, който се изпраща към идентификатора и го захранва, като от своя страна идентификаторът връща отговор към четеца. По този начин се изпраща и получава информация. Правилното разполагане и геометрия на антената са особено важни за разстоянието на четене. Размерите и видът на антените са свързани с работната честота на RFID системата. Често антената е интегрирана в четеца. Контролерът е модулът, позволяващ комуникация и контрол на четеца от компютър. Присъствието му в системите е задължително, ако е необходимо използване на информацията, прочетена от идентификаторите в компютърни системи. Контролерът предава инструкциите към идентификаторите и в случай на запис. Софтуерът извършва обработка, съхраняване и визуализиране на информацията в RFID системите.

Вариантите за софтуер са различни в зависимост от приложенията:

- регистриране на вход/изход в сграда, ограничаване на достъп и отчитане на време;
- регистриране на стоки и заприходяване в склад;
- проследяване на движение на идентификатор в производствена верига и др.

Радиочестотната идентификация е възможно да получи широко приложение при мащабни делови прояви, тъй като чрез идентификаторите (например часовници върху китките на делегатите) е възможно да се следи присъствието на различните сесии, участието в съпътстващите програми и инициативи, кетърингът, при изложенията – натовареността на щандовете, преминаващ трафик, продължителност на престоя на определени места или щандове и други. Всички тези измервания от своя страна спомагат за подобряване организацията на работа и постигане на по-точна отчетност и контрол.

- **Обмяна на възприети практики (The Accepted Practices Exchange – APEX)** – инициатива, подета от Съвета за конгресна индустрия, която има за цел да обедини усилията на всички акционери и заинтересовани страни в разработването и въвеждането на единна система за разпространение на добри практики и стандарти в организацията на срещи, конференции и изложения. Създаването на единни стандарти е една от основните цели на електронния обмен на данни, а най-общо резултатите, които се очакват, могат да се сведат до следните :

- минимизиране на разходи и спестяване на време;
- улесняване на комуникацията и обмяна на данни;
- повишаване качеството на обслужване;
- рационализация на системите и процесите;

- избягване на грешки и нарстване на ефективността;

- наличие на по-образовани и квалифицирани служители.

Near Field Communication (NFC) – технология за високочестотен безжичен пренос на данни на близко разстояние. Това е по-усъвършенствана версия на съществуващите RFID (Radio-frequency identification) стандарти. Устройствата, в които NFC е вградена, могат и да четат, и да предават данни на друго подобно устройство в близост. По-точно в рамките на 10 см., колкото е обхватът на действие на NFC. Предимствата на NFC пред съществуващите формати за безжичен пренос на данни, са няколко. Обхватът на действие е малък, което ограничава възможността за „прехващане“ на информацията при разплащания с кредитни и дебитни карти през мобилен телефон. Освен това, докато при Bluetooth, технологичното време за реакция е сравнително дълго NFC технологията свързва устройствата мигновено, за част от секундата. Тази технология е съвместима с :

- Мобилни телефони;
- Вендинг машини;
- Паркинг-метър;
- Банкомати;
- Всякакви врати;
- Терминали за плащания и други.

Най-голямото предизвикателство пред NFC е производството и разпространението на достатъчно телефони, които имат вградена NFC функционалност. Според анализаторската компания Juniper Research, до 2014 година, един на всеки шест потребители ще притежава такъв мобилен телефон. По отношение на деловите срещи, приложението на тази технология е изключително важно, тъй като улеснява обмена на данни между делегатите в дадена конференция посредством пренос между два мобилни телефона или между телефон и специално NFC устройство.

- **Достъп до Интернет през мобилен телефон** – технология осигуряваща достъп до световната мрежа през мобилен телефон, личен цифров помощник (PDAs- Personal Digital Assistant) или всякакъв вид малко преносимо устройство. Тази технологична иновация има както недостатъци, така и редица предимства. Недостатъците се изразяват предимно в малкия размер на екраните на повечето мобилни устройства, несъвместимостта на наличния софтуер с компютърните операционни системи и формата на по-голямата част от наличната в Интернет пространството информация. Предимствата, особено за бизнес пътниците се свързват с възможността да използват VoIP технологията (разгледана по-горе) за провеждане на разговори и изпращане на имейли по време на път.

- **Уеб 2.0 (Web 2.0)** - наименование, създадено от O'Reilly Media през 2004, което се отнася до така нареченото второ поколение на Уеб-базирани услуги като сайтове-мрежи за социални контакти (социални мрежи), уикита, инструменти за комуникация и фолксономии (folksonomies), за които онлайн сътрудничеството, съвместната работа и обмена между потребителите са от голямо значение. Въпреки че терминът подсказва за една нова версия на Мрежата, явлението не се отнася до обновление на Интернет или на техническите стандарти на Световната Уеб Мрежа, а на промени в начините, по които тези стандарти се използват. Някои считат, че Уеб 2.0 е основно маркетингово понятие, което отвежда онлайн маркетинговите комуникации в друго измерение, с хоризонтална и вертикална комуникация едновременно. Най-типични примери за Web 2.0 приложения са Youtube, MySpace, Digg, Twitter, Facebook и други.

Съществуват редица начини, по които Web 2.0. подпомага работата на професионалистите в сферата на деловите прояви, а именно чрез:

- Уикис (wikis – интерактивни уебсайтове за обмен на информация между членове на даден екип, група и др.) и електронните таблици (Google spreadsheets) способстват проследяването на цялостната информация, свързана с управлението на дадена делова среща, посредством създаването на общ документ, който се използва и редактира от организатори и доставчици, намиращи се в различни точки на света;

- APEX стандартите (който вече бяха споменати по-горе) – се разпространяват и прилагат много по-ефективно чрез Web 2.0;

- Маркетолозите имат възможността да рекламират на разумна цена, достигайки до целевите групи чрез аудио-видео блогове и RSS новини;

- Социалните мрежи подпомагат ивент мениджърите в проучването на нагласите и очакванията на потенциалните участници в дадено мероприятие относно неговото съдържание, дизайн, организация и други. Например евентуалните делегати могат да избират чрез гласуване кои да бъдат лекторите и какво да включва съпътстващата програма;

- Интерактивните он-лайн форуми също са алтернатива за обсъждане на различни проблеми и намиране на решения. Въпреки, че те съществуват отдавна, новите им версии в Web 2.0 предоставят много повече възможности;

- Организаторите на делови прояви могат да ранжират хотелите и конферентните доставчици по начин наподобяващ класациите на продавачи и купувачи в eBay и Amazon.

Други по-важни технологични иновации, които имат своето отражение върху бизнес туризма са GPS (Global Positioning System), MARA (Mobile Augmented Reality Applications) и интерактивните пътни карти, които имат за цел да улеснят деловите туристи в търсенето и локализирането на определени обекти и места. Също така за нуждите на бизнес туризма са налице

и редица уеб адреси, които предоставят на организаторите на делови прояви различни алтернативи за мониторинг и управление на конферентните мероприятия. Подобни страници, без да се претендира за изчерпателност, са : www.getthere.com; www.plansoft.com; www.procurepoint.com; www.seeuthere.com; www.starcite.com и други.

Понастоящем редица експерти смятат, че в сферата на бизнес туризма приложението на съвременни информационни и комуникационни технологии може да има двукратно значение. От една страна те до голяма степен изместват фокуса към осъществяване на виртуални делови срещи, което естествено намалява драстично приходите от бизнес пътувания в туристическата индустрия, но от друга страна технологичният напредък може да се разглежда като фактор, способстващ развитието на деловия туризъм. Все повече технологиите се възприемат от организаторите на срещи и доставчиците като мощно и ефективно средство за управление на бизнеса им. Все по-нарастващо е използването на социалните мрежи в срещите, а това само по себе си се превръща в неразделна част от успешното планиране и провеждане на събитията. Съгласно проучване проведено през 2009 година от Omnipress (Американска компания предоставяща технологични решения за над 800 корпоративни клиенти и асоциации в сферата на конгресния и делови туризъм) сред 325 мениджъри и експерти, информационните технологии се превръщат в неразделна част от планирането и организацията на конференции и събития. Резултатите сочат, че :

- 80 % от анкетираните използват социални мрежи като LinkedIn, Facebook и Twitter;

- 35 % имат специално изградена социална мрежа;

- 19 % имат социален сайт за конференциите си;
- 60 % от анкетираните предлагат wireless (безжична интернет връзка) на по-големите си събития;
- 22 % съобщават, че повече от половината им участници носят лаптопи на събитията;

- 51 % заявяват, че повече от половината делегати имат смарт телефони.

Използването и прилагането на все повече информация в оптималното им съчетаване с цел усъвършенстване на социалния контакт и деловото общуване.

Използвана литература :

1. Трифонова Ж., Структурни изменения в конгресния туризъм, Изд. Avangard Prima C. 2008 ISBN 978-954-323-488-2, с. 54
2. Трифонова Ж., Тенденции в развитието на бизнес туризма, Изд. Avangard Prima, C. 2008 ISBN 978-954-323-489-9, с. 40
3. Rogers, Tony., Conferences and Conventions – A global Industry, Butterworth-Heinemann, Second Edition, 2008
4. <http://www.getthere.com/>
5. www.iccaworld.com;
6. www.imex-frankfurt.com;
7. <http://www.omnipress.com/resources/market-research/social-media-for-events-report/social-media-for-events-report.aspx>
8. www.pcma.org;
9. www.plansoft.com
10. www.procurepoint.com
11. www.starcite.com
12. www.unwto.org
13. <http://www.wikipedia.org/>

докторант ВЕЛИ МУСОВ

ЮГОЗАПАДЕН УНИВЕРСИТЕТ „НЕОФИТ РИЛСКИ“ БЛАГОЕВГРАД

НЯКОИ ПРОБЛЕМИ И ОСОБЕНОСТИ В СФЕРАТА НА ЗДРАВЕОПАЗВАНЕТО В БЪЛГАРИЯ

SOME CHARACTERISTICS AND PROBLEMS IN HEALTH CARE IN BULGARIA

PhD Student VELI MUSOV

SOUTH-WEST UNIVERSITY "NEOFIT RILSKI" BLAGOEVGRAD

Abstract: Good health is identified as a factor promotes greater participation in the labor market, longer working capacity, higher productivity and lower health and social costs. Investment in health infrastructure, both urban and rural areas have a crucial role in human capital development and maintenance of quality of life status. The expected results are to improve the quality of life and workforce in good health.

Key words: health, uneven health, diseased, quality of Life.

Един от основните приоритети в областта на здравеопазването е осигуряването на оптимална система на здравеопазване на населението и изграждане на системи от лечебни здравни заведения. Тя е и трябва да бъде в услуга единствено на хората, като основната цел е: всички граждани да имат равноправен и лесен достъп до качествено и адекватно здравеопазване. Това означава предоставяне на

необходимите превантивни, лечебни, рехабилитационно-оздравителни услуги, повишаване на здравната култура и информираността относно правата на пациентите, създаване на условия за здравословен начин на живот. Системата от лечебни и здравни заведения в България за периода 2007 година до 2009 година са илюстрирани на следната таблица.

табл. №1

ЛЕЧЕБНИ И ЗДРАВНИ ЗАВЕДЕНИЯ НА 31.12. 07/08/09 година

Заведения	2007		2008		2009	
	брой	легла	брой	легла	брой	легла
Лечебни заведения за болнична помощ	338	48 749	351	49 507	352	50041
Болници	292	44 650	305	45 353	306	45906
в това число:						
Многопрофилни болници	152	31 416	157	31 982	159	32802
Специализирани болници ¹	140	13 234	148	13 371	147	13104
Диспансери	46	4 099	46	4 154	46	4135
За белодробни болести	12	792	12	785	12	762
Кожно-венерологични	10	218	10	218	10	218
Онкологични	12	1 584	12	1 626	12	1625
Психиатрични	12	1 505	12	1 525	12	1530
Лечебни заведения за	1 674	843	1 679	961	1715	856

Заведения	2007		2008		2009	
	брой	легла	брой	легла	брой	легла
извънболнична помощ						
Диагностично-консултативни центрове	108	259	115	287	115	283
Медицински центрове	586	562	588	643	590	541
Дентални центрове	47	4	51	6	49	8
Медико-дентални центрове	38	18	37	25	33	24
Самостоятелни медико-диагностични и медико-технически лаборатории	895	-	888	-	928	-
Санаториални заведения	3	740	3	740	4	740
Други лечебни и здравни заведения	168	4 280	179	4 282	189	4518
в това число:						
Центрове за спешна медицинска помощ	28	-	28	-	28	-
Хосписи	39	398	49	418	59	659
Домове за медико-социални грижи за деца	32	3 882	32	3 864	32	3859
Регионални инспекции за опазване и контрол на общественото здраве	28	-	28	-	28	-
Национални центрове без легла	5	-	6	-	6	-
Регионални центрове по здравеопазване	28	-	28	-	28	-
Диспансери без легла	2	-	2	-	2	-

*¹ Вкл. други болници. Данните са от НСИ, 2009 – www.nasi.bg

За да се постигне висок жизнен статус на населението в България е необходимо да се осигури **равномерност на достъп на здравни услуги**, както в големите градове, така и на населението живеещи в по-малки населени места. Затова е необходимо да се изгради система на здравеопазване, която да дава възможност за лечение и профилактика на всеки гражданин без значение от тяхното местоживееие. По данни на НСИ населението в България към 31.12.2008 г. е 7 606 551 души, от които 5 407 105 живеещи в градовете и 2 199 446 живеещи в селата или още изразено в проценти: 71.1% живеещи в градовете и 28.9% живеещи в селата. В някои райони липсват медицински кадри, медицински центрове и аптеки, което налага хората от такива подобни райони да се предвиждат към по- големите

населени места, където могат да получат медицинска помощ или консултация, но всичко това уложнява тежкото финансово положение на хората живеещи в подобни райони. Поради този проблем се налага да се предприемат незабавни мерки за стимулиране на лекари практикуащи в подобни райони.

По отношение на **разпределението на медицински услуги** на територията на страната можем да обобщим, че се наблюдава дисбаланс. На табл. №2 са показани здравнотатистически данни от шесте икономически района на които е разделена България. В Таблицата се наблюдават различия в осигуреността на болнична помощ и броя на обслужваното население. Така например Северозападния район с център Плевен обслужва население от 916054 души с 22 могопрофилни болници, докато

Югозападния район с център Бургас обслужва население от 1121569 души с 16 болници от същия тип. Също така от таблицата се наблюдава неправилното разпределение на частните болници, които се появяват в по-гъсто населените

и с повече големи градове райони. Всичко това показва, че пазара изпреварва държавата в предлагането на медицински услуги спрямо броя обслужвано население.

табл. №2

Здравна мрежа-болнична мрежа и брой лекари по райони в България

Демографски данни 31.12.2009	СЗР	СЦР	СИР	ЮИР	ЮЦР	ЮЗР
Център на района	Плевен	В. Търново	Варна	Бургас	Пловдив	София
Население	916054	924273	991471	1121569	1538142	2115042
Здравна мрежа-болнична мрежа и брой лекари						
Университетски болници	1	0	2	1	1	18
Многопрофилни болници за активно лечение	22	18	15	16	26	26
Специализирани болници за долекуване и продължително лечение	2	1	0	2	4	9
Специализирани болници за активно лечение	1	1	2	2	4	9
Специализирани болници за рехабилитация	2	1	2	6	5	6
Психиатрични болници	2	3	2	1	2	2
Частни болници	7	8	7	17	17	29
Лекари на 10 хил. население	36.2	28.7	36.4	30.1	32.9	40.5
Мед. Сестри на 10 хил. Население	42.9	38.3	39.4	37.5	40	45.9

Данните са МИЗЗО, 2009

Основната причина добрите медици да напускат страната е **несигурността в работата и ненавременното им плащане**. Другите страни от ЕС по принцип са по привлекателно относно кариерното им развитие, доброто заплащане,

законовата уредба в здравеопазването и пр. Типичен пример за това е Англия, когато изпитваше недостиг от джипита, взеха медици предимно от Индия и Пакистан. Другата причина, която кара медиците да напускат страната е

дългогодишната специализация след дългогодишното следване, което е дълъг и скъп образователен процес в сравнение с някои страни от ЕС и света като цяло. Също така напоследък се наблюдава и чуждестранни фирми, които на място набавят медици за Скандинавските страни и ЕС- предимно Германия и Франция. По данни на Българския лекарски съюз само за първите осем месеца от настоящата година 348 доктора са напуснали България. За цялата минала година броят им е бил 440 души. Най- много са анестезиолозите. Следват специалисти по вътрешни болести, хирурзи, акушер гениколози, специалисти по УНГ и новозавършилите медици, които въобще не са започвали работа в страната. Не е малък и броя на медицинските сестри напуснали страната. Според асоциацията на професионалистите по здравни грижи от началото на годината 503 мед. сестри са заминали за чужбина.

През последните няколко години се забелязва тенденция на **увеличаване на заболяемите от злокачествено заболяване** както в страната, така и в световен мащаб. По данни на Българската асоциация на онкоболните повече от 10 милиона души в света се диагностицират с рак всяка година. Прогнозите са, че до 2020 година ежегодно новооткритите случаи на рак ще бъдат около 15 милиона. Всяка година 6 милиона умират от рак или това представлява 12% от смъртните случаи годишно. С най-висок процент от смъртните случаи в България е ракът на гърдата. Болестта засяга около 2500 жени на година, близо 1300 умират. По данни на НЦЗИ в България регистрирани заболявания от злокачествени новообразованиа през периода 2007 - 2008г. на 100 000 население са общо 3330.7 души за 2007 година и 3437.6 души за 2008 година.

България е на едно от първите места в Европа по заболяемост от рак на маточната шийка във възрастовата група

между 30 и 40 години. Случаите могат да се редуцират с 80 процента чрез профилактика и ранен скрининг.

Гражданите на България са с местоживеее като по градовете така и по селата. В по-мако населените места е видно, че нямат материална база с цел подобряване на здравния статус на населението в селските райони. **Необходимо е укрепване на здравната инфраструктура в селските райони** с цел подобряване на достъпа и разширяване обхвата на предлаганите здравни услуги, също така и намаляване на териториалните различия за достъп до първична, спешна и специализирана извънболнична медицинска помощ.

Необходимите мерки и дейности, които трябва да се предприемат за постигането на по- висок здравен статус в селските райони е необходимо да се: изгради нова или да се модернизира съществуващата здравна инфраструктура в селските райони; създаване на условия за превенция, ранна диагностика и извън болнично лечение в селските райони; оборудване на здравни центрове и лекарски практики в селските райони с медицинска диагностична, терапевтична и лабораторна апаратура; създаване на мобилни скрининг звена и др.

Основен **проблем по отношение на лекарствата остава ДДС**. Разлика в ДДС на лекарствата и останалите продукти в България за момента няма, а именно 20% ДДС за лекарствата, докато в някои страни като Малта и Кипър ДДС върху лекарствата е 0%, в Португалия и Великобритания 5%, във Франция - 5,5%, в Холандия - 6%, а в Румъния и Гърция е 9%. Цените на лекарствата засягат една от най-уязвимите категории от населението, които много трудно могат да компенсират онова, което тези 20 процента върху стойността на лекарствата им вземат. Хората, които най-много се нуждаят от лекарства са най-уязвимата категория от

населението, която няма други източници на приходи. Повечето от тях са накрая на жизнения си път и е голяма грешка е да се облагат с ДДС помощните

средства за хората с увреждания. С цел подобряване на достъпа до лекарствата е необходимо ДДС да стане на 9%, така както е и в съседните страни.

Използвана литература:

1. Сп. „Политика” бр.2/10 год.
2. Каролова, Т, Социално-икономически аспекти информатизацията, изд. „Н. Рилски” Блгоевград, 2006.
3. Стратегия за развитието на здравеопазването в България, Мин. на здравеопазването 2009-2013
4. Ново обществено здравеопазване. Под редакцията на Борисов, Глутникова, Воденичаров, Том 1. София, 1998.
5. Ново обществено здравеопазване. Под редакцията на Борисов, Глутникова, Воденичаров, Том 2. София, 1998.
6. www.nursing-bg.com
7. www.zdrave.net
8. www.nsi.bg
9. www.MI33O.bg
10. www.google.bg
11. www.nczi.bg

НОВИ КНИГИ

Валентин Гоев

Статистическо изследване на скритата икономика в България през периода 2002 – 2008 година, изд. „Авангард Прима“, С., 2010 г., 257 с.

Скритата икономика е широко разпространено явление в света и то не прави изключение и у нас. Успешната борба срещу скритата икономика изисква наблюдение, изследване и прогнозиране, което е много трудно да се реализира. За целта авторът предлага комплекс от изследователски походи (системен, статистически и социологически) и методи (извадкови, крос-таблицы и хи-квадрат, кластер анализ, експоненциално изглаждане – метод на Холт).

Изложението е систематизирано в две части: теоретико-методологически основи на статистическото изследване на скритата икономика и емпирично статистическо изследване на скритата икономика. В част първа са разгледани важни теоретико-методологически проблеми (гл. I и гл. II), а гл. III е посветена на методи за оценяване размера на скритата икономика. В част II са представени резултатите от статистическото изследване на скритата икономика – оценки за размера, динамиката и структурните изменения в периода 2002 – 2008 година. Емпиричното изследване е осъществено с помощта на софтуерните продукти SPSS v. 13, Stistica v.6 и MS Excel.

Весела Павлова

Проблеми при статистическите изследвания на основни компоненти на околната среда, УИ „Стопанство“, С., 2010 г., 221 с.

Статистиката на околната среда се развива много бързо през последните 10-15 години. Статистическите изследвания в тази област се отличават по своя специфичен обект и по големия брой от използвани методи и модели. Съдържанието на монографията е представено в две основни части в 11 глави, съобразно статистическата методология за наблюдение и анализ на околната среда. В първата част се изследват основни методологични проблеми при изучаването на някои от компонентите на околната среда и разработването на статистически показатели – мониториращи показатели, отчитащи състоянието на компонентите на околната среда в България, системи от показатели прилагани в ЕС; статистическо изучаване на въздуха, на вътрешните води, на отпадъците; управление на ресурсите, опазване на горите, флората и фауната. Същината на втората част са основни проблеми при прилагането на статистически методи за набиране на данни и анализ на компонентите на околната среда – извадково изследване и мониторинг, статистическо изучаване на връзки и зависимости в областта на околната среда и статистически стандарти за околната среда; провеждане на регионални изследвания и сравнения; засилване на процеса на интеграция между статистическите показатели за околната среда и формирането на селскостопанската политика

Георги Мишев, Валентин Гоев

Статистически анализ на времеви редове, изд. „Авангард Прима“, С., 2010, 346 с.

Учебникът е предназначен преди всичко за студенти от специалност „Статистика и иконометрия“. Той представлява интерес и може да бъде полезен за студенти от различни икономически специалности, а също от докторанти и от заети в сферата на бизнеса и управлението, които прилагат статистически методи в своята практическа работа. Съдържанието е структурирано в 6 глави, които обхващат: същност и аспекти на статистическия анализ на динамика, моделиране и прогнозиране на тенденцията на развитие, изучаване на сезонни колебания, изучаване на циклични колебания и спектрален анализ, статистическо изучаване на зависимости въз основа на динамични редове, методи за прогнозиране, експоненциално изглаждане, ARIMA модели. При всяка глава са изведени учебни цели, посочени са ключови понятия и термини, въпроси за самопроверка на знанията, задачи за самоподготовка и са дадени верните отговори на въпросите и задачите.

Списание “Икономика и управление” е издание на Стопанския факултет при ЮЗУ “Неофит Рилски” – Благоевград. То е с периодичност 4 броя годишно. Неговото разпространение се извършва чрез абонамент на адреса на редакцията. Цената на 1 брой е 6 лв.

ИЗИСКВАНИЯ КЪМ АВТОРИТЕ

1. Публикациите да бъдат в обем до 10 страници, включително резюме, илюстративен материал, таблици, фигури и използвана литература.
2. Да се приложат, в превод на английски език заглавието, името/имената на авторите, абстракта и ключовите думи.
3. Фигурите, графиките и таблиците да се представят и като отделни файлове.
4. Списъкът на литературата да съдържа само цитираните в текста източници. В текста да се посочват в скоби името на автора и годината на издаване на цитирания труд, които в литературата да се подреждат по азбучен ред.
5. Да се следва следната примерна структура на статиите: автор (на български и английски език); точно наименование на организацията, в която работи, адрес и телефон; заглавие на български и английски език; абстракт и ключови думи на български и английски език; увод; материал и методи, използвани при разработката; резултати и обсъждане; изводи; литература.
6. Публикациите да се представят хартиен и електронен носител, във формат А 4, шрифт Times New Roman, размер 12 pt, разстояние между редовете 1,5. Да не се прави сричкопренасяне.
7. Качеството на предоставените за публикуване материали е отговорност на авторите.
8. Получените ръкописи не се връщат на авторите.
9. Списанието се издава с финансовата подкрепа на авторите, поради което за публикуването на всяка статия се заплаща сумата от 40 лв.
10. За представяне на актуални публикации и за публикуване на рецензии и отзиви за научни трудове се заплащат 20 лв.

ИКОНОМИКА И УПРАВЛЕНИЕ
научно списание

Изд. Стопански факултет
При ЮЗУ “Неофит Рилски” - Благоевград

Тираж: 150 бр.
Предпечатна подготовка: Лъчезар Гогов

ISSN: 1312-594X

Печат: Документен център “Авангард” - София